

De Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening en de vluchtelingen hulp na de Hongaarse Opstand *Oorsprong en ontwikkeling van de vrouwelijke hulpverlening aan vluchtelingen 1951-1960*

Julia Koopmans

MA History: Cities, Migration and Global Interdependence

Studentnummer: 1624008

Begeleider: Prof.dr. M.L.J.C. Schrover

31 augustus 2016

Afbeelding op omslag: foto van een bouwproject in het vluchtelingenkamp Spittal an der Drau in Oostenrijk. Op het bord staat de tekst: 'Das Bauvorhaben wird ermöglicht aus Mitteln der Wohnbauförderung des Landes Kärnten, Niederländisches Komitee für Flüchtlingshilfe, Föderation der Niederländischen Freiwilligen Frauenhilfe, Darlehenshilfe des Bundesministeriums für Inneres Norwegische Europahilfe.' Jaartal onbekend.

Inhoudsopgave

Lijst van gebruikte afkortingen	p. 4
1. Inleiding	p. 5

DEEL I - achtergrond	
2. Vrouwenorganisaties, vrijwilligerswerk en de FVVH	p. 14
3. Vluchtelingen hulp en de Hongaarse Opstand	p. 22

DEEL II - inhoud en totstandkoming van de FVVH-vluchtelingen hulp	
4. FVVH-acties voor Hongaarse vluchtelingen	p. 33
5. Voorgeschiedenis FVVH-Commissie Vluchtelingen hulp	p. 39

DEEL III - analyse	
6. Vluchtelingen hulp: vrouwelijk?	p. 50
7. De FVVH in het maatschappelijk middenveld	p. 58
8. Samenwerking en uitsluiting binnen de vluchtelingen hulp	p. 66

Conclusie	p. 77
Bibliografie	p. 81

Lijst van gebruikte afkortingen

CHHV	Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk
FVVH	Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening
NFV	Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp
NVC	Nederlandse Vrouwen Comité
UNHCR	Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties
UVV	Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers
WVS	Women's Voluntary Service
VUHO	Comité Vrouwen Utrecht Hulp aan Ontheemden

Hoofdstuk één

Inleiding

'Wollen artikelen kunnen waarschijnlijk wel door de dames van plaatselijke Comités worden gebreid.'¹ Deze zin, afkomstig uit een informatiefolder voor de opvang van vluchtelingen in Nederland in 1958, suggereert dat vrouwen destijds een passieve en stereotiepe rol speelden in de vluchtelingenhulp. Een groot contrast met de rol van Hilda Verwey-Jonker, die reeds in 1945 de Nederlandse vertegenwoordiger bij de International Refugee Organization van de Verenigde Naties was geweest, en van Marga Klompé, die zich als eerste vrouwelijke minister vanaf 1956 onder andere met de vluchtelingenhulp bezighield.² De invloedrijke posities van Verwey-Jonker en Klompé waren voor maar zeer weinig vrouwen weggelegd. Dat is ook te zien aan het feit dat in het bestuur van het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk, dat in november 1956 voor de vluchtelingen na de Hongaarse Opstand was opgericht, slechts één vrouwelijke vertegenwoordiger plaatshad. Zij had zitting namens de Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening (FVVH), een overkoepelingsorgaan dat op initiatief van het Nederlandse Vrouwen Comité (NVC) was opgericht, en die op dat moment omstreeks een half miljoen Nederlandse vrouwen vertegenwoordigde.³ Waarom was de FVVH zo betrokken bij de vluchtelingenhulp na de Hongaarse Opstand? Beantwoording van deze hoofdvraag zal niet alleen de overwegingen en werkzaamheden van de FVVH aan het licht brengen, maar ook inzichtelijk maken hoe een gemarginaliseerde organisatie haar invloed probeerde te vergroten in een veld waar vrouwen praktische hulp verleenden en mannen het beleid vormden. Bovendien levert deze scriptie een bijdrage aan het in kaart brengen van het netwerk van vrouwen op hoge posities in het verenigings- en vrijwilligersleven, zoals M.A. Tellegen, Charlotte en Cateau s'Jacob, Johanna Franssen en Hilda Verwey-Jonker.⁴

Dat zo'n groot deel van de Nederlandse vrouwen bij een vrijwilligersfederatie werd vertegenwoordigd is niet verwonderlijk, want vrijwilligerswerk werd bij uitstek als een taak

¹ Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), archief Stichting Vluchteling, 1, Notulen van vergaderingen en correspondentie van het Bestuur van de NFV, Informatie voor gastgezinnen, 1958.

² Daan Bronkhorst, *Een tijd van komen: de geschiedenis van vluchtelingen in Nederland*, Utrecht 1990, p. 28.

³ Atria, archief FVVH, 118 Ingekomen verslagen met bijlagen van bestuursvergaderingen van en correspondentie met het CHHV en correspondentie betreffende Hongaarse vluchtelingen, Brief van de FVVH aan de Voorzitter van het CHHV, 9-11-1956.

⁴ M.A. Tellegen was presidente van het NVC en directeur van het Kabinet der Koningin. Charlotte en Cateau s'Jacob oefenden bestuursfuncties uit in het UVV en waren tevens betrokken bij de vluchtelingenhulp. Johanna Franssen was presidente van het NVC en was net als Hilda Verwey-Jonker Eerste Kamerlid.

voor vrouwen beschouwd. Aanvankelijk waren het met name de vrouwen uit de hogere klasse die als vrijwilliger actief waren, om een bijdrage te leveren aan de maatschappij maar ook om in aanzien te stijgen. Zij waren welvarend genoeg om niet te hoeven werken en konden bovendien een huishoudelijke hulp inhuren, waardoor ze de tijd hadden om zich als vrijwilliger in te zetten.⁵ In de loop van de twintigste eeuw gold dit voor steeds meer vrouwen. Het welvaartsniveau steeg en het aantal gehuwde vrouwen met een baan nam verder af. In 1925 werd een arbeidsverbod voor huwende ambtenaressen van kracht; hoewel dat verbod dertig jaar later werd afgeschaft, vond de meerderheid van de Nederlanders het ook toen nog ongewenst dat getrouwde vrouwen betaalde arbeid verrichtten.⁶ Van hen werd verwacht dat zij zich na hun huwelijk op het moederschap en het huishouden richtten en ontslag namen op het werk.⁷ In totaal had aan het einde van de jaren vijftig slechts 25 tot 30 procent van de Nederlandse vrouwen, gehuwd en ongehuwd, een baan.⁸ Vrijwilligerswerk vormde voor getrouwde vrouwen een goed alternatief, zo bouwden sommigen zelfs een levenslange carrière op als vrijwilliger. Ook Klompé had bij haar aantreden op het Ministerie van Maatschappelijk Werk in 1956 reeds jarenlange bestuurservaring opgedaan binnen de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers (UVV).⁹

Ook werd vrijwilligerswerk door sommige vrouwen gedaan uit feministisch oogpunt. Daarbij hadden zij wel een andere doel dan de feministen uit de tweede golf, zij wilden namelijk niet zozeer de vrouw uit het huishouden bevrijden, maar vonden juist dat haar maatschappelijke rol in het verlengstuk van de huishoudelijke taken moest liggen. Bij deze vorm van feminisme, ook wel maternalisme of sociaal feminisme genoemd, werd gepoogd de positie van de vrouw te verbeteren, zonder het idee los te laten dat zij andere kwaliteiten had dan de man.¹⁰ Zo werd de 'zorgzaamheid' van vrouwen benadrukt, en probeerden vrouwen de aandacht te krijgen voor de rechten van kinderen en van moeders. Via het vrijwilligerswerk konden vrouwen een eigen positie in de maatschappij innemen, die als typisch vrouwelijk

⁵ Esther Plemper, 'Women's strategies in Dutch philanthropy', *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, nr. 4 (1994), p. 370.

⁶ Jeroen J.H. Dekker, 'Vrouw en opvoeding sinds de late negentiende eeuw. Het bijzondere van de Nederlandse casus', *Low Countries Historical review*, nr. 2 (2015), pp. 77-86.

⁷ Ibid.

⁸ Corrie van Eijl, *Maandag tolereren we niets meer: vrouwen, arbeid en vakbeweging 1945-1990*, Amsterdam: 1997, p. 36.

⁹ Ernest Hueting, *Vrijwillig: een halve eeuw UVV*, Zutphen 1995; Ineke Jungschleger, *Marga Klompé: een gedreven politica haar tijd vooruit*, Utrecht 1990.

¹⁰ Seth Koven en Sonya Michel, 'Womanly Duties: Maternalist Politics and the Origins of Welfare States in France, Germany, and the United States, 1880-1920.

werd gezien, in tegenstelling tot betaalde arbeid.¹¹ Ook in 1956 speelde nog de gedachte dat 'geen economische ontwikkeling' in staat zou zijn 'het wezenlijke verschil tussen man en vrouw uit te wissen'.¹² Het vrouwelijk vrijwilligerswerk werd dan ook sterk gevormd door huishoudelijke taken, moederschap en kinderen. Vrijwilligerswerk betekende voor vrouwen ook vooral dienstverlening of naastenzorg. Nog altijd hebben vrouwen in vrijwilligersorganisaties vaker een ondersteunende functie dan een bestuursfunctie, of combineren zij die twee.¹³ Ook de taken van de FVVH lagen bij de oprichting in het 'vrouwelijke' domein.¹⁴

Hoewel sommige vrouwen erin slaagden om vanuit een carrière als vrijwilliger de overstap te maken naar de politiek of ander betaald werk, werden de emancipatoire doelstellingen van sommige vrijwilligersorganisaties over het algemeen niet bereikt, juist doordat werd vastgehouden aan het 'vrouwelijk domein'. Succesvolle bestuurders van vrijwilligersorganisaties bouwden veeleer een 'parallele machtsstructuur' op, buiten de overwegend mannelijke wereld van betaalde arbeid om.¹⁵ Doordat vrouwen doorgaans een slechtere financiële positie hadden dan mannen, stonden vrouwelijke vrijwilligersorganisaties bovendien voor een uitdaging wat betreft de fondsenwerving.¹⁶ Daarom hield vrouwelijk vrijwilligerswerk voornamelijk in dat vrouwen hun tijd gebruikten om zelf hulp te verlenen, in plaats van dat zij donaties deden. Ook konden vrouwen geld inzamelen door hun huishoudelijke, 'vrouwelijke' vaardigheden te gebruiken en bijvoorbeeld zelf handwerken te verkopen.¹⁷ Deze uitdagingen golden voor separatistische organisaties, die volledig uit vrouwen bestonden. Door in organisatorisch verband samen te werken met mannen konden vrouwen weliswaar extra financiering verkrijgen, maar was hun invloed op de beleidsvorming dan weer niet vanzelfsprekend.¹⁸

In het bestuur van het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk was de enige vrouwelijke afvaardiging afkomstig van de FVVH en het is dus de vraag hoeveel inspraak zij

¹¹ Plemper, 1994, pp. 370-374; Koven en Michel 1990, p. 1079; Jolande Withuis, 'Patchwork politics in the Netherlands, 1946-1950: women, gender and the World War II trauma', *Women's History review*, nr. 3 (1994), pp. 304-305; Roos Vermeij en Remco Raben, 'De eigen waarde van de vrouw. Mej. mr Marie Anne Tellegen en het Nederlandse Vrouwen Comité', in Paul Luykx en Pim Slot eds., *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997, p. 99.

¹² Jo Manassen, 'Wij vrouwen leven nog altijd in een mannen-maatschappij', *Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad*, 28-04-1956.

¹³ Plemper 1994, p. 370.

¹⁴ Vermeij en Raben 1997, p. 99.

¹⁵ Plemper 1994; Kathleen D. McCarthy, 'Women and Philanthropy', *Voluntas*, nr. 4 (1994), pp. 331-335; Withuis 1994, p. 311.

¹⁶ Dekker 2015, p. 84.

¹⁷ Ibid.; Plemper 1994, p. 373.

¹⁸ Voor het verschil tussen 'separatist' en 'auxiliary' organisations, zie McCarthy 1994, p. 333.

had, zowel in de vormgeving van de hulp die het comité bood als in het afbakenen van de taken van de eigen federatie. Bleef de betrokkenheid van de FVVH bij de hulp na de Hongaarse Opstand beperkt tot het 'vrouwelijk domein', of paste de FVVH bij haar deelname aan de vluchtelingenhelp strategieën toe om meer maatschappelijke invloed te krijgen? In het geval van het NVC is bekend dat dit comité druk uitoefende op de regering om haar invloed te vergroten.¹⁹ Dat is opvallend, omdat Plemper juist stelt dat de vrouwenbeweging tot in de jaren tachtig zich tegen het lobbyen verzette.²⁰ In hoeverre maakte de FVVH bij de vluchtelingenhelp gebruik van deze strategie, zowel door bij de regering haar belangen te behartigen als bij andere organisaties?

Deze vragen komen in deze scriptie aan bod. Tevens wordt aandacht besteed aan de politiek-maatschappelijke context van de Koude Oorlog waarin de Hongaarse Opstand zich voltrok, die immers als algemene verklaring kan worden gezien voor de inspanningen van vrijwilligers voor de vluchtelingen. Omdat zij voor het Sovjetregime vluchtten, bestond er een groot medeleven met de Hongaren.²¹ De solidariteit werd nog versterkt doordat de verschrikkingen uit de Tweede Wereldoorlog nog helder op het netvlies stonden.²² Naast humanitaire en politieke solidariteit zullen ook religieuze overwegingen voor individuele vrijwilligers een rol hebben gespeeld, bijvoorbeeld omdat zij het zelfde geloof aanhingen als de vluchtelingen. Ik verwacht echter niet dat dit voor de bijdrage van de FVVH een belangrijke reden zal zijn geweest, omdat haar beleid geen levensbeschouwelijke inslag had, maar juist neutraal van aard was, opdat zij als overkoepeling van zowel levensbeschouwelijke als seculiere lidorganisaties kon fungeren.²³

De solidariteit zal mogelijk nog groter zijn geweest onder een bepaald deel van de bevolking, namelijk de Hongaren die na de Eerste Wereldoorlog als kind naar Nederland waren gekomen om aan te sterken.²⁴ Sommige van hen waren nooit meer definitief naar Hongarije teruggekeerd, met name vrouwen die door een huwelijk de Nederlandse nationaliteit hadden verkregen. In 1956 hadden zij een leeftijd bereikt waarop veel vrouwen actief waren in de vrijwillige hulpverlening, en het feit dat zij dezelfde afkomst, taal en cultuur hadden als de Hongaren die zojuist het land hadden ontvlucht, en wellicht zelfs

¹⁹ Vermeij en Raben 1997, pp. 103-108.

²⁰ Plemper 1994, p. 373.

²¹ Duco Hellema, *1956: de Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis*, Amsterdam 1990, pp. 230-231.

²² Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhelp, *Eén miljoen vluchtelingen in Nederland ...?*, Den Haag 1955.

²³ Atria, archief Nederlands Vrouwen Comité (NVC), 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951.

²⁴ Maria Douwes, *Hongaren in Nederland, Nederlanders in Hongarije. Vijftig jaar na 1956*, Zaltbommel 2006. p. 23.

familiebanden met hen hadden, zal een extra motivatie zijn geweest voor hun inzet. Indien deze vrouwen ook actief was binnen de FVVH, zal dit mogelijk van invloed zijn geweest op haar betrokkenheid bij de vluchtelingen hulp.

Ten slotte wordt ook gekeken of de FVVH door de overheid actief werd aangemoedigd om hulp te bieden aan de Hongaarse vluchtelingen. Particuliere organisaties speelden in het verzuilde Nederland immers een belangrijke rol in de uitvoering van overheidsbeleid. Zij hadden een positie tussen de politiek en de burger in, waarbij de verschillende levensbeschouwelijke organisaties veel vrijheid hadden om een eigen invulling te geven aan het overheidsbeleid.²⁵ Door de wederopbouw en de totstandkoming van de verzorgingsstaat werd het vrijwilligerswerk dat door particuliere organisaties werd uitgevoerd aanvankelijk steeds belangrijker. De verzorgingsstaat was als het ware een verlengstuk van bestaande vrijwillige hulp. Ook Klompé moedigde als minister van Maatschappelijk Werk particulier initiatief aan.²⁶ Vanaf de jaren zestig kreeg het vrijwilligerswerk echter een negatieve bijklank, en was de heersende opinie dat alleen de staat kon bepalen wie recht had op hulp en hoe die hulp eruit moest zien.²⁷ Het ligt voor de hand dat als de overheid de bijdrage van vrouwelijke vrijwilligers aan de vluchtelingen hulp actief aanmoedigde, dit effect zal hebben gehad op de betrokkenheid van de FVVH na de Hongaarse Opstand. Maar ook in algemenere zin zal in deze scriptie worden gekeken of het werk van de FVVH door de overheid werd aangemoedigd of gesubsidieerd. Schrover en Vermeulen stellen namelijk dat er een klokvormig verband bestaat tussen overheidssteun en de activiteit van organisaties: wanneer er vanuit de politiek te weinig steun wordt geboden zullen organisaties niet optimaal gedijen, doordat zij daartoe de kansen en middelen missen.²⁸ Als de FVVH al vroeg in haar bestaan door de overheid werd gesteund, zal dit dus ook van invloed zijn geweest op latere activiteiten.

Historiografie

In tegenstelling tot het Verenigd Koninkrijk, waar de vrouwelijke vrijwilligersbeweging vanaf de Eerste Wereldoorlog een grote rol speelde, is er in Nederland weinig over vrouwelijke

²⁵ Taco Brandsen en Ulla Pape, 'The Netherlands: The Paradox of Government-Nonprofit Partnerships', *Voluntas* (2015), pp. 2267-2282; Plemper 1994, p. 367.

²⁶ Plemper 1994, p. 371.

²⁷ *Ibid.*, p. 367.

²⁸ Marlou Schrover en Floris Vermeulen, 'Immigrant Organisations', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, nr. 5 (2005), pp. 823 - 832.

vrijwilligers gepubliceerd.²⁹ Boeken over vrouwelijke vrijwilligersorganisaties worden vooral geschreven naar aanleiding van een jubileum van de betreffende organisatie, en gaan niet specifiek in op de vluchtelingen hulp aan het einde van de jaren vijftig.³⁰ Een zoektocht met trefwoorden als 'vrouw' en 'vluchtelingen' levert weliswaar veel resultaten op over vrouwelijke vluchtelingen, maar niet over de bijdragen van vrouwen bij het organiseren van en collecteren voor vluchtelingenopvang. Vrouwen worden in publicaties over vluchtelingenwerk dus vooral besproken als het object van de aangeboden hulp, en niet als organisatoren en actieve vormgevers van vluchtelingenbeleid.

Buiten de hierboven genoemde 'jubileumboeken' is literatuur omtrent vrouwelijk vrijwilligerswerk in Nederlands slechts mondjesmaat beschikbaar, ondanks de toegenomen interesse voor 'history from below' die Heerma van Voss en Van Leeuwen beschrijven.³¹ Wel wijdde het internationale journal *Voluntas* in 1994 een editie aan vrouwelijk vrijwilligerswerk. McCarthy formuleert daar een theoretisch kader voor onderzoek naar vrijwillige hulpverlening door vrouwen, en Plemper zet enkele strategieën van vrouwelijke vrijwilligers uiteen tegen de historische achtergrond van de Nederlandse vrouwenbeweging.³² Zij bespreekt tevens de houding van de Nederlandse overheid ten opzichte van vrijwilligerswerk. Die wordt in meer detail besproken door Brandsen en Pape.³³ Aan literatuur over vrouwenemancipatie en het leven van de vrouw in de jaren vijftig is geen gebrek, echter wordt de rol van vrijwilligers daarin slechts zijdelings behandeld.³⁴

De Hongaarse Opstand en de herplaatsing van de Hongaarse vluchtelingen vanuit Oostenrijk is veelvuldig beschreven.³⁵ De Nederlandse houding tegenover de gebeurtenissen

²⁹ Zie voor de Britse casus: Jacqueline de Vries, 'Women's voluntary organizations in World War I', http://gdc.gale.com/assets/files/www/GML40607_WomensVoluntary.pdf, geraadpleegd op 29 april 2016. p. 1; F.K. Prochaska, *Women and philanthropy in nineteenth-century England*, New York 1980; James Hinton, 'Voluntarism and the Welfare/Warfare State. Women's Voluntary Services in the 1940s', *Twentieth Century British History*, nr. 2 (1998), pp. 274-305; Ralph M. Kramer, 'Voluntary Agencies in the Welfare State: An Analysis of the Vanguard Role', *Journal of Social Policy*, nr. 4 (1979), pp. 473-488; Gerry Holloway, *Women and work in Britain since 1840*, Londen 2005.

³⁰ Zie bijvoorbeeld Hueting 1995; Jan de Bruijn, *Helpende Handen: VU-plan 1937 en Vrouwen VU-Hulp in de jaren 1932-1997*, Zoetermeer 1999. Ook Bronkhorst 1990 is een 'jubileumboek', echter niet van een vrouwelijke vrijwilligersorganisatie maar van de Federatie van Vluchtelingenorganisaties in Nederland.

³¹ Lex Heerma van Voss en Marco H. D. Van Leeuwen, 'Charity in the Dutch Republic: an introduction', *Continuity and Change*, nr. 2 (2012), p. 178.

³² McCarthy 1994; Plemper 1994.

³³ Brandsen en Pape 2015.

³⁴ Van Eijl 1997; Dekker 2015; Vermeij en Raben 1997, Anneke Linders, 'Vier Fronten, één strijd, Mr N.S. Corry Tendeloo in het spanningsveld van continuïteit en verandering 1945-1956' in Luykx en Slot eds. 1997, pp. 109-129.

³⁵ Marjoleine Zieck, 'The 1956 Hungarian refugee emergency, an early and instructive case of resettlement', *Amsterdam Law Forum*, nr. 2 (2013), pp. 45-63; Gusztáv D. Kecskés, 'Collecting money at a global level. The UN fundraising campaign for the 1956 Hungarian refugees', *Eastern Journal of European Studies*, nr. 2 (2014),

in Hongarije en het toelatingsbeleid van de vluchtelingen wordt door Hellema en Ten Doesschate behandeld.³⁶ Olink zet de Nederlandse volkswoede die zich na de Opstand op het communisme richtte uiteen evenals Douwes, die daarnaast de gebeurtenissen veelal uit het perspectief van de vluchtelingen bekijkt.³⁷ Vrouwelijke hulpverlening komt in de bovenstaande werken nauwelijks ter sprake. De Nederlandse hulp aan Hongaren in Oostenrijk wordt wel genoemd door Nové en Aföldi, maar wederom niet de rol van vrouwelijke vrijwilligers daarbij.³⁸

Materiaal en methode

Deze scriptie richt zich op de hulp van de FVVH aan de vluchtelingen na de Hongaarse Opstand. Deze federatie vormde een overkoepeling van vrouwenorganisaties, waarbij niet alleen de leden maar ook de bestuurders allen vrouw waren. Bij de FVVH waren levensbeschouwelijke vrouwenbonden en vrijwilligersorganisaties aangesloten, evenals twee organisaties met een politieke insteek, namelijk de Vrouwenbond PvdA en Vrouwen in de VVD. De organisaties die bij de FVVH waren aangesloten hadden ten tijde van de Hongaarse Opstand omstreeks 500.000 leden.

Op basis van notulen van het bestuur van de FVVH en de correspondentie, rapporten en plakboeken die zich in het FVVH-archief bevinden is het mogelijk om een beeld te schetsen van de belangrijkste acties die werden georganiseerd in het kader van vluchtelingenhulp evenals de manier waarop daar in het bestuur over werd gedacht.³⁹ In het archief van het NVC bevindt zich tevens een dossier 'Hongarije', waarin correspondentie met en mededelingen en verslagen van het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk zijn opgenomen.⁴⁰ Ook wordt op basis van de archieven van het NVC en de FVVH duidelijk op welke manier het vrouwelijk vrijwilligerswerk na de Tweede Wereldoorlog in Nederland was georganiseerd, en welke opvattingen er destijds heersten over het 'vrouwelijk domein' in het vrijwilligerswerk. Deze informatie wordt aangevuld met secundaire literatuur.

pp. 33-60; R.J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century - and After*, Londen 1994; Peter G. Boyle, 'The Hungarian Revolution and the Suez Crisis', *History*, nr. 300 (2005), pp. 550-565.

³⁶ Hellema 1990; Jan Willem ten Doesschate, *Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen (1956-1957)*, Nijmegen 1985.

³⁷ Hans Olink, *In strijd met de waarheid: de koude burgeroorlog in Amsterdam*, Amsterdam 2002; Douwes 2006.

³⁸ Béla Nové, 'The Orphans of the Revolution: Hungarian Under-age Refugees of 1956', in Anna Mazurkiewicz ed., *East Central Europe in Exile Volume 1: Transatlantic Migrations*, Newcastle 2013, pp. 65-91; László M. Alföldi, *Ungarische Flüchtlingschulen in Österreich 1945-1963*, Norderstedt 2014.

³⁹ Atria, archief FVVH.

⁴⁰ Atria, archief NVC.

Daarnaast is het nodig een goed beeld te krijgen van de totstandkoming van vluchtelingen hulp in Nederland, om er achter te komen hoe de FVVH daarbij betrokken raakte. Secundaire literatuur, brochures en krantenberichten bieden informatie over de opvang van Hongaarse en andere vluchtelingen in Nederland en in Oostenrijk. Daarnaast wordt archiefstukken geraadpleegd van de Nationale Commissie Vluchtelingen hulp en de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp (NFV), de voorlopers van Stichting Vluchteling.⁴¹ In dat archief bevindt zich bovendien correspondentie met het Comité Vrouwen Utrecht Hulp aan Ontheemden (VUHO), dat gezien kan worden als de voorloper van het vluchtelingenwerk dat de FVVH zou verrichten. Op basis van de gebruikte archieven kan de ontwikkeling van de vluchtelingen hulp vanaf begin jaren vijftig goed in kaart worden gebracht, waarbij duidelijk wordt dat de bijdrage van de FVVH aan de vluchtelingen hulp na de Opstand een lange voorgeschiedenis had. Om die reden is er voor gekozen om ook eerdere acties voor vluchtelingen in deze scriptie te behandelen, waarvan de vroegste uit 1951 dateren. De laatste acties waar Hongaarse vluchtelingen bij gebaat waren vonden plaats in 1960.

Doordat er privé-correspondentie in de archieven aanwezig is kan tevens een beeld worden gevormd van de persoonlijke contacten in de vrouwelijke vrijwilligerswereld. Het nadeel van een onderzoek naar de archieven van landelijke besturen van deze grote comités en federaties is echter dat bijdragen op provinciaal of plaatselijk niveau en de inbreng van individuele vrijwilligers minder goed duidelijk wordt. Ter volledigheid is daarom één plaatselijk archief ingezien van een lidorganisatie van de FVVH, namelijk van de Vrouwenbond NVV - Federatie Amsterdam.⁴² Hoewel plaatselijke initiatieven zo nu en dan ook ter sprake komen in de bestuursvergaderingen van de FVVH, komen landelijke hulpactiviteiten in deze scriptie in meer detail naar voren.

Structuur

Om een antwoord te geven op de hoofdvraag - waarom was de FVVH zo betrokken bij de hulp aan Hongaarse vluchtelingen - is het noodzakelijk om eerst een achtergrond te schetsen van het vrouwelijk vrijwilligerswerk in Nederland en van de opvang van Hongaarse vluchtelingen na de Opstand. In deel één wordt daarom ten eerste de totstandkoming van de FVVH behandeld evenals de gebeurtenissen tijdens de Hongaarse Opstand en de internationale en Nederlandse reactie daarop. In het tweede deel wordt vervolgens gekeken op

⁴¹ IISG, archief Stichting Vluchteling.

⁴² IISG, archief Vrouwenbond NVV - Federatie Amsterdam.

welke manieren de FVVH hulp bood aan Hongaarse vluchtelingen en hoe de FVVH er toe kwam een Commissie Vluchtelingenhulp op te richten. In het derde deel wordt de hulp van de FVVH aan de Hongaarse vluchtelingen geanalyseerd. Eerst wordt gekeken of de hulp 'vrouwelijk' van aard was, vervolgens wordt onderzocht of de hulp werd aangemoedigd door de overheid en ten slotte wordt besproken wat de rol van de vluchtelingenhulp was in de samenwerking van de FVVH met andere spelers in het maatschappelijk middenveld.

Hoofdstuk twee

Vrouwenorganisaties, vrijwilligerswerk en de FVVH

Inleiding

Voor de beantwoording van de hoofdvraag is het van belang om te begrijpen met welk doel de FVVH was opgericht, wat haar organisatorische structuur was en welke rol zij speelde in het naoorlogse vrijwilligerswerk. Daarom wordt in dit hoofdstuk allereerst de organisatievorming van vrouwelijke vrijwilligers vlak voor en na de Tweede Wereldoorlog besproken. Daarbij wordt gekeken met welk doel het Korps Vrouwelijke Vrijwilligers in 1938 werd opgericht, en welke rol het naoorlogse 'opbouwwerk' speelde bij de totstandkoming van de FVVH. Ook de relatie met het Nederlands Vrouwen Comité, de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers en de Britse Women's Voluntary Service wordt behandeld. Ten slotte wordt de doelstelling en organisatie van de FVVH beschreven.

Organisatie van vrouwen en vrijwilligerswerk

Het Nederlandse Vrouwen Comité (NVC) werd in 1945 opgericht om vrouwen uit alle zuilen te verenigen. Eén van de initiatiefneemsters van het NVC was Jane de Iongh, voorzitter van het Korps Vrouwelijke Vrijwilligers. Daarmee had het comité al vanaf het begin banden met de vrouwelijke vrijwilligersbeweging. Het KVV was in 1938 opgericht door een klein groepje dames uit de hogere klasse, onder wie De Iongh en de joodse feministe Rosa Manus, één van de oprichters van het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging.⁴³ Zij hadden met de oprichting van het KVV een concreet doel voor ogen, namelijk de maatschappelijke betrokkenheid van de vrouw vergroten.⁴⁴ Dat zou de emancipatie bevorderen, en er was bovendien behoefte aan maatschappelijke inzetbaarheid van vrouwen wanneer de oorlog zou uitbreken. Het KVV stond voor een vrouwelijke invulling aan sociaal engagement, net als zijn Britse tegenhanger de Women's Voluntary Service (WVS), dat het grote voorbeeld vormde voor het KVV.⁴⁵ Die vrouwelijke invulling van sociaal werk kwam ook naar voren bij de reeds in 1932 opgerichte gereformeerde organisatie 'Vrouwen VU-Hulp'. De VU-hulporganisatie vormde een plek waar jonge vrouwen zich konden ontplooien en met elkaar in debat konden gaan, ondanks de traditionele houding van de leden, die van mening waren dat voor vrouwen in de eerste plaats de rol van echtgenote en moeder was weggelegd.⁴⁶ Gezien

⁴³ Mineke Bosch, 'Manus, Rosette Susanna', <http://hdl.handle.net/10622/7104A835-C5AA-43EB-ADFF-6155D96450FF>, geraadpleegd op 30 augustus 2016.

⁴⁴ Hueting 1995, p. 11.

⁴⁵ Ibid., pp. 11-12, 58.

⁴⁶ De Bruijn 1999, pp. 51-55.

die achtergrond is het niet verwonderlijk dat de leden zich buiten de daadwerkelijke hulpacties bezig hielden met maatschappelijke vraagstukken omtrent 'als typisch "vrouwelijk" beschouwde onderwerpen', waarbij de vrouwen zich bovendien ondergeschikt opstelden aan het college van directeuren van de Vrije Universiteit.⁴⁷

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog heerste er een groot gevoel van eenheid in Nederland. Om die reden drongen vrouwen uit verschillende organisaties aan op de oprichting van het NVC, dat zich in 1945 voltrok. Vlak na het einde van de oorlog publiceerde het NVC een manifest, waarin het opriep tot maatschappelijke inspanning van vrouwen 'voor het herstel van ons volk'.⁴⁸ De voorzitter van het NVC, Marie Anne Tellegen, was van mening dat het comité representatief moest zijn voor de Nederlandse vrouw. Politieke vrouwenorganisaties waren echter niet toegestaan, uit angst dat die hun politieke belangen boven het algemeen vrouwenbelang zouden stellen. Omdat socialistische vrouwen doorgaans echter niet vertegenwoordigd waren in niet-politieke organisaties, werd voor de Sociaal-Democratische Vrouwenbond een uitzondering gemaakt.⁴⁹

Inmiddels had ook het KVV een verandering doorgemaakt. Dat had zijn naam veranderd in de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers (UVV). Haar presidente werd Charlotte Sjollema, die na haar echtscheiding in 1951 weer bekend zou staan onder de achternaam s'Jacob. Het UVV verzocht al snel na de oorlog om erkenning bij het NVC als officieel hulpverleningsorgaan van de Nederlandse vrouwen.⁵⁰

Provinciale opbouworganen

Na de Tweede Wereldoorlog heerste in Nederland de opvatting dat de vrijwillige hulpverlening moest worden gereorganiseerd, om de wederopbouw ten goede te komen. De discussie over die reorganisatie begon in 1945 met een overleg tussen Willem Drees en de Commissie Volksherstel, en resulteerde uiteindelijk in de oprichting van provinciale opbouworganen tussen 1947 en 1949. Noord-Holland vormde de enige uitzondering: daar zou pas in 1952 een provinciale samenwerking van maatschappelijke hulporganisaties worden opgericht.⁵¹ Door versplintering en een gebrek aan onderling contact tussen vrijwilligersorganisaties in verschillende steden zou ook bij de FVVH die provincie lange tijd het minst actief zijn.

⁴⁷ Ibid., pp. 57-58.

⁴⁸ Atria, archief NVC, 1 Notulen, 'Manifest. Aan de vrouwen van Nederland' (z.d. 1945), zoals geciteerd in Vermeij en Raben 1997, pp. 91-92.

⁴⁹ Ibid., pp. 92-93.

⁵⁰ Hueting 1995, p. 66.

⁵¹ R. Neij en E.V. Hueting, *Nederlands Volksherstel 1944-1947*, Culemborg 1988, pp. 104-108.

De opbouworganen waren zelf geen overheidsinstellingen, maar hadden wel erkenning en financiële steun van de overheid.⁵² Volgens R. Hornstra, één van de deskundigen die betrokken was bij de totstandkoming van de opbouworganen, streefden zij naar hervorming van de sociaal-maatschappelijke hulpverlening om het hoofd te bieden aan de grote problemen die na de oorlog heersten.⁵³ In Drenthe was er een zeer actief opbouworgaan, dat bestuurd werd door Jo Boer. Zij deed dat in overeenstemming met de theorieën over gemeenschapsontwikkeling van de Canadese hoogleraar sociale wetenschappen Murray Ross en onderwees hulpverleners daar ook over.⁵⁴

Het opbouworgaan had een adviserende, stimulerende, coördinerende en dienstverlenende taak en deed daarnaast onderzoek. Het werk werd uitgevoerd door lokale comités die zoveel mogelijk een afspiegeling vormden van de bevolking. De opbouworganen waren semi-officiële instellingen, die actief waren in de 'gemeenschappelijke zone' waar overheid en particulier initiatief elkaar raakten.⁵⁵ De samenwerking tussen particulier en overheid in het opbouwwerk werd door de UVV als volgt uitgelegd:

Particulier initiatief en overheid vinden in het Opbouworgaan een gemeenschappelijk belang. Op het gebied van het maatschappelijk werk heeft de overheid het particulier initiatief nodig, terwijl het particulier initiatief, wil het verantwoord werken, de hulp en de voorlichting van bevoegde krachten niet meer ontberen kan.⁵⁶

Het opbouwwerk was niet uitsluitend een vrouwenaangelegenheid. Het algemeen bestuur van een provinciaal opbouworgaan bestond doorgaans uit de Commissaris der Koningin, vertegenwoordigers van overheidsdiensten en figuren uit verschillende levensbeschouwelijke en politieke stromingen. Wel hadden de opbouworganen aparte commissies voor 'Vrouwelijke Hulpverlening', die voortkwamen uit comités die eind 1939 waren opgezet door vrouwen om steun te bieden aan de grensbewaking. Veel van die comités waren ook nog tijdens de bezetting actief en sommige bleven na het einde van de oorlog voortbestaan.⁵⁷ Deze comités waren vaak onderdeel geweest van het KVV en na de oorlog opgegaan in de UVV. Zo kwam

⁵² Ibid., pp. 104-107.

⁵³ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, brochure 'De ontwikkeling van de provinciale opbouworganen' door R. Hornstra namens Stichting Gelderland voor Maatschappelijk Werk, 1948.

⁵⁴ J. Boer, *Maatschappelijk opbouwwerk, Verkenningen op het gebied van 'Community Organization' in Nederlandse verhoudingen*, Arnhem 1960.

⁵⁵ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, J.M. de Vos van Steenwijk-van Royen, 'Een provinciaal opbouworgaan in de praktijk', *Raad en Daad*, nr. 2 (1949), p. 12.

⁵⁶ Ibid., p. 13.

⁵⁷ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Rapport over de organisatie en werkwijze der Vrouwelijke Hulpverlening van de Centrale Vereniging voor de Opbouw van Drenthe, 1948-1950.

het dat in Drente de commissie Vrouwelijke Hulpverlening van het opbouworgaan tegelijkertijd ook de provinciale afdeling van de UVV vormde, ondanks dat zij organisatorisch van elkaar verschilden.⁵⁸

Naar een landelijke vrouwelijke vrijwilligersvertegenwoordiging

Ook in andere provincies werd erkend dat de UVV en diens voorlopers een belangrijke rol hadden gespeeld in de totstandkoming van vrouwencomités voor en na de oorlog.⁵⁹ De UVV probeerde al vanaf 1947 om in elke provincie een dergelijke regeling te treffen als in Drente, waardoor zij een vaste positie zou krijgen in de landelijke samenwerking van vrouwelijke hulporganisaties. De UVV vormde in theorie een goede partner voor de provinciale opbouworganen, zij was immers landelijk actief en had zelf ook een structuur van provinciale vertegenwoordigingen, zo was Marga Klompé enige tijd voorzitter van de Gelderse UVV-afdeling.⁶⁰ De UVV bemiddelde hiervoor via de directrice van het Utrechtse opbouworgaan Cateau s'Jacob, de latere voorzitter van het Comité Vrouwen Utrecht Hulp aan Ontheemden en tevens nicht van UVV-presidente Charlotte Sjollema-s'Jacob. Om principiële redenen en door verschillen in mening over de taak van het vrouwelijk vrijwilligerswerk, slaagde dit plan echter niet.⁶¹ Ook waren er bezwaren vanuit de katholieke vrijwilligersbeweging die het onmogelijk maakten om aan het plan uitvoering te geven. De UVV had namelijk een slechte verhouding met de katholieke kerk, en kon daardoor met name in de provincies Limburg en Noord-Brabant op veel weerstand rekenen bij de lokale vrouwenorganisaties.⁶²

Het bestuur van de UVV zond daarom op 28 september 1949 een brief naar het Nederlands Vrouwen Comité, waarin het zich afvroeg hoe de UVV zich nu verder moest ontwikkelen en welke rol de provinciale opbouworganen daarin moesten spelen. In de brief gaf het bestuur aan dat het niet was gelukt om er met de opbouworganen onderling uit te komen.⁶³ Ook het Overijsselse opbouworgaan, de Provinciale Overijsselse stichting voor

⁵⁸ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, J.M. de Vos van Steenwijk-van Royen, 'Een provinciaal opbouworgaan in de praktijk', *Raad en Daad*, nr. 2 (1949), p. 12.

⁵⁹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Stichting voor Maatschappelijk Werk in Zuid-Holland, *Vrouwenhulpverlening in Zuid-Holland*, z.d. 1950, Atria, archief NVC inv. 73 (stukken inzake reorganisatie).

⁶⁰ Atria, archief NVC, 132 Dossier 'Kontakten Koninklijk Huis', Brief van Marga Klompé aan M.W. Barger, 3-12-1945.

⁶¹ Hueting 1995, pp. 80-81.

⁶² Hueting 1995, pp. 72-74; Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, *Verslag van de bespreking op het kabinet der koningin met de FVVH en de vier provinciale V.H.V.'s [Vrouwelijke Hulpverlening] onder voorzitterschap van mej. mr. M. Tellegen*, 1-5-1953, p. 1.

⁶³ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Brief van E.G. van Diemen-Mekking aan de leden van het NVC, 28 september 1949, Amsterdam.

Sociaal en Sociaal-Cultureel Werk legde het probleem voor aan de NVC.⁶⁴ Vanaf dat moment gaat het NVC zich bezig houden met de oprichting van een landelijke federatie voor vrouwelijke hulpverlening waarbij het bemiddelt tussen de UVV en de opbouworganen.

Dat ging nog niet zonder slag of stoot. Nadat het NVC intern een rapport over de voorbereidingen voor de FVVH rondstuurde, ontving het comité een brief van het landelijk contact der Directeuren van Opbouworganen, dat het oneens was met de manier waarop het NVC de nieuw op te richten federatie voor ogen had. De brief werd door NVC-voorzitter Tellegen niet op prijs gesteld, omdat de schrijvers zich op niet-openbare stukken baseerden.⁶⁵ Toen op aandringen van het landelijk contact het NVC in oktober 1950 uiteindelijk een vergadering organiseerde met de Opbouworganen, kwam geen van de directeuren opdagen en namen slechts enkele van hen de moeite om een plaatsvervanger te sturen.⁶⁶ Het NVC gaf daarna aan dat er inmiddels al concrete plannen waren om de federatie op te richten, en wilde enkel nog de mening van de Opbouworganen in overweging nemen indien zij een degelijke vertegenwoordiging zouden sturen. Kort na de mislukte vergadering verscheen het eerste concrete organisatieschema voor de toekomstige FVVH, gevolgd door verschillende concepten voor de oprichtingsakte.⁶⁷

Oprichting FVVH

In 1951 werd de Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening opgericht, waarmee een oplossing was gekomen voor het vraagstuk van interprovinciale samenwerking van de vrouwelijke vrijwilligersbeweging. De eerste, tijdelijke voorzitter werd Charlotte Sjollemas-Jacob, die in 1953 werd opgevolgd door Simone Goossens-Steelink. In het bestuur van de FVVH zaten verder vertegenwoordigers van de landelijke vrouwenverenigingen zoals de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen en de Nederlandse Christen Vrouwen Bond, maar ook de UVV en provinciale vertegenwoordigers. Zij zouden het vrouwelijk vrijwilligerswerk op een landelijk niveau coördineren en bovendien samen het aanspreekpunt vormen voor diensten en overkoepelingsorganen op het gebied van vrijwillige hulpverlening. Binnen de FVVH bestonden verschillende commissies, zoals de Commissie Bescherming Bevolking en de Commissie Bejaardenwerk, die terugkomende taken coördineerden. De daadwerkelijke

⁶⁴ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Brief van K.A.P. Schaepman namens de Directeuren der Provinciale Opbouworganen aan de presidente van het NVC M.A. Tellegen, 14-3-1950.

⁶⁵ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Brief van M.A. Tellegen aan K.A.P. Schaepman, 22-3-1950.

⁶⁶ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Brief van het NVC aan het College van Directeuren der Opbouworganen, 6-3-1951..

⁶⁷ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Organisatieschema voor vrouwelijke hulpverlening, 19-12-1950.

uitvoering van hulpacties was echter voorbehouden aan de provinciale en plaatselijke federaties, waarin kleinere, plaatselijke vrouwencomités direct of indirect waren vertegenwoordigd.

Hoewel de FVVH dus op een landelijk niveau het hulpverleningswerk regelde, liet zij haar leden wel grotendeels vrij in de keuze of zij aan bepaalde taken uitvoering wilden geven. Ten eerste werden individuele vrijwilligers door de FVVH nooit gedwongen om mee te doen bij hulpverlening.⁶⁸ Daarnaast konden lidorganisaties om levensbeschouwelijke of principiële reden een taak weigeren. Ook provinciale of plaatselijke afdelingen van de FVVH konden taken afwijzen die door het landelijk bestuur waren aangenomen, al waren ze wel verplicht om daarover met het landelijke respectievelijk provinciale bestuur overleggen. Daar stond tegenover dat zij ook zelf extra initiatieven konden nemen, zolang die niet in strijd waren met de statuten van de FVVH.⁶⁹

De provinciale en plaatselijke afdelingen van de FVVH werden evenals de lidorganisaties dus redelijk vrij gelaten in de uitoefening van hun werk. Dat werd niet altijd gewaardeerd. Zo gaf de UVV in 1953 aan dat het 'bejaardenwerk' al jaren het terrein van die organisatie was. Ondanks de nauwe verbondenheid van de FVVH met de UVV protesteerde die laatste tegen een te grote overlap van beide organisaties. Toen bleek dat ook andere FVVH-leden zich met het bejaardenwerk bezig hielden, vroeg de UVV daarom of de FVVH daar een stokje voor kon steken. Die antwoordde vervolgens dat de landelijke Federatie 'geen recht' had om tussen 'het bestaande werk van anderen te komen.'⁷⁰

De FVVH maakte voor wat betreft de provinciale vertegenwoordigingen gebruik van bestaande samenwerkingsverbanden van vrouwen- en vrijwilligersorganisaties. Dat leverde problemen op in Noord-Holland, waar weinig interstedelijk overleg plaatsvond tussen de verschillende organisaties. Hoewel in Noord-Holland uiteindelijk wel een provinciale afdeling van de FVVH werd opgericht, dreigde die meerdere malen wegens inactiviteit te worden opgeheven.⁷¹ Verder hadden de provinciale organen in Groningen, Friesland en Drenthe al vroeg bezwaar gemaakt tegen aansluiting bij de FVVH. Hoewel vertegenwoordigers uit deze provincies aanvankelijk samen met de FVVH naar een oplossing zochten, maakten zij in 1954 kenbaar dat ze zich definitief niet bij de federatie wilden voegen.

⁶⁸ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Notulen van de vergadering van de studiegcommissie van het NVC inzake organisatie vrouwelijke hulpverlening in Nederland met de Opbouworganen, 23-10-1950; Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, *Verslag van de bespreking op het kabinet der koningin met de FVVH en de vier provinciale V.H.V.'s onder voorzitterschap van mej. mr. M. Tellegen*, 1-5-1953, p. 1.

⁶⁹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951, p. 1.

⁷⁰ Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering, 7-5-1953, p. 2.

⁷¹ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering, 6-1-1955, p. 3.

Desondanks zouden ze nauw met de FVVH samenwerken, zodat de federatie toch een landelijk bereik had.⁷²

Vanaf haar oprichting had de FVVH, net als de UVV, een goede band met de Britse WVS. Dat blijkt onder andere uit een kerstgroet die de FVVH in 1958 naar de WVS stuurde, waarin zij bedankte voor de 'wellfounded information which you gave to some of our board-members several years ago.'⁷³ Daarmee werd waarschijnlijk bedoeld op een bezoek van Sjollema-s'Jacob aan de Britse organisatie, waar zij leerde over de 'adviserende raad' van de WVS, die kon worden gezien 'als onze Federatie. Alle facetten van sociale verzorging worden belicht, niet door lezingen doch door de mensen midden in de praktijk te zetten.'⁷⁴ De goede relatie tussen de FVVH en de WVS werd verder benadrukt door het feit dat de FVVH zichzelf in haar Engelstalige briefwisseling aanduidde met 'The Dutch Federation of WVS', totdat in 1959 uiteindelijk de naam 'The Dutch Federation for Women's Voluntary Aid' werd gehanteerd.⁷⁵ Toch was het contact tussen de FVVH en de WVS niet intensief te noemen. Het lijkt erop dat vooral de UVV een goede band had met haar Britse tegenhanger, en dat dit door het lidmaatschap van UVV-voorzitters als Sjollema-s'Jacob ook van invloed was op de FVVH.⁷⁶

Conclusie

In dit hoofdstuk werden de organisatievorming van het vrouwelijk vrijwilligerswerk in Nederland en de totstandkoming van de FVVH besproken. Daarbij werd allereerst duidelijk dat vrijwilligersorganisaties zich richtten op het verlenen van specifiek 'vrouwelijke' hulpverlening, ook als zij, zoals het KVV, de UVV en de WVS, een emancipatoire doelstelling hadden met het werk. Ook bleek dat na de Tweede Wereldoorlog zowel bij de vrouwenorganisaties als in de vrijwillige hulpverlening hervormingen plaatsvonden. De UVV probeerde vanaf 1947 om via de opbouworganen in heel Nederland haar positie te verstevigen, maar dit mislukte. Daarna was het aan het NVC om het vrouwelijk vrijwilligerswerk te organiseren. Dat ging al snel over tot de oprichting van de FVVH, ondanks kritiek van de directeurs der opbouworganen met wie het overleg uiteindelijk werd gestaakt.

⁷² Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan het NVC, 10-3-1955.

⁷³ Atria, archief FVVH, 121 Correspondentie met de WVS, Brief van de FVVH aan de WVS, 29-1-1958.

⁷⁴ Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering, 7-5-1953, p. 5.

⁷⁵ Atria, archief FVVH, 121 Correspondentie met de WVS, Brief van de FVVH aan de WVS, 27-6-1955; Brief van de FVVH aan de WVS 2-2-1954; Brief van de FVVH aan de WVS 10-12-1959.

⁷⁶ Atria, archief FVVH, 121 Correspondentie met de WVS, Brief van de WVS aan de FVVH, 6-4-1955; Brief van de FVVH aan de WVS 2-2-1954.

Met de oprichting van de FVVH trachtte het NVC, op verzoek van de UVV, om een landelijk overkoepelingsorgaan voor het vrouwelijk vrijwilligerswerk te creëren. Zelf formuleerde de FVVH haar doelstelling als het verlenen van 'praktische sociale hulp'. De landelijke FVVH vormde het aanspreekpunt voor andere organisaties en coördineerde en delegeerde hulpverleningstaken. Zij was onderverdeeld in verschillende commissies en in provinciale en plaatselijke federaties. De FVVH had een hechte band met de UVV. Die organisatie leverde ook de eerste voorzitter en was waarschijnlijk van invloed op de goede relatie tussen de FVVH en de WVS. Desondanks probeerde de UVV wel om de scheidslijn tussen haar eigen werk en dat van andere FVVH-lidorganisaties helder te houden.

In dit hoofdstuk werd duidelijk dat er veel onderling contact was tussen vrouwen- en vrijwilligersorganisaties. Voorvrouwen uit de UVV maakten gebruik van hun netwerk om de positie van hun organisatie te verstevigen. Of een dergelijk netwerk ook van belang was voor de betrokkenheid van de FVVH bij de hulp aan Hongaarse vluchtelingen, komt in latere hoofdstukken aan bod. Ook wordt de gedachte dat vrouwelijke vrijwilligers zich onderscheidden door hun specifiek 'vrouwelijke' kenmerken in het zesde hoofdstuk in meer detail besproken, evenals de rol daarvan bij de hulp aan Hongaarse vluchtelingen.

Hoofdstuk drie

Vluchtelingenhulp en de Hongaarse Opstand

Inleiding

In dit hoofdstuk zal allereerst een korte voorgeschiedenis van de Nederlandse vluchtelingenhulp worden gegeven, met als beginpunt de opvang van Hongaarse kinderen na de Eerste Wereldoorlog, gevolgd door een bespreking van de Nederlandse en internationale vluchtelingenhulp na de Tweede Wereldoorlog. Vervolgens zal de Hongaarse Opstand worden besproken evenals de Nederlandse en internationale reactie daarop. Het doel hiervan is om de maatschappelijke en politieke context die de FVVH mogelijk beïnvloedde bij haar beslissing om zich voor de Hongaarse vluchtelingen in te zetten. Daarnaast is dit hoofdstuk ook van belang om achtergrondinformatie te geven over de Nederlandse betrokkenheid bij de hulpverlening na de Opstand, zodat de rol van de FVVH hierin goed kan worden begrepen,

Hongaarse vluchtelingen in Nederland

De twintigste-eeuwse vluchtelingenhulp in Nederland begint in 1914, toen bij de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog grote aantallen Belgen naar het noorden vluchtten.⁷⁷ Onder hen waren ook veel kinderen, die tijdelijk werden opgevangen in gastgezinnen. Na afloop van de oorlog kwamen daar nog eens duizenden kinderen uit Duitsland, Oostenrijk en Hongarije naar Nederland om aan te sterken. Hierbij was een belangrijke rol weggelegd voor confessionele organisaties zoals het Rooms-Katholieke Huisvestingscomité, en speciaal voor Hongaarse kinderen werd in 1919 het Centraal Comité voor Hongaarsche Vacantiekinderen opgericht.⁷⁸

Na afloop van de Eerste Wereldoorlog kwamen vervolgens grote aantallen Duitse, Oostenrijkse en Hongaarse kinderen naar Nederland om aan te sterken. 150.000 Hongaarse kinderen vertrokken in de periode 1920-1924 vanuit Boedapest en kwamen na een lange reis in een trein van het Rode Kruis aan in Utrecht.⁷⁹ Reeds in Boedapest had er een voorselectie plaatsgevonden, waarbij het voornaamste criterium de gezondheidstoestand van de kinderen was.⁸⁰ Opvallend is dat er meer meisjes dan jongens naar Nederland werden gestuurd. Redenen hiervoor kunnen zijn dat de jongens een betere gezondheid hadden dan de meisjes,

⁷⁷ Bronkhorst 1990, pp. 9-12.

⁷⁸ Annette van Rijn, 'Treinen tussen twee werelden: Hongaarse kinderen en hun pleeggezinnen, 1920-1928', in Gerard van der Harst e.a., *Nieuw in Leiden*, Leiden 1998, pp. 78-79.

⁷⁹ *Ibid.*, pp. 77 - 80; Douwes 2006, p. 23.

⁸⁰ Van Rijn 1998, p. 85.

of dat het voor Hongaarse gezinnen aantrekkelijker was om hun dochter op vakantie te sturen - zij kwamen immers minder makkelijk aan werk dan hun broers.⁸¹ In Nederland verbleven ze bij pleeggezinnen. In eerste instantie kwamen de kinderen slechts voor enkele maanden naar Nederland, maar uiteindelijk bleven sommige nog vele jaren bij hun gastgezin.⁸² Wanneer Hongaarse meisjes in later jaren met een Nederlandse man trouwden, werden ze bovendien genaturaliseerd.

Hulporganisaties zoals het Centraal Comité voor Hongaarsche Vacantiekinderen organiseerden de eerste kennismaking van Nederlandse welwillende families en hulpbehoevende kinderen. Er was veelvuldig contact met de Hongaarse kinderbescherming en het Rode Kruis, en waar mogelijk behielden de gastgezinnen contact met familieleden van het kind in Hongarije, die het in sommige gevallen beter vonden als het kind niet meer terugkeerde.⁸³ Na enkele jaren hielden de betrokken comités op te bestaan, waardoor het aan de betrokkenen zelf was om te bepalen wat er verder zou gebeuren met het kind. Soms bleven de kinderen na terugkeer nog jaren in contact met de Nederlandse families en soms ook niet. In Leiden, waar zo'n driehonderd kinderen werden opgevangen, was de gemiddelde verblijfsduur negen maanden.⁸⁴

Vluchtelingen hulp na de Tweede Wereldoorlog

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog waren er in Europa miljoenen vluchtelingen en ontheemden, ook wel aangeduid als Displaced Persons (DP's). Er heerste overeenstemming over het feit dat zij zo snel mogelijk moesten terugkeren naar het land van herkomst, maar daarnaast waren de Westerse landen ook van mening dat onvrijwillige terugkeer voorkomen diende te worden.⁸⁵ Doordat veel Centraal- en Oost-Europese ontheemden niet terug wilden naar hun inmiddels communistisch geworden thuisland, beschouwde het Westen hen als vluchteling. Er waren verschillende organisaties betrokken bij de opvang van DP's, die in 1947 werden samengevoegd in de International Refugee Organization (IRO). De IRO werd in 1952 opgeheven en vervangen door de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) en diens bureau, een rol die van 1950 tot 1956 door de Nederlander Gerrit Jan van Heuven Goedhart werd vervuld.

Vijf jaar na het einde van de oorlog waren er nog een miljoen vluchtelingen in Europa,

⁸¹ Ibid., p. 80.

⁸² Douwes 2006, p. 23.

⁸³ Van Rijn 1998, p. 79.

⁸⁴ Ibid., p. 87.

⁸⁵ Bronkhorst 1990, p. 24.

mede doordat veel Westerse landen terughoudend waren om hen op te vangen.⁸⁶ Zo nam Nederland 4000 DP's op, wat verhoudingsgewijs erg weinig was: in West-Duitsland was één op de vier inwoners een vluchteling, in Oostenrijk één op de zeven.⁸⁷ Dit lage aantal werd in Nederland gelegitimeerd met een beroep op de woningnood en de slechte economische situatie.⁸⁸ Ook in Nederland waren verschillende organisaties betrokken bij de hulp aan vluchtelingen in binnen- en buitenland. Die werkten samen via de Nationale Commissie voor Vluchtelingenhulp. Dit overkoepelingsorgaan ging in 1954 over in de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp (NFV), waar ook de FVVH lid was van het dagelijks bestuur.⁸⁹ Ook werkte de NFV nauw samen met de UNHCR. De Nederlandse vertegenwoordiger van dat bureau, Mr C. Brouwer was niet alleen adviserend lid van de NFV, maar had ook een belangrijke rol gespeeld bij haar oprichting. Zowel de NFV als haar voorloper besteedde veel aandacht aan vluchtelingen die buiten Nederland in kampen leefden, met name in Oostenrijk. In de zomer van 1956 verbleven daar nog altijd 150.000 DP's.⁹⁰ Na de Hongaarse Opstand werd dat aantal alleen maar meer.

De Hongaarse Opstand

De Hongaarse Opstand wordt algemeen beschouwd als een belangrijke omwenteling in de Koude Oorlog, in die zin dat het een gewijzigde koers van de Sovjetregering liet zien. Het was een bloederige periode, die bovendien door de Westerse wereld met afschuw werd gevolgd. De Hongaarse Opstand speelde zich nagenoeg tegelijkertijd met de Suezcrisis af, in een periode waarin de wapenwedloop tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie nog in volle gang was. De Opstand heeft dan ook veel academische belangstelling gehad, allereerst in de jaren na haar uitbraak, maar ook na de val van het IJzeren Gordijn, toen meer informatie openbaar en dus gemakkelijker toegankelijk werd.⁹¹

Al tijdens de Tweede Wereldoorlog, in december 1944, was Hongarije onder de invloedssfeer van de Sovjet-Unie gekomen. Toen trok het Sovjetleger het land binnen, hetgeen al was ingegeven door de beruchte afspraken die Winston Churchill twee maanden eerder had gemaakt met Jozef Stalin, waarbij verschillende Centraal- en Oost-Europese

⁸⁶ Tycho Walaardt, *Geruisloos inwilligen. Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure 1945-1994*, Hilversum 2012, p. 57.

⁸⁷ Walaardt 2012, p. 57; Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp 1955.

⁸⁸ Bronkhorst 1990, p. 35.

⁸⁹ Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp 1955.

⁹⁰ Ten Doesschate 1985, p. 54.

⁹¹ De informatie in deze paragraaf is ontleend aan Ten Doesschate 1985, Crampton 1994 en Boyle 2005.

landen onderling werden verdeeld. In de eerste algemene verkiezingen in het naoorlogse Hongarije, in november 1945, behaalde de communistische partij een resultaat van 17%, terwijl de Partij van Kleine Landbouwers de absolute meerderheid van de stemmen binnenhaalde. Ondanks dat dit resultaat een teleurstelling betekende voor de Sovjet-Unie, werd de verkiezingsuitslag gerespecteerd. Dat bleef zo tot 1947, toen het vredesverdrag van Parijs een feit werd. Eén van de bepalingen uit dat verdrag was dat het Rode Leger voorlopig in Hongarije gestationeerd zou blijven. Dit betekende een versterking van de invloed van de Sovjet-Unie in Hongarije. In de maanden erna werd de Hongaarse secretaris-generaal door de geheime dienst gearresteerd, terwijl de premier het doelwit werd van chantage, als gevolg waarvan hij zijn functie neerlegde en zich in het buitenland vestigde. Vervolgens trad een communistische regering aan en vonden er zuiveringen plaats van antisocialistische elementen in de politiek en het leger. In 1948 werden ook leidende figuren uit de Hongaarse katholieke kerk gevangen genomen. Het jaar daarop was er bij nieuwe verkiezingen geen sprake meer van politieke oppositie. De nieuwe regering ging over tot het uitbreiden van de communistische invloed naar de Hongaarse economie en maatschappij, wat met vele slachtoffers gepaard ging.

In de loop van de jaren vijftig, met het aantreden van Chroesjtsjov na Stalins dood, veranderde het een en ander in het beleid van de Sovjet-Unie. Deze periode wordt ook wel aangeduid met de termen 'destalinisatie' of 'dooi'. Chroesjtsjov veroordeelde het leiderschap van Stalin en stelde onder andere in Hongarije een ietwat versoepeld regeringsbeleid in. Ook stond de Sovjet-Unie het in deze periode toe dat in Polen een progressievere regering aantrad onder leiding van Wladyslaw Gomulka, op 21 oktober 1956. Aangemoedigd door deze gebeurtenis kwamen twee dagen later in Boedapest 50.000 demonstranten bijeen, die de terugtrekking van sovjettroepen eisten. Behalve uit sympathie met de nieuwe Poolse regering, waren deze protesten ook uitgebroken als gevolg van nationalistische gevoelens, onvrede over het economische beleid van de communistische regering en andere vormen van kritiek op het regime.

Aanvankelijk leek het erop dat de protesten in Boedapest succes hadden. De demonstranten drongen door tot het radiostation en lieten daar hun eisen horen. Politie- en legergebouwen werden bezet, en ook agenten en soldaten sloten zich aan bij de protesten. De volgende dag trad een nieuwe regering aan onder Imre Nagy. Nagy was tot 1955 al politiek actief geweest, maar was destijds ontslagen door de sovjetautoriteiten. Nu hij weer aan de macht was, kondigde hij aan hervormingen te willen doorvoeren en de terugtrekking van het Rode Leger te eisen. Hij gaf aan dat Hongarije niet langer lid zou zijn van het

Warschaupact.⁹² Vanaf 28 oktober 1956 was de Opstand grotendeels vrij van geweld; de Sovjet-Unie leek de regering-Nagy te accepteren en trok haar leger terug uit Boedapest. Ze benadrukte bovendien de 'vreedzame coëxistentie' van de Sovjet-Unie en de socialistische staten.

Toch besloten Chroesjtsjov en de zijnen op 31 oktober om een einde te maken aan de nieuwe situatie in Hongarije. In de dagen erna bleek dat tienduizenden soldaten onderweg waren naar Hongarije, evenals duizenden tanks. Op 4 november 1956 werd de Opstand met geweld neergeslagen. Dat geweld duurde voort tot 14 november, toen de munitie van het Hongaarse verzet opraaakte. Op 22 november werd Nagy gearresteerd, toen hij zijn toevluchtsoord op de Joegoslavische ambassade verliet, ondanks dat hem door de sovjetautoriteiten een veilige doortocht naar het buitenland was beloofd. Hij werd twee jaar later geëxecuteerd. Inmiddels had zich in Hongarije een nieuwe regering gevormd onder leiding van János Kádár, die tot 1988 aan de macht bleef.

Reactie Nederlandse regering

Zoals gezegd vond de Hongaarse Opstand plaats toen de wapenwedloop tussen de VS en de Sovjet-Unie nog in volle gang was. Ondanks Chroesjtsjovs periode van 'dooi' stond 1956 voor een groot deel van de wereld in het teken van de Koude Oorlog, iets dat door de Opstand en de Suezcrisis alleen nog maar versterkt werd.⁹³

Nederlands gezant in Hongarije F.W. Craandijk en het bureau Oost-Europa van het ministerie van Buitenlandse Zaken waren op de hoogte van de gebeurtenissen in Boedapest en van het feit dat Imre Nagy zich tot premier had uitgeroepen. Zij zagen hem echter vooral als communistisch partijlid en gingen er dan ook van uit dat er van substantiële veranderingen in Hongarije geen sprake zou zijn. Pas na Nagy's aankondiging op 1 november dat Hongarije zich terugtrok uit het Warschaupact kwam hier verandering in. Tegelijkertijd was er al op 29 oktober in de Nederlandse ministerraad met optimisme over de situatie in Hongarije gesproken. Minister Luns en premier Drees waren van mening dat de dreiging van een oorlog met het sovjetblok was afgenomen. De ministers van Justitie en van Oorlog en Marine maakten zich wel zorgen over de onrust in Centraal- en Oost-Europa, maar de vraag of en hoe Nederland Hongarije zou kunnen helpen kwam niet aan de orde.

Hierin verschilde Nederland niet van andere West-Europese landen. Wel probeerde de Binnenlandse Veiligheidsdienst de politieke situatie in Hongarije verder te ontwarpen,

⁹² Hellema 1990, p. 167.

⁹³ De informatie in deze paragraaf is ontleend aan Hellema 1990 en Olink 2002.

ogenschijnlijk zonder medeweten van het ministerie van Buitenlandse Zaken, dat deze praktijken achteraf zelfs afkeurde. Nederland bleef van mening dat 'nationale communisten' als Nagy niet vertrouwd konden worden en dat enkel niet-communistische leiders gesteund moesten worden. De houding van de NAVO-landen kwam er uiteindelijk op neer dat een te snelle omwenteling in de socialistische staten onwenselijk was, vanwege de kans op een tegenreactie van de Sovjet-Unie. Het proces zoals dat gaande was in Hongarije moest dan ook niet door de NAVO worden gesteund.

De houding van de NAVO en de angst voor een kernoorlog zorgden er voor dat de westerse wereld geen gehoor gaf aan een verzoek van Nagy om hulp van buitenaf. De Nederlandse ministerraad nam weliswaar enkele beslissingen over het inperken van diplomatieke relaties met het communistische blok, zoals het afgelasten van een voetbalwedstrijd tegen een Sovjetteam, maar wilde verder geen overhaaste beslissingen nemen. Bovendien bleek er van de wens om niet meer op uitnodigingen voor recepties door socialistische diplomaten in te gaan van een maand later al geen sprake meer te zijn. Wel besloot de Nederlandse regering al op 5 november om duizend Hongaarse vluchtelingen op te nemen,.

Op 6 november herhaalde premier Drees dat Nederland niets voor Hongarije kon doen. Op 8 en 9 november werd nog gedebatteerd over een eventueel militair ingrijpen van het Westen in Hongarije, maar uiteindelijk werd duidelijk dat er voorlopig geen verandering zou komen in de politieke verdeling van Europa. Hoewel Nederland behalve het opvangen van vluchtelingen zich verder dus eigenlijk niet bemoeit heeft met de crisis in Hongarije, was men in het buitenland wel van mening dat Nederlandse politici zich bijzonder fel hadden uitgelaten over de gebeurtenissen vanaf 4 november, hetgeen veel ontzag wekte.

Reactie Nederlandse bevolking

Nederlandse politici reageerden dus hevig, maar ook passief op de gebeurtenissen in Hongarije. De houding van de Nederlandse bevolking kwam hiermee overeen: zij was bijzonder fel in haar demonstraties tegen het neerslaan van de Opstand - ze wordt vaak beschreven als emotioneel of zelfs hysterisch - maar had geen kritiek op het Nederlandse buitenlandbeleid.⁹⁴ De voornaamste uitingen van protest waren gericht tegen de CPN en haar krant *De Waarheid*, waarvan het kantoor in Amsterdam op 4 november omsingeld en belaagd werd. Ook in andere steden was er die zondag sprake van gewelddadige incidenten. De dagen

⁹⁴ Hellema 1990, p. 241.

erna werd dat niet minder: zo waren er meerdere solidariteitsmeetings die ook bezocht werden door politici en was er een grote demonstratie op de Dam.⁹⁵ De grote uitingen van onvrede over de gebeurtenissen in Hongarije hingen samen met een gevoel van nationale eenheid, en bovendien met een teleurstelling over het feit dat de hoge verwachtingen die vele Nederlanders hadden van de regering-Nagy niet werden waargemaakt.⁹⁶

Al op 6 november werd er een Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk (CHHV) opgericht. Dat werd ook wel het Comité-Kupers genoemd, naar diens voorzitter Evert Kupers, voormalig voorzitter van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen.⁹⁷ Toenmalig koningin Juliana bood aan om de rol van beschermvrouwe op zich te nemen.⁹⁸ De NFV, de FVVH en de UVV waren lid van het Comité, evenals verschillende levensbeschouwelijke organisaties en vrouwenorganisaties. Het Comité zamelde geld in en coördineerde het werk van reeds bestaande hulporganisaties, voornamelijk in samenwerking met de NFV.⁹⁹ De hulpverlening richtte zich op Hongaren in Nederland en in Oostenrijk. Hulp in Hongarije werd 'zo lang deze door de interne politieke situatie uitsluitend kan geschieden door het Internationale Rode Kruis, geheel overgelaten aan de zorg van het Nederlandsche Rode Kruis.'¹⁰⁰

Op 13 november 1956 vertrokken 650 Hongaren vanuit Oostenrijk naar Nederland. Voor hen werd gironummer 999 geopend, waarop binnen de kortste tijd zeven miljoen gulden werd binnengehaald.¹⁰¹ Op giro 777 van het Rode Kruis kwam nog eens één miljoen gulden binnen.¹⁰² Per hoofd van de bevolking werd uiteindelijk meer gegeven dan in andere landen die zulke acties hielden.¹⁰³ De vluchtelingen kwamen na veel vertraging onderweg aan op het station te Utrecht.¹⁰⁴ Daar werden zij met gejuich onthaald door hulpverleners, pers en tolken. Ook meldden zich Hongaren die al langere tijd in Nederland woonden, op zoek naar familieleden onder de gearriveerde vluchtelingen.¹⁰⁵ Op de dag van aankomst heette koningin Juliana de Hongaren welkom via een radiobericht, waarbij zij ook enkele zinnen in het

⁹⁵ Ibid., pp. 244-245.

⁹⁶ Ibid., p. 245, p. 253.

⁹⁷ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956.

⁹⁸ Douwes 2006, p. 77.

⁹⁹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956.

¹⁰⁰ Atria, archief FVVH, 118 Ingekomen verslagen met bijlagen van bestuursvergaderingen van en correspondentie met het CHHV en correspondentie betreffende Hongaarse vluchtelingen, Folder CHHV, z.d. november 1956.

¹⁰¹ Douwes 2006, p. 79.

¹⁰² 'Op giro 777 nu ruim 1 miljoen', *Het Vrije Volk*, 15-11-1956.

¹⁰³ Douwes 2006, p. 87.

¹⁰⁴ 'Utrecht zal vluchtelingen met warmte ontvangen', *Utrechts Nieuwsblad*, 14-11-1956.

¹⁰⁵ 'Vreugde overheerst bij aankomst Hongaren', *Het Vrije Volk*, 15-11-1956, p. 3.

Hongaars sprak.¹⁰⁶ Ook Minister van Maatschappelijk Werk Marga Klompé sprak een welkomstboodschap op de radio.¹⁰⁷

De vluchtelingen werden opgevangen in de Jaarbeurshallen, die door het Rode Kruis en de Dienst Bescherming Bevolking waren ingericht, met de hulp van meer dan 150 vrijwilligers.¹⁰⁸ De Nederlandse regering ging aanvankelijk akkoord met de opvang van 1000 Hongaarse vluchtelingen, maar dat aantal liep op tot 2500, en door gezinsherenigingen nog verder tot 3300 à 3400.¹⁰⁹ Daarmee maakte deze groep ongeveer een kwart uit van het totaal aantal in Nederland opgevangen vluchtelingen tussen 1945 en 1957.¹¹⁰ Er werd gepoogd om de vluchtelingen zo snel mogelijk te laten integreren in de samenleving, en zij werden dan ook intensief begeleid door hulpverleners. Bovendien konden de vluchtelingen, net als Nederlanders met een laag inkomen, gebruik maken van de Sociale Voorzieningsregeling die financiële bijstand bood.¹¹¹

Internationale hulp aan Hongaarse vluchtelingen

In totaal ontvluchtten vanaf november 1956 ongeveer 200.000 Hongaren het land.¹¹² Het grootste deel van de vluchtelingen was afkomstig uit het Noordwesten van Hongarije en vluchtte naar Oostenrijk. Slechts een klein deel, rond de 20.000, vluchtte naar Joegoslavië.¹¹³ Het oversteken van de grens vanuit Hongarije was in de eerste maanden erg gemakkelijk, maar in de zomer van 1957 ging de Hongaars-Oostenrijkse grens op slot en werden grenswachten in Hongarije geïnstrueerd om vluchtelingen gevangen te nemen of te doden en daar ook voor beloond.¹¹⁴

Vóór de uitbraak van de Hongaarse Opstand bevonden zich in Oostenrijk reeds 150.000 vluchtelingen en DP's.¹¹⁵ Hoewel de komst van nog meer vluchtelingen voor Oostenrijk dus een zware opgave betekende, stelde de regering het recht van de Hongaren op asiel niet ter discussie. Dat werd hen verleend op basis van het VN Vluchtelingenverdrag uit 1951. Dat verdrag had destijds nog de bepaling dat enkel vluchtelingen naar aanleiding van gebeurtenissen vóór 1951 recht hadden op asiel, maar de Hongaarse Opstand werd in het

¹⁰⁶ Douwes 2006, pp. 81-82.

¹⁰⁷ 'Taalcursus voor vluchteling en gastheer', *Het Vrije Volk*, 22-11-1956, p. 1.

¹⁰⁸ Douwes 2006, p. 79-80.

¹⁰⁹ Ten Doesschate 1985, p. 51; Hellema 1990, p. 203.

¹¹⁰ Ten Doesschate, p. 28.

¹¹¹ Douwes 2006, p. 85.

¹¹² Richard S. Esbenshade, *Hungary*, New York: Marshall 2005, p. 56; Zieck 2013, p. 49.

¹¹³ Ten Doesschate 1985, pp. 38-40.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 39.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 44.

kader van de Koude Oorlog beschouwd als een voortvloeisel daarvan.¹¹⁶

Het aantal Hongaarse asielzoekers liep echter steeds hoger op. Op het hoogtepunt, eind november, staken bijna 8000 vluchtelingen per dag de grens met Oostenrijk over. Al op 5 november had de Oostenrijkse minister van Binnenlandse Zaken een telegram naar de UNHCR gestuurd, waarin hij om financiële steun en om garanties voor herplaatsing van de vluchtelingen vroeg.¹¹⁷ Die roep om hulp had succes. De eerste Hongaren hadden op 28 oktober het land ontvlucht, en al op 7 november werd de eerste herplaatsing vanuit Oostenrijk uitgevoerd. Dat er zo vlot op de Oostenrijkse roep om hulp werd gereageerd, kwam enerzijds doordat veel landen openstonden voor de vluchtelingenopvang vanwege de heersende economische voorspoed en omdat de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog nog helder op het netvlies stonden. Van groot belang was echter ook - met name bij de NAVO-lidstaten - de politieke keuze om de Hongaarse Opstand te steunen, als verzet tegen het Sovjetregime. De anticommunistische politiek stond ook aan de basis van de bemiddeling door de VN, die naast informatievoorziening ook een grote fundraisingactie in touw zette. De politieke beweegredenen bij de internationale hulp speelden echter vooral achter de schermen; burgers waren zich hier niet van bewust.¹¹⁸

Het begrip 'herplaatsing' had in verschillende landen een andere betekenis. Zo verleende Frankrijk de Hongaren permanent asiel, terwijl Paraguay hen als 'immigranten' verwelkomde. Veel landen boden tijdelijk asiel aan, waaronder ook Nederland, dat daarnaast nog aan 2000 vluchtelingen asiel ter overbrugging verleende, voordat zij zouden verder reizen naar Canada. Ook Zwitserland, Italië en Spanje kenden dergelijke regelingen.¹¹⁹ De VS, Canada en het VK namende grootste aantallen vluchtelingen op. Halverwege 1957 waren reeds 135.417 Hongaren vanuit Oostenrijk herplaatst.¹²⁰

Eind 1957 verbleven er nog maar 19.000 Hongaren als vluchteling in Oostenrijk. Vier jaar later was dat aantal verder gezakt naar het streefgetal van Oostenrijk 7900.¹²¹ Dat de herplaatsing van de vluchtelingen zo snel verliep, kwam behalve door de positieve houding van de gastlanden ook door het feit dat de vluchtelingen zelf graag verder wilden reizen.¹²² Daarnaast werd het proces versneld doordat de selectiecriteria, die de gastlanden doorgaans toepasten bij de vluchtelingenopvang, grotendeels werden losgelaten. Zowel de VN als de

¹¹⁶ Bronkhorst 1990, p. 25.

¹¹⁷ Zieck 2013, pp. 50-51.

¹¹⁸ Kecskés 2014, p. 35.

¹¹⁹ Voor overzicht en precieze aantallen van herplaatste vluchtelingen per gastland, zie Zieck 2013, pp. 56-59.

¹²⁰ Kecskés 2014, p. 34.

¹²¹ Zieck 2013, pp. 53-55.

¹²² Kecskés 2014, p. 34.

Oostenrijkse regering hadden hiertoe opgeroepen. Dat betekent overigens niet dat er helemaal geen discriminatie voorkwam bij de selectie van vluchtelingen.¹²³

De Oostenrijkse regering had haar doel, namelijk financiële steun en een verdeling van het aantal vluchtelingen, bereikt. Zowel direct als via de VN werd het land door verschillende regeringen gecompenseerd voor de kosten van de opvang van de Hongaarse vluchtelingen. Dat hun herplaatsing zo snel was gerealiseerd, werd over het algemeen beschouwd als een succes, en was een aanzienlijke verbetering ten opzichte van eerdere vluchtelingencrises.¹²⁴ Wel was er kritiek op het feit dat deze vluchtelingen soms al binnen een week een nieuw thuis hadden gevonden, terwijl DP's en vluchtelingen in het Midden-Oosten al jaren in kampen verbleven, zonder uitzicht op verbetering.¹²⁵

Conclusie

In dit hoofdstuk werd de Hongaarse Opstand besproken, evenals de Nederlandse reactie op de gebeurtenissen in Hongarije en de herplaatsing van vluchtelingen vanuit Oostenrijk. De Opstand voltrok zich tegen de achtergrond van de Koude Oorlog, toen de wapenwedloop tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie nog in volle gang was. Het is daarom niet verwonderlijk dat de Hongaarse protestbeweging door NAVO-landen als Nederland werd gesteund, en het Sovjetgeweld werd verworpen. Hoewel de Nederlandse regering niet betrokken wilde raken bij de Opstand, nam zij wel een houding in die internationaal als fel werd beschouwd. Ook het volk steunde de Hongaren en liet dit merken via demonstraties en door gul te geven aan hulporganisaties als het Rode Kruis en het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk. Dat laatste comité richtte zich vooral op de hulp aan Hongaren in Oostenrijk, waar reeds voor de Opstand een groot aantal vluchtelingen verbleven en waarvandaan nog tot 1961 Hongaarse vluchtelingen werden herplaatst. Oostenrijk had al kort na de Opstand de noodklok geluid en werd in haar roep om hulp gesteund door de UNHCR. De relatief snelle herplaatsing van Hongaarse vluchtelingen die daarop volgde werd internationaal als een succes beschouwd, al klonk er wel kritiek op het feit dat zij sneller werden geholpen dan andere vluchtelingen.

Zoals duidelijk werd was er dus zowel politieke als humanitaire solidariteit met de Hongaarse vluchtelingen, en bovendien waren er Nederlanders van Hongaarse afkomst die zich bij de aankomst van de vluchtelingen in Utrecht nauw betrokken toonden. In de volgende hoofdstukken zal verder worden ingegaan op de vraag in hoeverre de solidariteit met de

¹²³ Zieck 2013, pp. 54-55.

¹²⁴ Kecskés 2014, p. 35.

¹²⁵ Zieck, 2013, pp. 60-61.

Hongaren of het lidmaatschap van Hongaars-Nederlandse vrouwen een belangrijke rol speelde bij de deelname van de FVVH aan de vluchtelingenhelp. Ook werd genoemd dat bij de opvang van de Hongaren in de Utrechtse Jaarbeurs vrijwilligers van de Dienst Bescherming Bevolking actief waren. Zoals in het tweede hoofdstuk naar voren kwam, was deze Dienst één van de hoofdtaken van de FVVH. Welke andere hulp zij aan de Hongaren bood, zal in het volgende hoofdstuk worden uitgezocht.

Hoofdstuk vier

FVVH-acties voor Hongaarse vluchtelingen

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt gekeken op welke manier de FVVH zich inzette voor de vluchtelingen na de Hongaarse Opstand. In het vorige hoofdstuk werd al duidelijk dat vrijwilligers van de Dienst Bescherming Bevolking meehielpen bij de opvang van de Hongaren in Utrecht. Mogelijk hielpen ook FVVH-vrijwilligers namens diens Commissie Bescherming Bevolking hier aan mee. Echter werd de hulp in de Jaarbeurshallen niet door de landelijke FVVH gecoördineerd en wordt deze actie daarom niet in deze scriptie behandeld. Wel komt in hoofdstuk zeven de rol van de FVVH in de Dienst Bescherming Bevolking komt verder aan bod. Dit hoofdstuk richt zich op de andere hulp die de FVVH voor de vluchtelingen organiseerde en op de acties van de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp en het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk waaraan de FVVH deelnam. Hierbij wordt de nadruk gelegd op hulpactiviteiten voor Hongaarse vluchtelingen, maar omdat ook overgebleven opbrengsten van eerdere inzamelingsacties voor hen werden aangewend, gaat dit hoofdstuk terug tot een grote actie in 1954.

Bijdrage FVVH via het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk

Toen de ongeregeldheden in Hongarije nog maar net begonnen waren, kwamen in Nederland al initiatieven op gang om geld in te zamelen voor de Hongaren. Hulpverleningsorganisaties en vertegenwoordigers van de verschillende zuilen gingen met elkaar in gesprek om te kijken of zij gezamenlijk van dienst konden zijn voor de Hongaren, waarvan men op dat moment nog dacht dat zij weldra het communistisch regime van zich af zouden werpen, hetgeen niet het geval was:

Toen al spoedig bleek, dat de strijd een andere keer nam, dan men hier in het Westen had gehoopt, werd de doelstelling zodanig gewijzigd, dat men in eerste instantie hulp zou geven aan dat deel van de Hongaarse bevolking, dat zich door de vlucht aan het communistische regime had weten te onttrekken en waarvan, zoals al spoedig bleek, een vrij groot aantal in Nederland zou worden opgenomen.¹²⁶

¹²⁶ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 1.

Vergeleken met andere landen viel het wel mee met het grote aantal door Nederland opgenomen vluchtelingen. De omvang van de acties die de Nederlanders steunden was daarentegen wel degelijk aanzienlijk te noemen. Allereerst gebeurde dat via het in korte tijd opgerichte Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk (CHHV). Het FVVH was aanvankelijk niet vertegenwoordigd in het bestuur van dat comité. Als vrouwenvertegenwoordigers was daar Truus Wijsmuller aangewezen, namens de Nederlandse Stichting tot Bevordering van Ambacht, Industrie, Landbouw onder de Joden, een afdeling van de Organisation Réconstruction Travail. Het FVVH maakte hier bezwaar tegen, omdat de organisatie van Wijsmuller niet bij haar was aangesloten en namens een aanzienlijk kleiner aantal vrouwen sprak dan de FVVH. Al snel zou Wijsmuller daarom worden vervangen door Goossens-Steelink, de voorzitter van de FVVH, tot haar aftreden in januari 1957, waarna haar plaats werd ingenomen door de nieuwe voorzitter Walma van der Molen. Het dagelijks bestuur van het CHHV kende overigens geen enkele vrouwelijke afgevaardigde, tot groot ongenoegen van de FVVH.¹²⁷ Halverwege 1957 werd bekend dat het CHHV zou worden opgeheven. De overgebleven gelden zouden op de rekening van de NFV worden gestort.¹²⁸ Die kondigde later aan dat de maatschappelijke verzorging van Hongaarse vluchtelingen oftewel het 'Hongarenwerk' vanaf de zomer van 1958 overgedragen werd aan respectievelijk joodse, protestantse en katholieke organisaties.¹²⁹

Het CHHV had de functie van 'bankier': het zamelde geld in dat vervolgens ter beschikking werd gesteld van de NFV, en in mindere mate direct geschonken werd aan de Nederlandse overheid of andere instanties die betrokken waren bij het vluchtelingenwerk.¹³⁰ Eén van die inzamelingsactie was de zogenaamde 'Uurloonactie', die werd uitgevoerd naar het voorbeeld van een gelijknamige, zeer succesvolle actie van de Nationale Commissie voor Vluchtelingen hulp uit 1954. De opbrengst van de actie van het CHHV was minder groot, maar dat was logisch 'gezien de grote bedragen die reeds van alle kanten in de kas van het Roode Kruis waren gevloeid.'¹³¹ Eind februari 1957 had het Comité 4.900.000,- gulden ingezameld.¹³²

¹²⁷ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957; Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 1.

¹²⁸ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 16-5-1957.

¹²⁹ IISG, archief Stichting Vluchteling, 1 Notulen van vergaderingen en correspondentie van het Bestuur van de NFV, Interne mededeling over opvang Hongaren, 1958.

¹³⁰ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 1; Mededelingen CHHV nr. 3, 27-2-1957, p. 1.

¹³¹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 1

¹³² Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Mededelingen CHHV nr. 3, 27-2-1957, p. 1.

De FVVH schaarde zich achter de inzamelingsacties van het Comité, maar daarnaast nam zij ook onder eigen naam giften aan. Herhaaldelijk echter vroegen donateurs dat geld weer terug, als bleek dat in hun eigen gemeente of provincie zelf Hongaren werden opgevangen. Het overgebleven geld werd met tussenkomst van de NFV gebruikt voor het inrichten van woningen, dat per gezin 2500 gulden kostte.¹³³ Er zijn veel voorbeelden van inzamelingsacties die namens de FVVH op plaatselijk niveau werden gehouden en de aard en opbrengst van de inzamelingen was zeer divers. Zo werd er in Katwijk aan Zee 1175 gulden opgehaald met een 'knipkaartenactie'; in Den Haag bracht een 'zuurtjesactie' 3339,33 gulden op en in Voorschoten werd met een 'erwtensoeactie' 609 gulden binnengehaald.¹³⁴

Een andere manier waarop de FVVH een bijdrage probeerde te leveren aan de vluchtelingen hulp, was door de bij haar aangesloten organisaties te vragen of zij leden hadden die als tolk voor de Hongaarse vluchtelingen konden fungeren, of die zich als maatschappelijk werker wilden inzetten in de woonoorden waar de Hongaren zouden verblijven. Als dat zo was, werd hun verzocht contact op te nemen met de FVVH of het NVC.¹³⁵ Helaas is het niet duidelijk hoeveel vrouwen daadwerkelijk aan deze oproep gehoor hebben gegeven.

Eerdere en latere acties

De FVVH organiseerde niet alleen collectes, maar gaf het geld ook uit. Zo was zij betrokken bij de opleidingen van Hongaarse vluchtelingen in Nederland, waar helaas ook wel eens wat mis ging. Zo kwam in een vergadering in 1959 ter sprake dat een Hongaarse man, die zijn opleiding bijna voltooid had en in aanmerking kwam voor een baan bij de gemeente, niet meer kwam opdagen bij zijn lessen en met de noorderzon vertrokken bleek te zijn. In dezelfde vergadering sprak het FVVH-bestuur over een op handen zijnde 'Hongaars project', dat nog even uitgesteld diende te worden, maar het is onduidelijk welk project daar precies mee werd bedoeld.¹³⁶ Mogelijk had het te maken met een grote collecte voor vluchtelingen in oktober van dat jaar, die plaats zou vinden in het kader van het Wereld Vluchtelingenjaar 1959/1960. Het Wereld Vluchtelingenjaar werd georganiseerd door de Verenigde Naties en was bedoeld voor alle vluchtelingen wereldwijd.¹³⁷

¹³³ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 6.

¹³⁴ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 16-5-1957.

¹³⁵ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957.

¹³⁶ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 24-2-1959.

¹³⁷ United States Department of State, *World Refugee Year, July 1959-June 1960: Report on the participation of the United States Government*, Washington 1960.

Behalve giften die specifiek bedoeld waren voor Hongaarse vluchtelingen, werden voor hun opvang en integratie dus ook fondsen aangewend die in algemenere zin voor vluchtelingen bedoeld waren, al is het lastig om na te gaan hoeveel geld daar precies van werd gebruikt. Vaak ging het bijvoorbeeld om bedragen die ingezameld waren voor de 'oude' vluchtelingen, de DP's die sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in kampen leefden.¹³⁸ Al voor de uitbraak van de Hongaarse Opstand waren er namelijk grote bedragen ingezameld voor vluchtelingen. Dat ging terug tot 1954, toen de eerste 'Uurloonactie' een groot succes had gekend. In naam was ook de FVVH verbonden aan de Uurloonactie. In werkelijkheid echter was zij dat jaar bezig met een eigen actie voor een vluchtelingenkamp in Oostenrijk. Daarvoor was binnen de FVVH enkele maanden eerder een eigen Commissie Vluchtelingenhulp opgericht, niet te verwarren met de Nationale Commissie voor Vluchtelingenhulp die in 1955 opging in de NFV. De FVVH wachtte af tot de uurloonactie was afgelopen en organiseerde toen in november 1954 een alternatieve actie.¹³⁹ Die actie was een enorm succes, blijkens de vele stukjes die hierover in lokale kranten werden geschreven.¹⁴⁰ Op veel plaatsen werd erwtensoep verkocht, maar de verschillende plaatselijke vrouwencomités waren vrij in het kiezen van een activiteit. In Drenthe werden bijvoorbeeld 'originele prikken' verkocht.¹⁴¹ In totaal brachten de vrouwenverenigingen hiermee 100.000 gulden bijeen, blijkt uit berichtgeving destijds, al spreekt de FVVH zelf een jaar later over 300.000 gulden. Mogelijk waren er na november 1954 dus nog andere acties gehouden.¹⁴² Het is echter waarschijnlijker dat hier een tikfout is gemaakt, aangezien acht jaar later het totaal pas op 445.000 gulden lag.¹⁴³

Het jaar daarop vond de 'Sleutelactie' plaats, wat inhield dat men in onbruik geraakte sleutels of ander oud ijzer inwisselde voor een prijsvraagkaart. In het geval dat een geïnteresseerde geen sleutel over had, kon die ook simpelweg een kaart kopen. Op die kaart moest een schatting worden ingevuld van het gewicht aan ijzer dat uiteindelijk zou worden ingezameld. De actie had veel succes, niet in de laatste plaats vanwege de hoofdprijs: drie jaar

¹³⁸ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol vrouwenorganisaties in het CHHV, z.d. 1956, p. 6.

¹³⁹ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 3.

¹⁴⁰ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, knipsels betreffende de Actie Vluchtelingen, 1954.

¹⁴¹ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 3.

¹⁴² Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief S.H. Goossens-Steelink aan het Centraal bureau van de NFV, 23-10-1955; Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, knipsels betreffende de Actie Vluchtelingen, 1954.

¹⁴³ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 4.

gratis wonen.¹⁴⁴ In sommige gemeenten was de sleutelactie volledig de verantwoordelijkheid van het FVVH. Toch werd het geld daarna op de rekening van de NFV gestort, zodat die kon bepalen waar het aan besteed werd en op die manier kreeg de FVVH weer een deel van het geld terug.¹⁴⁵

Behalve deze oudere acties waren er ook ná de Hongaarse opstand bepaalde acties die voor vluchtelingen in algemene zin bedoeld waren, en die ook voor Hongaren werden gebruikt. De steun voor het vluchtelingenkamp in Oostenrijk, die in 1954 van start was gegaan, bestond uit een meerjarig project dat nog tot in de jaren zestig doorliep. Via dit project werden ook Hongaarse vluchtelingen geholpen die na de Opstand in het kamp terechtkwamen. Verder was de FVVH betrokken bij het Wereld Vluchtelingenjaar. Daarvoor werd op 31 oktober 1959 een grote collectiedag gehouden, gevolgd door collectes in april en mei 1960. De week van 25 april tot 1 mei werd uitgeroepen tot 'vluchtelingenweek' en Koninginnedag werd voor één keer 'vluchtelingendag'. De FVVH steunde deze acties, onder andere door zelf langs de deuren te gaan, maar daarnaast stelde zij ook raamposters ter beschikking. Verder verkochten de FVVH-vrouwen postzegels ten bate van de vluchtelingen.¹⁴⁶ Ten slotte had voorzitter Walma van der Molen ook zitting in het Projectencomité van het Wereld Vluchtelingenjaar en kon zij zodoende een bijdrage leveren aan het bedenken en vormgeven van nieuwe acties. Ze riep de vrouwenorganisaties op om via de FVVH hun krachten te bundelen: 'zodat het Comité Wereld Vluchtelingenjaar kan zien hoe actief de vrouwen zijn.'¹⁴⁷ Aan de acties werd wederom veel gehoor gegeven op plaatselijk niveau met diverse bedragen tot gevolg. In Limburg haalde de FVVH-afdeling 4753 gulden op, maar in Den Helder slechts 52 gulden, wat desondanks het vermelden waard was in de tweemaandelijks FVVH-vergadering.¹⁴⁸

Buiten het Wereld Vluchtelingenjaar probeerde de FVVH in 1960 ook nog geld bij elkaar te sprokkelen voor de zorg voor Hongaarse kinderen die psychisch 'niet normaal' waren.¹⁴⁹ Verder stuurde de Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen in Nederland een brief rond waarin werd gemeld dat tientallen Hongaarse kinderen sinds de opstand in de gevangenis zaten, in afwachting van hun achttiende verjaardag. Als zij eenmaal volwassen waren, zouden ze geëxecuteerd worden. De Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen,

¹⁴⁴ Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp, 'De vluchteling wacht op uw sleutel!', *Vluchtelingenhulp pers- en informatiedienst*, nr. 7 (14-11-1955).

¹⁴⁵ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief S.H. Goossens-Steelink aan het Centraal Bureau van de NFV, 23-10-1955.

¹⁴⁶ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 9-3-1960, p. 7; Bestuursvergadering 24-2-1959.

¹⁴⁷ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 29-9-1959, p. 6.

¹⁴⁸ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 23-9-1960.

¹⁴⁹ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 23-11-1960.

zelf overigens geen lid van de FVVH, had namens deze kinderen de Verenigde Naties om hulp gevraagd en spoorde de leden van het NVC aan om hetzelfde te doen. Het NVC stuurde dit verzoek onmiddellijk door naar alle voorzitters, ook van de FVVH, maar het is onduidelijk of er uiteindelijk ook daadwerkelijk een gezamenlijke brief aan de VN is gestuurd, al stond in ieder geval de Bond van Plattelandsvrouwen positief ten opzichte van dit plan.¹⁵⁰

Conclusie

De FVVH was op verschillende manieren betrokken bij de hulpverlening aan de Hongaarse vluchtelingen, namelijk via acties die zij zelf organiseerde maar ook als onderdeel van de NFV en het CHHV. Zij zamelde al sinds 1954 geld in voor vluchtelingen met uiteenlopende, creatieve acties. Een deel van dat geld was bestemd voor de NFV, van wie zij andersom ook weer geld kreeg om haar hulpverlening uit te oefenen. Voor die hulpverlening was binnen de FVVH een Commissie Vluchtelingenhulp opgericht, die zich aanvankelijk op vluchtelingen in Oostenrijk concentreerde. De inzet voor de Hongaarse vluchtelingen was een logische stap na de eerdere hulpactiviteiten van de FVVH. Of er nog andere drijfveren waren zal in de volgende hoofdstukken aan bod komen. Zo maakt het citaat van Walma van der Molen over het Wereld Vluchtelingenjaar duidelijk dat zij de vluchtelingenhulp zag als een manier om de reputatie van de Nederlandse vrouwen te verbeteren. Wellicht doelde zij hierbij ook op de reputatie van haar eigen organisatie, wat zou betekenen dat de vluchtelingenhulp een strategische functie had voor de FVVH. Wat betreft de solidariteit van de FVVH met de vluchtelingen na de Opstand is er een aanwijzing dat zij zich bewust was van de eventuele aanwezigheid van Hongaars-Nederlandse vrouwen onder haar leden. Of die zich ook daadwerkelijk bij de FVVH meldden is echter niet duidelijk.

¹⁵⁰ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Correspondentie van de Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen, het NVC en de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen betreffende een briefactie voor minderjarige gevangenen in Hongarije, februari - maart 1960.

Hoofdstuk vijf

Voorgeschiedenis FVVH-Commissie Vluchtelingenhulp

Zoals in het vorige hoofdstuk duidelijk werd, besteedden de verschillende hulporganisaties naast opbrengsten uit nieuwe acties ook geld aan Hongaarse vluchtelingen dat oorspronkelijk niet voor die groep bedoeld was, zoals bedragen die nog over waren van de Uurloonactie uit 1954 of de Sleutelactie van het jaar daarop. Doordat ook de FVVH aan die acties had meegedaan en een eigen Commissie Vluchtelingenhulp had opgericht, was zij enkele jaren later een logische partij in de hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen. Om uit te zoeken waarom de FVVH betrokken was bij de hulp aan Hongaarse vluchtelingen, is het dus belangrijk om verder terug in de tijd te gaan. In dit hoofdstuk wordt dan ook gekeken hoe vluchtelingenhulp een taak voor vrouwelijke vrijwilligers werd, en op welke manier die taak uiteindelijk bij de FVVH terecht kwam.

Hongaarse vakantiegangers

De FVVH werd op 29 november 1951 opgericht. In de stichtingsakte werden enkele kerntaken genoemd, zoals de 'burgerlijke verdediging' ofwel de Dienst BB, die pasten binnen het algemene doel van 'het bevorderen van het verlenen van praktische sociale hulp'.¹⁵¹ Maar over vluchtelingenhulp werd bij de oprichting van de Federatie nog met geen woord gerept.

Tegelijkertijd met het stichten van de FVVH was er in Utrecht wel al een vrouwencomité betrokken bij de zorg voor vluchtelingen. Het comité, dat bekend was onder de naam 'Vrouwen Utrecht Hulp aan Ontheemden' (VUHO), werd opgericht naar aanleiding van de inspanningen van mevrouw R.J. van Noppen-Schröder. Zij had in 1951 een oproep van koningin Juliana gehoord waarin zij de aandacht vroeg van de Amerikaanse president Truman voor de ontheemden in West-Duitse vluchtelingenkampen. Om de DP's in die kampen te steunen, was Van Noppen-Schröder handwerken gaan verkopen. Al gauw viel haar praktijk op bij andere Utrechtse dames, die zich het lot van de ontheemden ook aantrokken. Zij besloten gezamenlijk een actie op te zetten en daartoe werd in 1952 de VUHO opgericht, onder de leuze 'Utrechtse vrouwen voor ontheemde vrouwen'. Het comité bestond uit afgevaardigden uit alle vrouwenverenigingen uit Utrecht en de presidente was Cateau s'Jacob, een nicht van UVV-voorzitter Charlotte s'Jacob. Via het rondsturen van folders vroeg het

¹⁵¹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951, pp. 1-2.

comité Utrechtse vrouwen om een maandelijks bijdrage, met 13.000 instemmende reacties tot gevolg. Nog eens 1000 vrouwen verklaarden zich bereid om het geld op te halen.¹⁵²

Binnen vijf maanden was er 14.000 gulden opgehaald. Daarvan werd iets minder dan de helft besteed aan het inrichten van een ruimte met naaimachines en weefgetouwen in een kamp in Triëst. Nog eens 6500 gulden werd gebruikt om een vakantie te organiseren voor twintig Hongaarse vluchtelingenvrouwen, die in de herfst van 1952 enkele weken naar Nederland zouden komen. Waarom nu juist Hongaarse vrouwen werden uitgenodigd, werd destijds als volgt verklaard:

Door toevallige omstandigheden viel de keuze op Hongaarse vrouwen. Het verdiende de voorkeur zoveel mogelijk voor éénzelfde groep met één organisatie te maken te hebben, daar anders de correspondentie te ingewikkeld zou worden naar onze mening. Dit bleek goed gezien te zijn. Bijna iedere nationaliteit heeft n.l. zijn eigen hulporganisatie (uitgezonderd de Polen naar het schijnt)¹⁵³

Het vakantieplan werd goed ontvangen, zo blijkt uit het feit dat de Hoofdcommissie van de VUHO van veel particulieren het aanbod kreeg om een Hongaarse op te vangen. Toch koos de commissie er voor om dat aanbod af te slaan. Enerzijds omdat zij vreesde voor complicaties en de vrouwen niet 'moederziel alleen bij volkomen vreemden' wilde onderbrengen; anderzijds meende zij dat de vakantiegangers het gezien hun achtergrond juist op prijs zouden stellen om eens zelfstandig gehuisvest te zijn.¹⁵⁴ Uiteindelijk werden vijf pensions en rusthuizen voor de dames gevonden, buiten de stad. Dat bleek een goede keuze: 'De gasten waren uitermate dankbaar, dat zij in zo'n rustige omgeving hadden kunnen verblijven, terwijl ze toch zo nu en dan naar de stad konden gaan.'¹⁵⁵ Nadat de vrouwen per trein in Utrecht waren aangekomen, waarbij behalve de VUHO ook de echtgenote van de burgemeester en de pers aanwezig waren, werd hun een bos bloemen en een welkomstbrief in het Hongaars overhandigd. Ook kregen zij een ansichtkaart van de stad Utrecht cadeau, die al voorzien was van een postzegel. Verder ontvingen de vrouwen aan het begin van hun verblijf een paar gedragen kledingstukken en 150 gulden zakgeld. Een deel daarvan moesten zij gebruiken om de reis door Duitsland te bekostigen, maar dat geld bleek achteraf te zijn

¹⁵² IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 1.

¹⁵³ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 1.

¹⁵⁴ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 1.

¹⁵⁵ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 2.

teruggestort door de West-Duitse overheid.¹⁵⁶

Als dagbesteding werden tijdens hun verblijf verschillende uitstapjes geregeld, waarbij er wederom veel spontane uitnodigingen en geschenken van derden waren, zoals vrijkaarten voor een concert met een Hongaarse solist van het Utrechts Stedelijk Orkest. Een van de hoogtepunten was een busreis langs verschillende steden. Bij die tour werd ook het strand van Zandvoort aangedaan, wat voor de vrouwen een bijzondere ervaring was. Naast deze uitstapjes kregen de gasten begeleiding van een pater Mihalyi, over wie verder niet veel bekend is, en van dominee Tüski, een bekende figuur in de Hongaarse diaspora.¹⁵⁷ Tüski was in 1948 als student naar Nederland gekomen. Eenmaal gearriveerd weigerde hij om de nieuw uitgeroepen Volksrepubliek Hongarije te erkennen, terwijl dat een voorwaarde was voor het behoud van zijn Hongaarse paspoort. Hij vroeg politiek asiel aan in Nederland, en werd daar in 1953 door de Hongaarse Reformatorische Kerk aangesteld als predikant. Daarnaast stond hij aan het begin van een aantal hulp- en contactorganen voor Hongaren. Tijdens de Opstand in 1956 werd Tüski veelvuldig om commentaar gevraagd bij bijeenkomsten en op de Nederlandse radio, en hij toonde zich erg betrokken bij de hulp aan Hongaarse vluchtelingen.¹⁵⁸

Na afloop van de reis schreven de Hongaarse vrouwen over hun ervaringen naar het VUHO. Het is duidelijk dat het verblijf in Nederland veel voor hen betekende, zo blijkt bijvoorbeeld uit de bijdrage van Eszter Bán uit München:

... ik bid God meer en inniger sinds ik in Holland was.... Holland is de hulp in het laatste uur voor mij geweest. Ik heb het niet kunnen voorstellen, dat zo een droomland op mij en ook de anderen in Holland zal wachten. Juist wat ik nodig had: liefde, vrede, godsdienstig leven!¹⁵⁹

Ook een Duitse kampbegeleider die in contact stond met het VUHO schreef dankbaar te zijn voor wat het Utrechtse comité voor de Hongaarse vrouwen had betekend, zowel voor hun fysieke als geestelijke gezondheid:

Unsere Frauen haben nicht nur an körperlichem Gewicht zugenommen, sondern sind innerlich irgend wie anders geworden. (...) In der sicheren friedlichen Umgebung sind sie wieder sie selbst geworden, die alte Kraft ist aufgebrochen,

¹⁵⁶ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 2.

¹⁵⁷ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 2.

¹⁵⁸ Douwes 2006, pp. 72-73, p. 85.

¹⁵⁹ Dr Eszter Ban in IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 4.

eine positieve Auswirkung, zum Heil der ganzen Familie.¹⁶⁰

Van eenmalige actie naar gesprekspartner UNHCR

Niet alleen was de actie voor de Hongaarse vluchtelingenvrouwen een groot succes. ook het Comité VUHO had veel geleerd van het organiseren van hun verblijf. In korte tijd hadden de vrouwelijke vrijwilligers in Utrecht het vluchtelingenwerk zich eigen gemaakt en ze waren niet van plan om daar mee te stoppen. Dat kwam bijvoorbeeld tot uiting in de organisatie van nog een vakantieverblijf, ditmaal voor Baltische vrouwen, in 1953.¹⁶¹ De betrokkenheid van het VUHO bij de vluchtelingen hulp ging echter verder dan het organiseren van vakanties. Zo berichtte het VUHO over haar bevindingen aan de koningin, en had Cateau s'Jacob uitvoerig contact met de Nederlandse vertegenwoordiger van de UNHCR, Cornelis Brouwer, die tevens nauw betrokken was de oprichting van de NFV. Brouwer vroeg s'Jacob bijvoorbeeld of de leden van haar comité interesse hadden in het voeren van correspondentie met niet-Duitse vluchtelingen, waarop hij overigens een negatief antwoord kreeg.¹⁶² Ook stuurde s'Jacob Brouwer het verslag dat opgesteld was na het verblijf van de Hongaarse vrouwen, inclusief een stappenplan voor het organiseren van een dergelijke actie. Zij vroeg Brouwer of hij het door wilde sturen 'naar Genève', doelend op de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen Gerrit Jan van Heuven Goedhart.¹⁶³

Kort na het sturen van dat verslag hebben Brouwer en s'Jacob een overleg gehad, waarbij werd gesproken over de mogelijkheid dat Van Heuven Goedhart een bezoek zou kunnen brengen aan het Utrechtse comité. Naar aanleiding van hun gesprek schreef Brouwer dat hij in bespreking was over 'de organisatievorm, die uiteindelijk het vluchtelingenwerk in Nederland het beste kan dragen. Daarin heb ik gevlochten de grote betekenis van wat vrouwenorganisaties gezamenlijk ter plaatse kunnen doen, waarbij ik Utrecht ten voorbeeld stelde.'¹⁶⁴ Uit deze zin blijkt wel dat Brouwer het Comité VUHO als een belangrijke partner voor het werk van de UNHCR zag.

Ook in de herfst van 1953 liet Brouwer zijn waardering voor het werk van het VUHO

¹⁶⁰ Krisztina Ordódy, leidster van de Hongaarse Hulpverlening in IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, *Rapport van de werkzaamheden van het Vrouwen Comité Utrecht Hulp aan Ontheemden (V.U.H.O.)*, februari 1953, p. 4.

¹⁶¹ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. s'Jacob aan C. Brouwer, 11-7-1953.

¹⁶² IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan C. s'Jacob, 24-10-1952; Brief van C. s'Jacob aan C. Brouwer, 1-11-1952.

¹⁶³ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. s'Jacob aan C. Brouwer, 11-7-1953.

¹⁶⁴ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan C. s'Jacob, 30-7-1953.

blijken, naar aanleiding van een brief van s'Jacob. In die brief schrijft ze dat ze een stuk in 'Trouw' heeft gelezen,

waarin stond dat de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen de adoptie van kampen van ontheemden adviseert. (...) Het bleek na onze ervaringen van meer belang de individuele hulp aan gezinnen of personen. Zo werd ons geadviseerd de opleiding van jonge meisjes in de zgn. Mangelberufe te bevorderen. Wij willen daarom ook voorlopig zes meisjes tot verpleegster, kleuterleidster en/of huishoudhulp laten opleiden en tevens is het de bedoeling om in het voorjaar nog een groep vrouwen te laten komen.¹⁶⁵

Brouwer laat direct weten dat het plan van het VUHO precies omvatte wat Van Heuven Goedhart in gedachten had toen hij de adoptie van vluchtelingenkampen adviseerde: 'Het Utrechtse initiatief lijkt mij zeer gelukkig en persoonlijk hoop ik, dat er lering uit getrokken kan worden voor initiatieven elders, die stellig zullen volgen.'¹⁶⁶

De interesse van Brouwer voor de werkzaamheden van het VUHO blijkt ook uit een brief van Dina Kernkamp-Bavinck, die Cateau s'Jacobs opvolger moet zijn geweest. Daarin merkte zij op dat Brouwer wel erg vaak om inlichtingen vroeg over het Utrechtse vluchtelingenwerk. Omdat in haar vergaderingen vaak de vraag rees wat er zoal op internationaal niveau gebeurde, vroeg ze Brouwer of hij niet eens een UNHCR-rapport zou kunnen meesturen.¹⁶⁷ Aan die oproep gaf Brouwer gehoor. Dat markeerde tevens een nieuwe fase in de samenwerking van de UNHCR met de Nederlandse vrouwenorganisaties. Ten eerste omdat er een reorganisatie plaatsvond waarbij de Nationale Commissie Vluchtelingen hulp werd omgevormd tot de NFV, onder leiding van Brouwer.¹⁶⁸ Daarnaast werkten de UNHCR en de Oostenrijkse autoriteiten in deze periode het idee uit om de Nederlandse vrouwen een streekplan uit te laten voeren, waarbij sociale werkers in Oostenrijkse probleemgebieden zouden worden gefinancierd.¹⁶⁹ Brouwer kwam handen tekort voor zijn werk, en hoopte 'in dit opzicht op krachtige steun van de nieuwe fusie van particuliere organisaties.'¹⁷⁰

¹⁶⁵ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. s'Jacob aan C. Brouwer, 20-10-1953.

¹⁶⁶ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan C. s'Jacob, 23-10-1953.

¹⁶⁷ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van D. Kernkamp-Bavinck aan C. Brouwer, 27-1-1954.

¹⁶⁸ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 1-2-1954.

¹⁶⁹ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan T. Kernkamp (D. Kernkamp-Bavinck), 5-3-1954.

¹⁷⁰ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 1-2-1954.

Het streekplan zou uiteindelijk door de FVVH worden opgepikt, maar in eerste instantie was Brouwer hierover in overleg met het VUHO geweest. Hij spoorde Kernkamp aan om zich ondanks dat het plan nu onder de hoede van de FVVH viel, zich er toch nog mee bezig te houden: 'Het lijkt mij toe, dat er ergens in het land toch een motor behoort te zijn, welke de zaak warm houdt.'¹⁷¹ Kernkamp kon de rol van motor bij uitstek op zich nemen, aangezien zij naast haar werk voor het Utrechtse comité ook actief was in de FVVH. Brouwer had haar begin maart 1954 gevraagd om van haar directe en indirecte invloed in de Federatie gebruik te maken opdat het project in goede banen zou worden geleid.¹⁷² Die invloed zou zij ook daadwerkelijk uitoefenen, namelijk door een verbeterde versie van het Oostenrijkplan te formuleren, die uiteindelijk door de FVVH werd aangenomen.¹⁷³ In een bedankbrief voor Kernkamps inspanningen sprak Brouwers nogmaals zijn waardering uit voor de actieve bijdrage van het Utrechtse Comité aan de vluchtelingen hulp. Hij kondigde aan om plaatselijke activiteiten die hem ter ore zouden komen, aan Kernkamp door te spelen, zodat Utrecht de leiding kan blijven nemen in de Nederlandse vrouwelijke vluchtelingen hulp.¹⁷⁴

Het Oostenrijkplan bij de FVVH

Bij de oprichting van de FVVH werd zoals eerder gezegd nog niet over vluchtelingen hulp gesproken. Wel kwam in het eerste jaar van haar bestaan in een vergadering wel al de vraag naar voren of de FVVH zitting moest nemen in de Nationale Commissie Vluchtelingen hulp, en zo ja, wie zij dan als vertegenwoordiger zou moeten sturen. Vluchtelingen hulp werd in die vergadering geponeerd als een mogelijke taak voor de Federatie, die nog aan het aftasten was wat voor werkzaamheden zij zoal op zich moest nemen. Daarbij benadrukte Sjollema-s'Jacob dat het om een internationale taak ging, en bovendien verduidelijkte ze het onderscheid tussen hulp aan ontheemden en hulp aan vluchtelingen: 'Onder hulp aan ontheemden vallen alle ontheemden, niet speciaal vluchtelingen. Onder vluchtelingen verstaat men mensen, die van Oost-Duitsland naar West-Duitsland gevlucht zijn. Ontheemden zijn zij, die hun oorspronkelijk vaderland hebben verlaten en niet meer terug willen. Zij moeten een nieuw

¹⁷¹ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan T. Kernkamp (D. Kernkamp-Bavinck), 5-3-1954.

¹⁷² IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 8-3-1954.

¹⁷³ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 26-4-1954.

¹⁷⁴ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 26-4-1954.

vaderland vinden.¹⁷⁵

In de vergadering werd niet meteen enthousiast gereageerd. Er werd besloten dat de bestuursleden de zaak eerst in de eigen kring zouden bespreken. Het jaar daarop werd door de Bond van Plattelandsvrouwen het idee geopperd om kleding in te zamelen voor vluchtelingen. In de Nationale Commissie Vluchtelingenhulp was men het er over eens dat hier een taak lag voor de FVVH. Die wees het plan echter af. Enerzijds omwille van het feit dat het verzenden en verstellen van kleding te hoge kosten met zich mee zou brengen; anderzijds werd in herinnering gebracht dat de UNHCR deze taak liever uitgevoerd zag worden door de samenwerkende confessionele wereldorganisaties en kerken.¹⁷⁶

De aanvaarding van de taak-vluchtelingenhulp door de FVVH zou pas in 1954 komen. In februari van dat jaar besprak men in een vergadering het idee van een plaatselijke federatie om, in navolging van het Comité VUHO, enkele vluchtelingenvrouwen en -kinderen uit te nodigen in Nederland.¹⁷⁷ Dezelfde maand ontving de NVC een rapport over de stand van zaken omtrent hulpacties van vrouwenorganisaties in Nederland.¹⁷⁸ In dat rapport werd benadrukt dat Nederland een groot aantal plaatselijke activiteiten van vrouwenorganisaties kende, die echter onvoldoende voorbereid en slecht gecoördineerd werden. Bij de hulpacties zou beter moeten worden bedacht wie er geholpen moest worden, op welk gebied men zich moest richten en waar de hulp uit moest bestaan. Tien jaar later zou de Commissie Vluchtelingenhulp van de FVVH terugkijken op de ontvangst van dit rapport, dat neerkwam op de vraag of de FVVH-vrouwen 'iets' voor vluchtelingen wilden doen:

Een volkomen algemene vraag dus, maar waarmee het Landelijk Bestuur van de Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening plotseling werd geconfronteerd en waar men toch wel erg vreemd tegenover stond. Wat wist men in het algemeen van vluchtelingen af. Op welke noden moest een eventuele actie worden afgestemd. Hoe kon men de vluchtelingen bereiken. Hoeveel geld zou er nodig zijn. Hoe komt men t.z.t. tot een juiste verdeling. Dit waren zo de eerste vragen, die echter geheel terzijde werden geschoven door de grote vraag: op welke manier komt men eigenlijk aan geld?, en als we geld hebben: wat moet er mee gedaan worden? Dit waren dus de beginzorgen.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Ch. Sjollema-s'Jacob in Sjollema in Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering 24-6-1952, p. 2. 'Alle ontheemden' is in het origineel onderstreept.

¹⁷⁶ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 29-1-1953, p. 3.

¹⁷⁷ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 18-2-1954.

¹⁷⁸ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963.

¹⁷⁹ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 1.

Ondanks die bezorgden nam FVVH-voorzitter al op 23 februari 1954 contact op met Brouwer, waarbij ze liet weten gunstig te staan tegenover het idee.¹⁸⁰ Uit de briefwisseling tussen Brouwer en Kernkamp wordt duidelijk dat de FVVH hierbij in eerste instantie een kamp in Griekenland in gedachten had. Brouwer benadrukte echter dat het steunen van een Oostenrijks vluchtelingenkamp meer kans van slagen had.¹⁸¹ Op 25 maart belde Goossens naar Brouwer om te laten weten dat het plan-Oostenrijk werd geaccepteerd.¹⁸² Dina Kernkamp liet in juni haar invloed in de FVVH weer gelden door het houden van een causerie over vluchtelingen wereldwijd en het werk van de IRO en de NFV. De uitwisseling van informatie met het Comité VUHO werd in het terugblikrapport van de FVVH-commissie Vluchtelingen hulp nog altijd gewaardeerd.¹⁸³ Tijdens de causerie legde Kernkamp ook uit waarom juist in Oostenrijk hulp nodig was:

In Oostenrijk is de toestand van de Ontheemden veel slechter, doordat het een bezet land is. Velen leven in niet geregistreerde kampen, hebben zich zomaar in groepen samengevoegd en zij zijn blijkbaar onbekend met de mogelijkheden die ook daar door de regering en particuliere hulpacties in de officiële kampen te verkrijgen is.¹⁸⁴

Twee dagen later werd binnen de FVVH een Commissie Vluchtelingen hulp in het leven geroepen. In eerste instantie bestonden de werkzaamheden van de Commissie vooral uit het uitdenken van fondsenwervingsactiviteiten. Al snel echter intensiverde ook het overleg met de UNHCR-vertegenwoordigers in Den Haag en Wenen. In augustus 1954 vertrokken 2 leden van de Commissie Vluchtelingen hulp naar Oostenrijk, ter verkenning. De reis, waarvoor de Commissie geld had geleend bij het NVC, ging naar Klagenfurt, in de deelstaat Karinthië.¹⁸⁵ Deze streek kende namelijk een aantal grote, zeer moeilijke kampen, maar had tegelijkertijd een goed functionerende Sociale Dienst.¹⁸⁶ Door het hoofd van de Sociale Dienst in Karinthië, Dr. Zojer werd een plan voorgesteld om directe, materiële hulp te verlenen aan

¹⁸⁰ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 25-3-1954.

¹⁸¹ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan T. Kernkamp (D. Kernkamp-Bavinck), 5-3-1954.

¹⁸² IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 25-3-1954.

¹⁸³ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingen hulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 2.

¹⁸⁴ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, *Verslag causerie dd. 22 Juni '54 gehouden door Mevrouw Mr.D. Kernkamp-Bavinck voor de Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening.*

¹⁸⁵ Ibid., p. 2.

¹⁸⁶ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingen hulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 2.

gezinnen die in het Oostenrijks maatschappelijke leven konden worden geïntegreerd. Na enig overleg accepteerde de FVVH in november 1954 het plan, waarbij het wel als voorwaarde stelde om zich enkel te richten op het kamp Spittal an der Drau.¹⁸⁷ Dat kamp bestond voornamelijk uit DP's, die er al sinds 1945 verbleven.¹⁸⁸ Er zouden echter ook Hongaren worden opgevangen die voor de Opstand vluchtten.¹⁸⁹

Tijdens de aanvaarding van dit plan was in Nederland juist de Uurloonactie bezig. Pas na afloop van die actie begonnen de vrouwenverenigingen met het inzamelen voor hun eigen project, wat zoals gezegd 100.000 gulden opleverde. Daar bovenop kwam nog een bedrag in het kader van de Uurloonactie, doordat de FVVH via haar lidmaatschap van de NFV recht had op tien procent van de opbrengsten. Uiteindelijk zou de Commissie tussen 1954 en 1962 in totaal 445.381,91 gulden inzamelen.¹⁹⁰

Met het geld werden in Spittal woningen gefinancierd en ingericht, bejaarden ondergebracht en het verblijf van een kind in een sanatorium bekostigd. Ook werden kredieten verstrekt aan vluchtelingen die inmiddels zelf een goedkoop stukje land hadden gekocht, op afgelegen plekken, waar zij met veel moeite probeerden een huis te bouwen, en aan mannen die het geld nodig hadden voor hun bedrijf. Ten slotte werden ook opleidingen voor kinderen, jongeren en werklozen betaald: 'Kortom, het hele patroon van de maatschappelijke zorg dat wij ook in ons land kennen, maar dan met de factor "vluchteling-zijn" als steedsdurend obstakel.'¹⁹¹ Naast Dr. Zojer had de FVVH ook contact met Frau Moser, een sleutelfiguur in de samenwerking, die in 1954 al zeven jaar in het kamp werkte. In een reportage over kamp Spittal in de *Libelle* uit oktober 1954 kwam Frau Moser uitvoerig aan bod, waarbij de 'kordate Oostenrijkse' met enige wanhoop de erbarmelijke omstandigheden van het kampleven beschreef en zich vooral het lot van de kinderen aantrok:

Kijk naar die kinderen en naar dat kamp. Zij horen alles, zij zien alles. Er is geen privé-leven, heel het leven in zo'n kamp is door en door rot. het voortleven zonder toekomst, zonder hoop, altijd in de ellende, vermengd met de armoede van de burens, die één dunne houten wand verderop wonen, tast alle normen aan. Men kan het deze mensen, na negen jaar, niet kwalijk nemen, dat de moraal versplinterd is, dat de demoralisatie alles beheerst. Op Zaterdagavonden, wanneer de mannen hun weekloon of steun hebben gekregen, is het hier een hel. Dan gaat de helft op aan

¹⁸⁷ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 2.

¹⁸⁸ Atria, archief FVVH, 118 Plakboek met knipsels, 'Red toch mijn kind!', *Libelle* (4-10-1954), pp. 3-7, 90-91.

¹⁸⁹ NÓVÉ 2013.

¹⁹⁰ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 4.

¹⁹¹ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 5.

slechte wodka, omdat zij ook wel eens in een roes de narigheid willen vergeten. Dan raast de furie door de barakken, worden de vrouwen mishandeld en dat alles voor de ogen van de kinderen, die niet weten wat een gezin is, wat gezelligheid is, wat vrede.¹⁹²

Vertegenwoordigers van de Commissie Vluchtelingen hulp van de FVVH gingen om de paar maanden op bezoek in Karinthië om te kijken hoe de zaken ervoor stonden in kamp Spittal en om overleg te plegen met Frau Moser en Dr. Zojer. Vooral Goossens was intensief bij het werk betrokken. Ook toen zij in 1957 zou aftraden als voorzitter van de FVVH bleef zij op verzoek van Dr. Zojer en de Commissie Vluchtelingen hulp aan als secretaresse van die commissie.¹⁹³ In 1959, vijf jaar na aanvang van het Oostenrijkplan van de FVVH, werd Goossens voor haar inspanningen in Karinthië beloond met een Oostenrijkse orde.¹⁹⁴

Hoewel de reisverslagen van de commissieleden en bijbehorende diavertoningen doorgaans op veel belangstelling konden rekenen, waren zij bij hun bezoek zeer zakelijk en doelgericht.¹⁹⁵ De verontwaardiging was dan ook zeer groot toen bekend werd dat één van de hoofdprijzen bij de Sleutelactie in 1955 'een gratis rondreis langs de vluchtelingenkampen in Oostenrijk' was.¹⁹⁶ Deze reis, die in feite 'een soort sightseeing' was, kwam het FVVH-bestuur onsmakelijk en ongepast voor. Bovendien had het bestuur van de NFV, die de Sleutelactie organiseerde, verzuimd om de FVVH op de hoogte te stellen van deze prijs. Al eerder had Goossens schriftelijk bezwaar gemaakt tegen een aangekondigde persreis naar Oostenrijk ter gelegenheid van de Sleutelactie, waarvoor naar haar mening een veel te hoog bedrag was vrijgemaakt: '(...) is dit de bedoeling van Vluchtelingen hulp, waarvoor zo weinig mogelijk kosten gemaakt dienen te worden?'¹⁹⁷ Tot overmaat van ramp werd dit schriftelijke bezwaar door de NFV niet in behandeling genomen, met een boze brief van Goossens tot gevolg.¹⁹⁸ Het zou de voorbode zijn van een samenwerking die bij de FVVH nog vaker tot frustraties zou leiden.

¹⁹² Frau Moser in Atria, archief FVVH, 118 Plakboek met knipsels, 'Red toch mijn kind!', *Libelle* (4-10-1954), pp. 6-7.

¹⁹³ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957, p. 4.

¹⁹⁴ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 16-12-1959, p. 3.

¹⁹⁵ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, *Verslag tweede reis Karinthië. Voorgelezen door de voorzitter op de Landelijke Bestuursvergadering 6-1-1955.*

¹⁹⁶ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief FVVH aan het bestuur van de NFV, 29-10-1955.

¹⁹⁷ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief FVVH aan het bestuur van de NFV, 8-8-1955.

¹⁹⁸ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief FVVH aan het bestuur van de NFV, 24-9-1955.

Conclusie

De vluchtelingenhelp die in 1956 door de FVVH werd uitgevoerd, blijkt zijn oorsprong te vinden in de activiteiten van Utrechtse dames die zich sinds 1951 op kleine schaal bezig hielden met steun voor vluchtelingen. Dat resulteerde toen in de oprichting van het Comité Vrouwen Utrecht Hulp aan Ontheemden. Al snel organiseerde het VUHO vakanties voor vluchtelingenvrouwen, waarbij per toeval de keuze voor Hongaarse vrouwen was gemaakt. De vakantie was een groot succes, kreeg aandacht van de pers en had bovendien snel een vervolg. Ook de UNHCR was op de hoogte van de werkzaamheden van het VUHO. De vertegenwoordiger in Nederland Brouwer zocht naar een manier om vrouwen een grotere rol te laten spelen in de internationale vluchtelingenhelp. Hij had de hulp van particuliere organisaties nodig ter uitvoering van zijn beleid. Zowel de Utrechtse vluchtelingenhelp als het besluit van de FVVH om het kamp Spittal an der Drau in Oostenrijk te steunen werden daarom door de UNHCR aangemoedigd. Zo stelde Brouwer zelf het plan voor bij het NVC, die de taak weer doorspeelde aan de FVVH. Bovendien vroeg hij Kernkamp om gebruik te maken van haar invloed in de FVVH. Zij deed dat door herhaaldelijk te bemiddelen tussen de FVVH en de UNHCR bij de uitwerking van het plan.

Het VUHO richtte zich bij haar hulp specifiek op vrouwelijke vluchtelingen, maar bij de FVVH omvatte het Oostenrijkplan 'het hele patroon van de maatschappelijke zorg'. Dat binnen de UNHCR werd nagedacht over een taak die door de Nederlandse vrouwen kon worden uitgevoerd, geeft echter wel aan dat er ideeën bestonden over wat voor hulpverlening wel en niet geschikt was voor een vrouwenorganisatie. Of de vluchtelingenhelp die door de FVVH werd uitgevoerd aansloot bij die ideeën en of dit van invloed was op de hulpverlening na de Hongaarse Opstand, zal in het volgende hoofdstuk verder worden onderzocht.

Hoofdstuk zes

Vluchtelingenhulp: vrouwelijk?

Inleiding

Dit hoofdstuk richt zich op de mogelijkheid dat de FVVH zich bezighield met hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen omdat die hulpverlening als typisch vrouwelijk werd beschouwd. Uit het eerste hoofdstuk bleek al dat maatschappelijk betrokken vrouwen in de jaren vijftig hun 'zorgende kwaliteiten' benadrukten en het belang van goede zorg voor moeders en kinderen benadrukten.¹⁹⁹ Ook werd het vrouwelijke vrijwilligerswerk beïnvloed door het feit dat vrouwen minder dan mannen toegang hadden tot kapitaal. Daardoor richtten zij zich op praktische hulpverlening in plaats van financiële steun, en stonden zij bij hun fondsenwerving voor een uitdaging.²⁰⁰ Of dit ook voor de FVVH gold, wordt in dit hoofdstuk onderzocht.

Allereerst zal worden gekeken in hoeverre de FVVH door ideeën over 'vrouwelijke' hulpverlening werd gevormd. Vervolgens wordt de vluchtelingenhulp door de FVVH geanalyseerd, waarbij ook de fondsenwerving onder de loep wordt genomen. Omdat uit de vorige hoofdstukken is gebleken dat de hulp aan Hongaarse vluchtelingen voortkwam uit eerdere vluchtelingenhulpactiviteiten, worden ook de jaren voorafgaand aan de Opstand in dit hoofdstuk meegenomen.

Vrouwelijk vrijwilligerswerk volgens de FVVH en andere organisaties

Dat vrouwen minder gemakkelijk over geld beschikten dan mannen, wordt geïllustreerd in de oprichtingsakte van de FVVH. Bij haar oprichting legden de tien betrokken vrouwen een bedrag van honderd gulden in. De getrouwde vrouwen onder hen hadden daarvoor, en om tot bestuurslid te worden benoemd, echter schriftelijke toestemming nodig van hun echtgenoot.²⁰¹ Zij werden namelijk als handelingsonbekwaam gezien, volgens een wet die pas in 1956 werd afgeschaft.²⁰²

In haar stichtingsakte gaf de FVVH aan dat haar doel het verlenen van 'practische sociale hulp' was, door middel van samenwerking van Nederlandse vrouwenorganisaties. Er

¹⁹⁹ Koven en Michel 1990, p. 1079.

²⁰⁰ Plemper 1994, p. 373.

²⁰¹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951, pp. 5-6.

²⁰² Linders 1997, p. 122.

werd verder geen uitleg gegeven over een specifiek 'vrouwelijk' kenmerk van vrijwilligerswerk.²⁰³ Maar uit documenten van de opbouworganen en organisaties als het UVV is het wel degelijk mogelijk een idee krijgen over wat de toen heersende opvatting was over vrouwelijk vrijwilligerswerk. In een artikel over de 'Vrouwelijke Hulpverlening' binnen de provinciale opbouworganen in het tijdschrift van de UVV worden een aantal voorbeeldtaken genoemd die door vrouwen kunnen worden uitgevoerd. Vrouwen konden helpen bij de oprichting van een kleuterschool of bij het verlenen van kindercursussen; zij konden zich bezig houden met 'gezinszorg' of met de 'onderlinge vrouwenbescherming'. Het werk was dus gericht op dienstverlening en zorg voor kinderen en voor vrouwen.²⁰⁴ Dat wordt beaamd in het jaarverslag van een stichting voor Maatschappelijk Werk, dat verhaalt over de activiteiten die de vrouwelijke vrijwilligers hebben uitgevoerd in het jaar 1950. In dat jaar hielpen de vrouwen onder andere mee bij de oprichting van de Moedermelkcentrale, verzorgden zij vakanties voor vermoeide huisvrouwen en brachten zij geld bijeen voor de tekenopleiding van een invalide meisje.²⁰⁵

In een rapport van het Drentse opbouworgaan over de Vrouwelijke Hulpverlening (VHV) wordt expliciet gesproken over 'typisch vrouwelijk hulpverleningswerk' en 'specifieke vrouwelijke zorg', waarbij het woord 'vrouwelijk' door een lezer in het NVC onderstreept is. In het rapport worden weer een aantal voorbeeldtaken opgesomd, die zich allemaal richten op praktische hulpverlening en zorg voor kinderen. Bovendien wordt er gezegd dat de Drentse VHV teruggaat tot het begin van de Tweede Wereldoorlog, toen vrouwen warme kleding breiden voor soldaten: 'Op deze breiactie volgde al gauw de verzorging van de militaire barakken met tafelkleedjes, gordijnen enz., de viering van Sint Nic. feest en Kerstfeest op de afgelegen posten, de zorg voor lectuur, spelen en gezelligheid, kortom allerlei O. en O. werk.'²⁰⁶

De huishoudelijke vaardigheden kwamen dus zeker naar voren in het vrouwelijk vrijwilligerswerk. Wanneer er kleding nodig was, of het nu voor soldaten was of voor

²⁰³ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951.

²⁰⁴ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, J.M. de Vos van Steenwijk-van Royen, 'Een provinciaal opbouworgaan in de praktijk', *Raad en Daad*, nr. 2 (februari 1949), pp. 12-13.

²⁰⁵ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Jaarverslag van de Stichting voor Maatschappelijk Werk in de provincie Utrecht, 1951.

²⁰⁶ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Rapport over de organisatie en werkwijze der Vrouwelijke Hulpverlening van de Centrale Vereniging voor den Opbouw van Drenthe*, z.d. 1950-1951, p. 1. O-en-O-werk staat voor 'Ontwikkeling en Ontspanning'-werk, dat landelijk werd uitgevoerd ter steun van de opgeroepen soldaten. Zie: Chris van der Heijden, *Grijs verleden: Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 2008.

vluchtelingen, werden automatisch vrouwen ingeschakeld.²⁰⁷ Die breikwaliteiten kwamen overigens nog wel vaker van pas, bijvoorbeeld bij de komst van de repatrianten uit Indonesië in 1950. De vrouwen onder hen beschikten klaarblijkelijk niet over de vaardigheden die van een huisvrouw werden verwacht:

Velen van de gerepatrieerde vrouwen hebben nooit leren breien. Er is echter een grote behoefte aan warme, wollen kleding in haar gezinnen. De Vereniging "Nederland helpt Indië" stelde wol beschikbaar, waarvan door de V.H.V. met veel fantasie en toewijding ± 300 stuks nuttige en warme kledingstukken werd vervaardigd. Tevens waren de vrouwen behulpzaam bij het voorbereiden van de cursussen van de huishoudelijke voorlichting, die voor de gerepatrieerden gegeven worden en bij het organiseren van de ontspanning voor de gerepatrieerden.²⁰⁸

Voor de fondsenwerving werden binnen de FVVH de meest uiteenlopende ideeën bedacht, die over het algemeen wel neerkwamen op het inzetten van de vaardigheden waarover elke huisvrouw beschikte, zoals de verkoop van knipkaarten of handwerkjes. Het contrast tussen fondsenwerving door mannen en door vrouwen komt duidelijk naar voren bij de Uurloonactie ten bate van vluchtelingen in 1954. Toen riep de organiserende commissie, waarvan de vrouwenorganisaties maar een deel van het ledenbestand uitmaakte, mannen op om een bedrag te doneren dat gelijk was aan een uurloon. De FVVH kwam met haar eigen actie, waarbij vrouwen erwtensoepe verkochten.

Ook hielpen vrouwen mee bij de verkoop van kinderpostzegels en jubileumzegels.²⁰⁹ Er was nog een andere manier om geld op te halen waarbij vrouwen ook langs de deuren gingen: het collecteren. Uit verschillende bronnen blijkt dat deze taak overwegend door vrouwen werd uitgevoerd. Niet alleen de FVVH was van deze collecterende vrijwilligers afhankelijk, maar ook bijvoorbeeld de NFV of het CHHV. Hoewel de FVVH via haar deelname aan andere overkoepelingsorganen zelf ook aanspraak kon maken op extra inkomsten, waren de collectes die zij voor hen organiseerde niet vrij van problemen.²¹⁰ In veel gemeentes waren het altijd dezelfde vrouwen die werden gevraagd voor de collectes, namelijk de leden van de Bond voor Plattelandsvrouwen en de Nederlandse Vereniging voor

²⁰⁷ IISG, archief Stichting Vluchteling, 1 Notulen van vergaderingen en correspondentie van het Bestuur van de NFV, Informatie voor gastgezinnen, 1958.

²⁰⁸ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Jaarverslag van de Stichting voor Maatschappelijk Werk in de provincie Utrecht, 1951, p. 17.

²⁰⁹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, Jaarverslag van de Stichting voor Maatschappelijk Werk in de provincie Utrecht, 1951, p. 17; Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 16-5-1957, p. 19.

²¹⁰ Atria, archief FVVH, 1 Agenda's en notulen, Jaarvergadering 7-7-1959, p. 3; Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, *Rapport van de Commissie voor het Collectanten Vraagstuk*, z.d. mei 1957.

Huisvrouwen. Daar werd veel over geklaagd binnen de FVVH en het NVC. De vrouwen wilden heus wel af en toe collecteren, maar waren het beu dat er keer op keer op hen gerekend werd. Reden genoeg om een commissie voor het 'Collectantenvraagstuk' in te stellen, die onderzocht of de frequentie van de collectes niet wat kon worden teruggedrongen. Dat bleek niet mogelijk, mede vanwege de hoge uitgaven van verschillende particuliere en kerkelijke sociale instellingen, die 'op onrustbarende wijze' waren toegenomen:

Het is niet doenlijk het aantal en de bedragen van contributies en giften in evenredigheid te doen toenemen (...) De particuliere sociale instellingen kunnen de gelden uit de collectes verkregen niet missen. Een landelijke commissie coördineert en voegt reeds zoveel mogelijk collectes voor éénzelfde doel samen, maar wanneer de praktijk uitwijst, dat 2 collectes voor 2 verschillende verenigingen altijd meer opbrengen dan één collecte voor beide samen, is het niet te verwonderen, dat collecterende instellingen altijd blijven aandringen op een eigen collecte-dag.²¹¹

De enige oplossing was dan ook om meer bekendheid te geven aan het collectewerk, en om de burgemeester, die een coördinerende functie had in het hulpverleningswerk, te verzoeken om voortaan alle vrouwen te vragen, in plaats van alleen de plattelands- of huisvrouwen.²¹² In Drente waren deze richtlijnen al eerder toegepast, omdat vrouwen anders 'geëxploiteerd' werden.²¹³ Bij de komst van de Hongaarse vluchtelingen in 1956 had de Utrechtse burgemeester al het goede voorbeeld gegeven door een advertentie in het Utrechts Nieuwsblad te plaatsen, om op die manier 'collectanten en collectrices' te werven.²¹⁴

Vluchtelingenhulp: vrouwelijk?

In hoeverre kan ook de vluchtelingenhulp van de FVVH nu als 'typisch vrouwelijk' worden omschreven? De FVVH en haar voorgangers hadden wat de fondsenwerving betreft inderdaad van oorsprong een 'vrouwelijke' insteek. De actie van Van Noppen-Schröder uit 1951, die uiteindelijk leidde tot de oprichting van het Comité VUHO, betrof de verkoop van handwerken. Ook de erwtensoepactie uit 1954 en de knipkaartenactie uit 1957 waren bedoeld om geld op te halen voor vluchtelingen en kunnen gezien worden als 'vrouwelijke' fondsenwerving. Daarnaast werden er voor de vluchtelingenhulp collectes gehouden, zowel

²¹¹ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, *Rapport van de Commissie voor het Collectantenvraagstuk*, z.d. mei 1957, p. 1.

²¹² Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, *Rapport van de Commissie voor het Collectantenvraagstuk*, z.d. mei 1957, pp. 1-2.

²¹³ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Rapport over vrouwenhulpverlening in Zuid-Holland door de Stichting voor Maatschappelijk Werk in Zuid-Holland*, z.j. 1949, p. 5.

²¹⁴ C.J.A. de Ranitz, 'Nog collectanten nodig!', *Utrechts Nieuwsblad*, 14-11-1956.

voor eigen doeleinden als ter steun van de NFV.²¹⁵ Dat laatste stuitte soms nog wel eens op weerzin bij de FVVH. Die vond het oneerlijk dat wanneer in sommige gemeentes uitsluitend FVVH-vrouwen zich hadden ingespannen voor de collectes, de opbrengst alsnog naar de NFV ging. De FVVH kreeg dan maar een deel van het geld terug voor eigen besteding.²¹⁶ De onvrede hierover werd ook duidelijk toen er sprake was van het eventueel oprichten van een nieuwe Organisatie voor Buitenlandse Hulpverlening. Dit overkoepelingsorgaan zou zich richten op hulpverlening aan vluchtelingen in het buitenland, en de FVVH werd verzocht deel te nemen. De FVVH sloeg die uitnodiging af, enerzijds omdat zij van mening was dat de Organisatie onnodige concurrentie betekende voor de NFV, en anderzijds omdat zij bang was via deelname aan nog een overkoepelingsorgaan er zelf financieel op achteruit te gaan.²¹⁷

Bij de praktische hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen werd van de vrouwenorganisaties verwacht dat zij kleding zouden breien voor hen die in Nederland werden opgevangen.²¹⁸ Ook kreeg de FVVH in 1960 een donatie binnen van de Bond voor Plattelandsvrouwen, die speciaal bedoeld was om een naaimachine te kopen voor het kamp Spittal.²¹⁹ Deze taken leunden op de vaardigheden die van huisvrouwen werden verwacht, en waren bovendien een uiting van de 'praktische sociale hulp' waar de FVVH voor was opgericht. Dat vrouwen over het algemeen voorstander waren van praktische hulpverlening, heeft ook invloed gehad op de vormgeving van de vluchtelingenhulp toen daar nog over werd beraad door Brouwer, het Comité VUHO en de FVVH. Kennelijk was het aanvankelijk lastig om het takenpakket voor vrouwenorganisaties goed te formuleren, en moest VUHO-bestuurder Kernkamp bemiddelen tussen twee beleidsopvattingen, zo blijkt uit een aan haar gerichte bedankbrief van Brouwer:

In aansluiting op de gezamenlijke bespreking van Vrijdag 23 April jl. gevoel ik mij gedwongen U hartelijk te bedanken voor de constructieve wijze, waarop U een weg wees, die vèrreikende perspectieven kan hebben. het is een weg tussen een koel en nuchter financieringsproject en de in de vrouwen-organisaties overheersende gedachte om iets "voorstelbaars" te doen ten bate van de vluchtelingen persoonlijk.²²⁰

²¹⁵ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 24-2-1959, p. 6; Bestuursvergadering 7-7-1959, p. 3.

²¹⁶ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief NVC aan FVVH, 7-10-1955; Brief FVVH aan NVC, 5-11-1955.

²¹⁷ Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering 6-1-1944, p. 2.

²¹⁸ IISG, archief Stichting Vluchteling, 1, Notulen van vergaderingen en correspondentie van het Bestuur van de NFV, Informatie voor gastgezinnen, 1958.

²¹⁹ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 3-5-1960, p. 6.

²²⁰ IISG, archief Stichting Vluchteling, 61 Stukken betreffende de FVVH, Brief van C. Brouwer aan D. Kernkamp-Bavinck, 26-4-1954.

Vrouwenhulp was dus niet 'koel en nuchter', maar moest 'voorstelbaar' en 'persoonlijk' zijn. Bij de Commissie Vluchtelingenhulp die de FVVH kort na deze brief instelde, werd een 'middenkoers' aangehouden. Daarbij richtte de FVVH zich aanvankelijk op vrouwelijke vluchtelingen, en tevens was de commissie van mening dat 'het persoonlijke element van mens tot mens' en belangrijke plaats moest innemen.²²¹

In Spittal bood de FVVH aanvankelijk inderdaad directe, praktische hulp, door voedselvoorziening of door hulp aan individuele gevallen. Al snel werd het takenpakket van de FVVH echter minder 'vrouwelijk', en ook de doelgroep breidde zich in de loop der jaren uit.²²² Toen de Hongaarse vluchtelingen na de Opstand in 1956 in het kamp Spittal aankwamen, bestond een groot deel van het hulpproject van de FVVH uit het verstrekken van kredieten voor allerlei doeleinden. Zo kregen verschillende vluchtelingen, voornamelijk mannen, een lening zodat ze een eigen bedrijf konden oprichten, de zogenaamde 'Existenzgründung.' Ook werd er geld geleend voor de koop of bouw van een huis, werd er 'Möbelkredit' verstrekt en werden schoolkosten voorgesloten.²²³ Ook hielp de FVVH samen met de Van Heuven Goedhart Stichting en de Tolstoy Foundation mee met de financiering van de bouw van een nieuwbouwwijk.²²⁴ De inspanningen van de FVVH richtten zich onder andere ook op de aanleg van sanitair en het inrichten van de nieuwe woningen.²²⁵

Ten tijde Hongaarse Opstand had de FVVH haar takenpakket dus uitgebreid naar bouw- en financieringsprojecten. In het CHHV had de FVVH dan ook geen specifiek 'vrouwelijke' taak, maar bouwde zij voort op haar werkzaamheden in Oostenrijk. Wel benadrukte de FVVH vaker dan anderen in het CHHV-bestuur de belangen van het kind. Volgens de FVVH hadden kinderen baat bij integratie en moest het gezinsverband zo min mogelijk verstoord worden.²²⁶ Desalniettemin was de FVVH het in het CHHV-bestuur oneens toen daarin de bouw van een school voor Hongaarse vluchtelingen als een urgente noodzaak werd omschreven.²²⁷ Volgens de FVVH kon het geld beter gebruikt worden om de Hongaren

²²¹ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 4-11-1954.

²²² Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 24-2-1955, pp. 5-6.

²²³ Atria, archief FVVH, 116 Financiële overzichten en correspondentie betreffende de besteding van de vluchtelingengelden in Oostenrijk, Jaarafschriften 1956 en 1957.

²²⁴ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 21-11-1957; Vergadering in het Henri Dunanthuis met het NVC en het Nederlandse Rode Kruis, 1-7-1957.

²²⁵ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-11-1956.

²²⁶ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957, p. 3; 5 Notulen, Bestuursvergadering 23-11-1960, p. 6; Bestuursvergadering 16-3-1961, p. 6.

²²⁷ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief CHHV naar aanleiding van de brief van de FVVH d.d. 25-1-1957.

te herplaatsen, zodat Oostenrijk zich kon richten op de 'oude' vluchtelingen.²²⁸ Het 'schoolplan' werd uiteindelijk toch aangenomen, waarna de FVVH benadrukte dat het beter was om geen aparte Hongaarse school op te richten, maar om de kinderen naar Oostenrijkse scholen te sturen.²²⁹ Desondanks was de uiteindelijke 'Königin-Juliana-Schule' die in 1957 in Iselsberg werd opgericht uitsluitend bedoeld voor Hongaarse vluchtelingen.²³⁰

Bij haar eigen werkzaamheden in Karinthië beraadde de FVVH zich in 1959 over de mogelijkheid een kleuterschool op te richten in Spittal, nadat eerst alle vluchtelingen in dat kamp degelijke woningen hadden gekregen.²³¹ Het plan sneuvelde uiteindelijk door een gebrek aan financiering, waardoor in de Commissie Vluchtelingenhulp genoeg werd genomen met de inrichting van een speeleenheid.²³² Dit was tevens het laatste bouwproject van de FVVH in Spittal, hoewel zij nog enkele jaren financiële steun bleef verlenen en een maatschappelijk werkster in het kamp bleef aanhouden.²³³

Conclusie

Ten tijde van de oprichting van de FVVH bestond er een duidelijk idee over wat het domein van vrouwelijke vrijwilligers was. Zij hielden zich voornamelijk bezig met de zorg voor vrouwen en kinderen, en pasten daarbij vaardigheden toe die van elke huisvrouw werden verwacht, zoals het breien van kleding. In de stichtingsakte van de FVVH werd haar taak samengevat als het verlenen van praktische sociale hulp. Dit sloot aan bij de vluchtelingenhulp zoals die aanvankelijk door de FVVH in Oostenrijk werd uitgeoefend. Die vormde een middenweg tussen een 'koel en nuchter financieringsproject' en de wens om 'iets voorstelbaars' te doen. Ten tijde van de Hongaarse Opstand had de FVVH haar takenpakket echter aanzienlijk uitgebreid, en was het werk van haar Commissie Vluchtelingenhulp al grotendeels tot een financieringsproject geworden. De FVVH verstreekte namelijk kredieten en betaalde mee aan de bouw van woningen en haar hulpverlening was niet meer uitsluitend gericht op vrouwen en kinderen. Dat betekent niet dat de vluchtelingenhulp van de FVVH helemaal niet meer als 'vrouwelijk' kon worden gezien, zo hielpen haar vrijwilligers door

²²⁸ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief FVVH aan CHHV, 25-1-1957.

²²⁹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag door Goossens van een vergadering van het CHHV, z.d. 1957. Er was wel een ander internaat in Hochleiten dat met Nederlandse hulp was opgericht, het enige in Oostenrijk waar zowel Hongaarse als Oostenrijkse scholieren verbleven. Het is onduidelijk of de FVVH hier invloed op heeft gehad, zie Nývé 2013.

²³⁰ Alföldi 2014, pp. 178-185.

²³¹ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 27-5-1959; Bestuursvergadering 23-11-1960.

²³² Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 16-3-1961.

²³³ Atria, archief FVVH, 117 Historisch overzicht van de vluchtelingenhulp in Spittal, Overzicht uit mei 1963, p. 2.

kleding te breien voor de Hongaren, en benadrukte de FVVH de belangen van het kind. Volgens haar moest het gezinsverband worden beschermd en integratie aangemoedigd.

De vluchtelingenhulp die de FVVH na de Hongaarse Opstand bood, voldeed dus niet geheel aan wat doorgaans van 'vrouwelijke' hulpverlening werd verwacht. De bijdrage van de FVVH aan de hulp aan Hongaarse vluchtelingen kan vooral worden gezien als een gevolg van haar lopende projecten in Oostenrijk, die zowel praktische als financiële hulp omvatten. Dat blijkt ook uit het feit dat de FVVH het lot van de 'oude' vluchtelingen in het CHHV onder de aandacht bracht. Bij de aanvaarding van de taak-vluchtelingenhulp in 1954 had de FVVH echter wel veel waarde gehecht aan een 'vrouwelijke' invulling daarvan. Zodoende waren de ideeën over welke hulp het beste door vrouwen kon worden uitgevoerd indirect toch van invloed op haar betrokkenheid na de Hongaarse Opstand, zelfs al speelden ze toen niet langer een grote rol.

De methodes die de FVVH toepaste bij haar fondsenwerving waren wel typerend voor vrouwelijke vrijwilligersorganisaties. Zo organiseerde zij creatieve inzamelingsacties zoals de verkoop van erwtensoep en knipkaarten. Doordat de FVVH aangesloten was bij de NFV en het CHHV kon zij ook via die organisaties rekenen op inkomsten. Echter droeg zij ook een deel van haar eigen collectes af. Onder de FVVH-vrouwen waren namelijk zeer actieve collectanten, waar dus niet alleen hun eigen federatie, maar ook de NFV en het CHHV van profiteerden. De FVVH vond dat de collectanten te veel werden ingezet en dat zij te weinig directe zeggenschap had over de besteding van de opbrengsten. In deze context is het dan ook niet verwonderlijk dat de FVVH zich verzette tegen de oprichting van nog een overkoepelingsorgaan, waarmee immers nog een extra bestuurslaag zou worden toegevoegd. In de volgende hoofdstukken zal verder worden ingegaan op de pogingen van de FVVH om meer financiële steun te verkrijgen en op de houding die zij aannam ten opzichte van de NFV en het CHHV.

Hoofdstuk zeven

De FVVH in het maatschappelijk middenveld

Inleiding

In het vijfde hoofdstuk werd geconcludeerd dat bij de aanvaarding van het 'Oostenrijkplan' door de FVVH in 1954 de UNHCR een grote rol had gespeeld. In dit hoofdstuk wordt gekeken of ook de Nederlandse overheid de vluchtelingen hulp van de FVVH actief aanmoedigde, zowel na de Hongaarse Opstand als daarvoor. Tevens wordt onderzocht of de FVVH ook in bredere zin door de overheid werd gesteund. De oprichting van de FVVH voltrok zich immers tegen de achtergrond van de wederopbouw en de totstandkoming van de verzorgingsstaat. Daarbij speelden de Opbouworganen een belangrijke rol als semi-officiële instellingen die met financiële steun van de overheid het hulpverleningswerk coördineerden. De FVVH kreeg een vergelijkbare rol voor het vrouwelijk vrijwilligerswerk. In het vorige hoofdstuk werd reeds duidelijk dat de FVVH naar manieren zocht om haar financiële situatie te verbeteren. In hoeverre speelde deze zoektocht een rol bij de hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen?

Om te beginnen zal in de eerste paragraaf het overheidsbeleid ten aanzien van vrijwilligerswerk en hulporganisaties in de jaren vijftig worden besproken. Daarna wordt het overheidsbeleid ten aanzien van de FVVH toegelicht aan de hand van drie onderwerpen, namelijk de Dienst Bescherming Bevolking, de watersnoodramp in 1953 en uiteindelijk de vluchtelingen hulp.

Het maatschappelijk middenveld

Sinds de schoolstrijd in 1917 werd beslecht, was Nederland een verzuild land. Dat betekende dat katholieken, protestanten, socialisten en liberalen elk een eigen krant hadden, een eigen radiozender, eigen scholen en clubs en een eigen politieke partij. Door de pragmatische houding van politici kon het verzuilde systeem functioneren, maar hier lag ook een rol weggelegd voor particuliere organisaties die binnen de vier zuilen waren opgericht. Potentieel lastige onderwerpen konden door de regering worden doorgeschoven naar particuliere organisaties, zodat politici daarover niet met elkaar in debat hoefden te gaan. Hierdoor ontstond het maatschappelijk middenveld, oftewel het gebied tussen de overheid en de

individuele burger in.²³⁴

Met de totstandkoming van de verzorgingsstaat werden dienstverlenende organisaties nog belangrijker voor de overheid, die de organisaties dan ook financieel steunde. Met het geld kwamen echter ook regels mee, waardoor de organisaties minder autonoom werden en bovendien de grens tussen publiek en particulier vervaagde.²³⁵ Vanaf de jaren zestig begonnen de zuilen barsten te vertonen, en kreeg filantropie bovendien een negatieve bijmaak. Liefdadige inspanningen door burgers werden steeds meer gezien als stoorzenders in het overheidsbeleid. In principe zou de overheid namelijk zorg dragen voor alle zwakkeren in de samenleving, en de extra hulp van organisaties en individuen zou alleen maar averechts werken.²³⁶ Rond 1956 was het maatschappelijk middenveld echter nog zeer actief en werd vrijwilligerswerk door de overheid en door de samenleving als iets positiefs beschouwd. Hoe dat in het vrouwelijk vrijwilligerswerk rondom vluchtelingen tot uiting kwam, is het onderwerp van de volgende paragrafen.

De Dienst Bescherming Bevolking

De FVVH was ontstaan als gevolg van de reorganisatie die in het kader van de wederopbouw plaatsvond. Vanaf haar oprichting had zij behalve bijdragen aan het opbouwwerk ook een andere taak. In 1952 ging de Wet Bescherming Bevolking in, waarmee de Dienst Bescherming Bevolking (BB) in het leven werd geroepen. De BB diende om het volk voor te bereiden op een nieuwe oorlog, waarvan verwacht werd dat die spoedig zou uitbreken. In latere jaren legde de dienst zich ook nadrukkelijk toe op voorlichting en preventie als voorbereiding op een eventuele atoomaanval.²³⁷ Hoewel de BB voortbouwde op overheidsdiensten zoals de brandweer en veel oud-militairen in het ledenbestand had, werd de dienst nadrukkelijk een burgerorganisatie genoemd, in plaats van een overheids- of militaire organisatie. Wel kwamen de kosten grotendeels voor rekening van het Ministerie van Binnenlandse Zaken..²³⁸

²³⁴ Brandsen en Pape 2015, pp. 2270-2271.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Dekker 2015, p. 87; Plemper 1994, p. 367.

²³⁷ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, *Samenvatting van de mededelingen van de directeur van de Stichting Bevordering Bescherming Bevolking op de landelijke bestuursvergadering van de Fed. Vrijw. Vrouwelijke Hulpverlening op 16 mei 1957 inzake het plan om meer vrouwen als noodwachter tot de B.B.-organisatie te doen toetreden.*

²³⁸ Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De Bescherming Bevolking*, Den Haag, 1967, pp. 3-14; Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering 8-12-1952.

De FVVH zag al vanaf haar oprichting voor zichzelf een taak in de dienst BB. In de oprichtingsakte biedt de federatie nadrukkelijk haar diensten aan voor de dienst, dan nog 'Burgerlijke Verdediging' genoemd:

De Federatie biedt aan de op wettige wijze tot stand gekomen Nederlandse regering, die onder het huis van Oranje haar gezag uitoefent, haar diensten aan ten behoeve van de Burgerlijke Verdediging, wanneer de noodzakelijkheid hiertoe blijkt.²³⁹

In de oprichtingsakte stond eveneens dat de FVVH haar hulp 'vrijwillig en belangeloos' zou verlenen op verzoek van de overheid, van semi-overheidsinstanties, van particuliere instellingen en op eigen initiatief.²⁴⁰ Vanaf het begin stelde zij zich dus niet alleen open voor samenwerking met andere particuliere organisaties, maar zocht zij ook een partnerschap met de overheid. Na haar oprichting gaf de federatie vorm aan de dienst door middel van een aparte commissie, waarin werd nagedacht over voorlichting voor vrijwilligers en over de uitvoering en coördinatie van het werk dat voor de BB werd verzet.

De betrokkenheid bij de dienst BB was voor de FVVH financieel een goede zet. Vanwege deze taak kon zij namelijk rekenen op subsidie via de Stichting voor de Bevordering van de BB, die op haar beurt weer gefinancierd werd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken.²⁴¹ Tegelijkertijd vormde de FVVH ook voor de overheid een onmisbare partner. Dat bleek in 1957, toen Binnenlandse Zaken een wervingsactie aankondigde in een poging om meer vrouwen bij de dienst BB betrokken te krijgen. Blijkbaar was er ondanks de samenwerking met de FVVH toch te weinig animo voor het werk. De propaganda-actie 'Meer vrouwen bij de B.B.' werd opgezet om de dienst 'blijvend in de maatschappij te doen wortelen'.²⁴² De reden dat juist vrouwen nodig waren, was enerzijds dat in het geval van een ramp de kans groot was dat mannen op hun werk waren, en dus niet in de buurt van de hulpbehoevenden in de woonwijken. Bovendien moesten mannen beschikbaar blijven voor de gewapende diensten. Voor de zorg die thuis moest gebeuren, was het dus van belang om vrouwen in te schakelen. In de campagne werd daarom benadrukt dat de vrouw lichamelijk geschikt was om alle BB-functies uit te voeren, 'zij het voor de ene meer dan voor de andere',

²³⁹ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951, p. 2.

²⁴⁰ Atria, archief NVC, 73 Stukken inzake reorganisatie, *Oprichtingsakte Stichting Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening*, 29-11-1951, p. 1.

²⁴¹ Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering 8-12-1952, p. 1.

²⁴² Atria, archief FVVH, 4 Notulen, *Samenvatting van de mededelingen van de directeur van de Stichting Bevordering Bescherming Bevolking*, 1957.

en dat de vrouw 'door haar plichtsbetrachting en toewijding' erg gewenst was bij de dienst.²⁴³ Er werd uitgerekend dat er rond de twee miljoen vrouwen waren tussen de 17 en 65, zonder baan en zonder zorg voor jonge kinderen.²⁴⁴ Dat was groter dan het aantal beschikbare mannelijke vrijwilligers. Hoewel deze informatie afkomstig is uit 1957, moet de regering ook bij de oprichting van de FVVH al het potentieel van de vrouwelijke vrijwilligers hebben geweten.

De Watersnoodramp

Iets meer dan een jaar na de oprichting van de FVVH werd het Zeeuwse en Zuid-Hollandse kustgebied geteisterd door zware overstromingen. De watersnoodramp van 1953 betekende voor de federatie een belangrijke test. Zij bevond zich immers nog in de beginfase, en had nog geen definitief takenpakket. Uiteindelijk zou de ramp echter een grote stap betekenen voor de consolidatie van haar werkzaamheden, doordat de toegevoegde waarde van de hulporganisaties goed duidelijk werd.

In het archief van de FVVH bevindt zich een dik plakboek met tientallen krantenberichten uit de dagen na de ramp.²⁴⁵ In die artikelen wordt de hulp die door FVVH-vrijwilligers werd uitgevoerd beschreven en gelauwerd. Daarnaast wordt in de berichten kort uitgelegd wat de taken van de federatie zoal waren en wordt benadrukt dat het de grootste vrouwenvertegenwoordiging van Nederland was, met 351.000 leden.²⁴⁶ Deze berichten werden in landelijke en lokale kranten geplaatst. Ongetwijfeld moet de berichtgeving rondom de ramp de bekendheid van de federatie en bovendien de goodwill rondom haar werk hebben vergroot. Dat de waardering voor het werk van de FVVH door haar hulp bij de ramp in grote mate was toegenomen, blijkt uit een artikel uit *De Tijd*, anderhalve maand na de gebeurtenissen:

Amper waren in een aantal steden en dorpen in ons land de plaatselijke afdelingen in werking, of plotseling en geheel onvoorzien moest het hulpapparaat op volle toeren draaien. De proef, als men het zo mag zeggen, is glansrijk doorstaan. (...) Al ontvangt iedere helpster 7.50 gulden per week, het zijn vrijwillige diensten die de vrouwen van deze hulpcolleges aan hun medeburgers bieden. Zulks is de gehele opzet van de vrouwelijke vrijwillige hulp, die tot voor 1 Februari 1953 vrij

²⁴³ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, *Samenvatting van de mededelingen van de directeur van de Stichting Bevordering Bescherming Bevolking*, 1957. Zie ook Wervingsfilm 'Vrouwen in de B.B.', *Archief Beeld en Geluid*, 1958 (jaartal foutief aangeduid met 1948).

²⁴⁴ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, *Samenvatting van de mededelingen van de directeur van de Stichting Bevordering Bescherming Bevolking*, 1957.

²⁴⁵ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, Knipsels betreffende de watersnoodramp, 1953.

²⁴⁶ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, Bericht uit *Nieuwe Leidse Courant*, 19-3-1953.

sceptisch werd bejegend. Maar die op het moment dat er een dringend beroep werd gedaan op de vrouwen (op veel groter schaal dan alleen het UVV zal vermogen te geven) haar deugdelijkheid heeft bewezen. Want snel en efficiënt helpen in deze omvang is uitgesloten zonder dat het volgens plan gebeurt. Dit jonge instituut, dat na de bevrijding gegroeid is uit de drang, die ook onder de verschillende vrouwenorganisaties leeft, om door nauwe samenwerking doelmatig naar buiten op te kunnen treden, heeft zijn plaats in de samenleving betrokken.²⁴⁷

Uiteraard werd op de eerste bestuursvergadering na de ramp door de FVVH uitgebreid stilgestaan bij de hulpverlening in het rampgebied en aan evacués. Hoewel in die vergadering werd erkend dat de hulp niet overal vlekkeloos was verlopen, was men tevreden met wat de jonge federatie had bereikt. Verschillende provinciale en plaatselijke vertegenwoordigers benadrukten hoe belangrijk het was 'dat er een apparaat klaar staat, waarin alle groepen aanwezig zijn'.²⁴⁸ Het was de FVVH gelukt om snel contact te leggen met de opbouworganen, burgemeesters en met vrouwencomités buiten de eigen federatie, waardoor effectief hulp kon worden verleend.²⁴⁹

De FVVH had zich dus bewezen. Dat gold niet voor de ambtenaren in het rampgebied. In Zeeland, Noord-Brabant en Zuid-Holland heerste er onvrede onder de bevolking over uitkering en uitdeling door de gemeente. Kort na de ramp was de 'Raad van Advies en Bijstand' opgezet, die het werk van het Nationale Rampenfonds moest helpen, maar dit bleek niet voldoende.²⁵⁰ Burgemeesters aarzelden bij het uitbetalen van voorlopige schade te lang, omdat naar hun mening de bedragen te hoog waren. Dit leidde tot frustratie bij de getroffen, die het invullen van formulieren beu waren, en die bovendien ook niet meer precies wisten wat de waarde was van wat zij verloren hadden. Daarnaast hadden de vrouwenorganisaties de indruk dat burgemeesters slecht waren ingelicht en niet luisterden naar de stem van het volk. Ook zouden de burgemeesters teveel zelf hebben willen regelen, waardoor de samenwerking met de Raad van Advies en Bijstand en het Nationaal Rampenfonds niet soepel verliep. Om deze redenen was er behoefte aan een apart orgaan, dat op het vertrouwen van het volk kon rekenen. Daarom werd door de NVC het verzoek opgeworpen of de FVVH 'nood-vrouwen-contacten' in het leven wilde roepen. Die contacten konden dan zorgen voor een efficiëntere organisatie bij uitdelingen en uitkeringen, die bovendien onpartijdig zou zijn. De FVVH ging

²⁴⁷ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, Bericht uit De Tijd, 17-3-1953, p. 6.

²⁴⁸ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Spoedvergadering 26-5-1953, p. 3.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, Bericht uit de Maasbode, 20-3-1955.

zonder strubbelingen akkoord, en zou al de volgende dag haar nieuwe taak aankondigen bij de Raad van Advies en Bijstand.²⁵¹

Subsidies van het Ministerie voor Maatschappelijk Werk

Niet alleen gaf de FVVH dus uitvoering aan de dienst BB die door het Ministerie van Binnenlandse Zaken was opgericht, ook had de federatie aangetoond dat de vrouwelijke hulpverlening van belang was in het geval van een ramp, en dat zij het aangewezen orgaan was om die hulp te organiseren. Zodoende breidde de verantwoordelijkheid van de FVVH zich geleidelijk uit. 'De federatie heeft bestaansrecht', werd door het bestuur in juni 1953 geconcludeerd.²⁵² Wel had zij moeite om haar financiering rond te krijgen. Nog voor de watersnoodramp had de FVVH Minister Beel van Binnenlandse Zaken om financiële steun verzocht. Hoewel de minister zijn waardering uitsprak voor het werk van de FVVH, zag hij geen reden om de landelijke federatie ook subsidie te verlenen voor het werk dat zij buiten de taak-Bescherming Bevolking verrichte. De FVVH bleef van mening dat haar werk ondersteund moest worden door de overheid, en besloot haar voorzitter Charlotte Sjollemas-Jacob en bestuurslid baronesse Testa-Everard te laten bemiddelen bij de Minister van Maatschappelijk Werk, Frans-Jozef van Thiel. Het bestuur was optimistisch over de uitkomst, want 'daar minister Van Thiel voorzitter van het opbouworgaan in Brabant is geweest, is hij bekend met het werk van de V.H.V. [vrouwelijke hulpverlening] aldaar.'²⁵³

Toch had de bemiddeling geen succes. Hoewel ook deze minister aangaf het werk van de Federatie te waarderen, gaf hij aan dat er slechts subsidie kon worden verleend als er ook particuliere bijdragen kwamen.²⁵⁴ Die uitspraak moet de FVVH ter harte hebben genomen, want uit notulen uit latere jaren blijkt dat de Federatie naast incidentele schenkingen ook op jaarlijkse bijdragen van Philips, Unilever en de Bataafsche Petroleum-Maatschappij, later Shell, kon rekenen.²⁵⁵ Toen de Federatie in 1954 haar takenpakket uitbreidde en een Commissie Vluchtelingenhulp instelde, waren die inkomsten er echter nog niet. Uiteindelijk raakte de federatie zo krap bij kas, dat zij voor het 'onthemden-project', zoals de vluchtelingenhulp toen nog werd genoemd, fondsen aanwendde die voor de dienst-BB waren bedoeld.²⁵⁶ Nog altijd kreeg de Federatie geen subsidie van Maatschappelijk Werk, en dus

²⁵¹ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Spoedvergadering 26-5-1953.

²⁵² Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 12-6-1953.

²⁵³ Atria, archief FVVH, 2 Notulen, Bestuursvergadering 8-12-1952, p. 1.

²⁵⁴ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 12-6-1953, p. 4.

²⁵⁵ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 21-3-1957, p. 3; 5 Notulen, Bestuursvergadering 24-5-1961, p. 4.

²⁵⁶ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 18-2-1954.

vroeg zij het NVC om hulp.²⁵⁷ Het NVC beloofde om bij het Ministerie om subsidie te lobbyen, en kende bovendien een jaarlijkse bijdrage van 2500 gulden toe voor de taak Vluchtelingen hulp.²⁵⁸ Na de bemiddeling door de NVC kende ook Maatschappelijk Werk in 1955 dan eindelijk subsidie toe, waardoor de Federatie vanaf dat moment door twee ministeries werd gesteund.²⁵⁹

In latere jaren bleef het FVVH subsidie ontvangen van Maatschappelijk Werk. In 1956 trad Marga Klompé daar aan als eerste vrouwelijke minister. Gezien haar geschiedenis als voorvrouw van de UVV is het niet verwonderlijk dat Klompé het belang van vrijwilligers voor de uitvoering van haar beleid benadrukte.²⁶⁰ In het kader daarvan werd de FVVH bijvoorbeeld gevraagd om voorlichting te geven aan de Nationale Raad voor Maatschappelijk Werk.²⁶¹ Ook bij de hulpverlening aan de Hongaarse vluchtelingen vroeg Klompé de FVVH om informatie omtrent de nazorg die aan hen wordt verleend.²⁶² Dat gebeurde in juli 1957, toen de FVVH voorbereidingen trof voor een postzegelactie waarvan de opbrengsten naar de vluchtelingen zouden gaan. Dat deed zij samen met het Rode Kruis, in het kader van diens negentigjarig jubileum. Klompé bood aan om namens de Nederlandse vrouwen een kort woord op de radio te spreken om deze actie te ondersteunen. Dat deed zij echter op persoonlijke titel, en niet namens de regering.²⁶³ De reden daarvoor werd niet nader toegelicht.

De samenwerking tussen het ministerie en de FVVH lijkt zonder problemen te zijn verlopen. De FVVH kon op subsidie rekenen en had zo nu en dan een onderhoud met de minister, maar tegelijkertijd kwam het ministerie niet vaak uitgebreid voor in de notulen. In 1958 waren wel al sporen zichtbaar van de verminderde waardering voor de vrijwillige hulpverlening, zoals die door Plemper wordt beschreven.²⁶⁴ Klompé had in dat jaar een onderhoud met het NVC, waarin zij sprak over de 'spanning' tussen de deskundige en vrijwillige maatschappelijke hulpverlening.²⁶⁵ Daarbij benadrukte zij wel nog altijd het belang van de vrijwillige hulp. Van een echte negatieve bijmaak van vrijwilligerswerk was eind jaren vijftig dus nog geen sprake.

²⁵⁷ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan het NVC, 30-9-1954.

²⁵⁸ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van het NVC aan de FVVH, 27-10-1954.

²⁵⁹ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 30-6-1955, p. 4.

²⁶⁰ Wervingsfilm 'Vrouwen in de B.B.', *Archief Beeld en Geluid*, 1958 (jaartal foutief aangeduid met 1948).

²⁶¹ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 16-5-1957, p. 3.

²⁶² Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 21-11-1957; Vergadering in het Henri Dunantheuis met het NVC en het Nederlandse Rode Kruis, 1-7-1957, p. 3.

²⁶³ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan het NVC, 15-7-1957.

²⁶⁴ Plemper 1994, pp. 365-382.

²⁶⁵ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 5-3-1953.

Conclusie

In dit hoofdstuk werd allereerst duidelijk dat vrijwilligersorganisaties een belangrijke rol speelden in het verzuilde Nederland. Ook de FVVH had een belangrijke meerwaarde wat betreft de uitvoering van overheidsbeleid. Niet alleen waren vrouwelijke vrijwilligers nodig om de Dienst BB in de maatschappij te doen wortelen. Dat kon van de burgemeesters in het getroffen gebied niet gezegd worden. Hoewel de ministers van Binnenlandse zaken en Maatschappelijk Werk hun waardering uitspraken voor het werk van de FVVH, waren zij terughoudend bij het verlenen van subsidie. Weliswaar werd de FVVH voor haar bijdrage aan de Dienst BB wel indirect gesteund door het Ministerie van Binnenlandse Zaken, maar voor haar overige werkzaamheden moest zij zelf om subsidie lobbyen. Pas toen de FVVH met haar vluchtelingen hulp in Oostenrijk begonnen was en haar financiële situatie precair was geworden, kreeg zij voor deze taak steun van het Ministerie van Maatschappelijk Werk. Doordat dit ministerie zo terughoudend was, kan niet gesproken worden van een aanmoedigende rol bij de aanvaarding van de taak-vluchtelingen hulp door de FVVH in 1954. Wel maakte de overheidssteun het mogelijk dat de FVVH haar werk kon blijven voortzetten en ervaringen kon opdoen waar zij na de Hongaarse Opstand op zou voortbouwen. Na de Opstand had de FVVH beduidend beter contact met het Ministerie van Maatschappelijk Werk, mede omdat Klompé het belang van vrijwilligers voor de uitvoering van haar beleid benadrukte. Het contact behelsde echter vooral een interesse vanuit het Ministerie, en geen daadwerkelijke ondersteuning. Ook dit kan daarom niet als een doorslaggevende factor worden beschouwd voor de bijdrage van de FVVH aan de hulp aan Hongaarse vluchtelingen,

In dit hoofdstuk werd dus duidelijk dat de FVVH enerzijds landelijke erkenning genoot voor haar werk, maar dat de overheid desondanks terughoudend was in het toekennen van subsidie. De FVVH was zich bewust van haar eigen succes en deinsde er niet voor terug om haar eigen bestuursleden of contacten in het NVC te laten bemiddelen voor extra steun. Dat deze strategie ook een rol speelde bij de deelname van de FVVH in de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp en het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk, wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

Hoofdstuk acht

Samenwerking en uitsluiting binnen de vluchtelingenhelp

Inleiding

De FVVH was zowel via eigen acties als in samenwerking met andere hulporganisaties betrokken bij de vluchtelingenhelp voor en na de Hongaarse Opstand. Dat die samenwerking niet vrij was van problemen, bleek al uit de vorige hoofdstukken. Zo probeerde de FVVH om een groter deel van de opbrengsten te krijgen bij inzamelingacties van de NFV. Ook was zij het in het CHHV oneens met andere bestuursleden die een school voor Hongaarse vluchtelingen wilden bouwen. In dit hoofdstuk wordt gekeken welke invloed de FVVH in het CHHV had, hoe zij die probeerde te vergroten en waarom zij dat deed.

Eerst wordt kort de relatie tussen de FVVH en de Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers (UVV) besproken, omdat de wijze waarop de FVVH zich daarin profileerde laat zien dat zij het belangrijk vond om een sterke positie te hebben ten opzichte van andere hulporganisaties, zelfs als die deel uitmaakten van de eigen federatie. Daarna wordt de samenwerking met de NFV en het CHHV besproken, die bij de vluchtelingenhelp aan Hongaren een zeer grote rol speelde.

Relatie Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening en Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers

In de FVVH werkten vrouwenorganisaties uit diverse zuilen, politieke stromingen en sociale groeperingen samen. Die samenwerking functioneerde, doordat de verschillende organisaties veel zelfstandigheid hadden en niet gedwongen werden om uitvoering te geven aan taken waar zij niet achter stonden. De diversiteit aan lidorganisaties was net als bij het NVC ook voor de FVVH belangrijk. Zij wilde immers als dé vertegenwoordiging van Nederlandse vrouwen beschouwd worden. Dat bleek met name uit botsingen met de UVV, die dezelfde intentie had maar tegelijkertijd ook lid was van de FVVH.²⁶⁶ Vlak na de oprichting van de FVVH beraadden leden van de UVV Den Haag zich bijvoorbeeld over de vraag of zij, bij de uitvoering van werk dat door de federatie gecoördineerd werd, hun oude UVV-armband

²⁶⁶ Hueting 1995.

konden blijven dragen, of dat zij over moesten gaan op een nieuw exemplaar met het embleem van de FVVH erop. De laatste optie kan geen draagvlak vinden. Als compromis werd besloten om de oude armband te blijven gebruiken, met daarop een extra embleem van de FVVH.²⁶⁷ Dat de FVVH het lastig vond om haar positie ten opzichte van de UVV duidelijk te maken, bleek ook toen de Britse WVS enkele bestuursleden van de FVVH per ongeluk als UVV-vertegenwoordiging bestempelde. De FVVH zag zich genoodzaakt om dit misverstand recht te zetten:

These delegates were representing the Dutch Federation of Women's Voluntary Services, of which the U.V.V., as a whole, is a member. (...) We are very sorry, that we have to correct this mistake, but we have so much confusion about this matter, that we thought it of real importance to put it straight.²⁶⁸

Ondanks deze correctie blijkt een dergelijke verwarring zelfs in 1959 nog te spelen.²⁶⁹ Toch lukte het de FVVH om in de loop der jaren als vertegenwoordiger van de Nederlandse vrouwen zitting te nemen in verschillende comités. In voorgaande hoofdstukken kwam al ter sprake dat de FVVH meedeed met acties die door de NFV en diens voorganger de Nationale Commissie voor Vluchtelingen hulp werden georganiseerd. Tevens had de FVVH zitting in het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk (CHHV) dat direct na de Hongaarse Opstand werd opgezet. In theorie kon de FVVH via deze organen invloed uitoefenen op de nationale vluchtelingen hulp, en bovendien had zij via deelname ook meer mogelijkheden om financiering voor haar werkzaamheden in Spittal te krijgen. In de praktijk bleek de samenwerking met andere, mannelijke besturen van hulporganisaties moeizaam te verlopen. Keer op keer werd de federatie teleurgesteld en genegeerd. Dat liep nooit uit op grote conflicten, maar uit interne stukken blijkt wel dat de onvrede die het federatiebestuur hierover voelde groot was. Daarnaast is te zien dat er werd nagedacht over alternatieve strategieën, wanneer de reguliere weg - deelname aan vergaderingen - niet de gewenste invloed opleverde.

De FVVH en de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp

Vanaf 1954 hield de FVVH zich bezig met de vluchtelingen hulp. Voor haar projecten in het kamp Spittal an der Drau in Oostenrijk deed zij mee aan een landelijke actie voor vluchtelingen, die dat najaar werd georganiseerd door de Nationale Commissie voor Vluchtelingen hulp. De FVVH steunde de activiteiten die hiervoor werden georganiseerd, en

²⁶⁷ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 5-3-1953.

²⁶⁸ Atria, archief FVVH, 121 Correspondentie met de WVS, Brief van de FVVH aan de WVS, 2-2-1954.

²⁶⁹ Atria, archief FVVH, 5 Notulen, Bestuursvergadering 12-9-1959.

besloot daarnaast om ook een grote eigen actie op te zetten. Die gebeurde dan wel in naam van de Nationale Commissie, maar werd feitelijk apart georganiseerd door de FVVH. De actie was een groot succes en door het hele land haalden vrouwenorganisaties die in de FVVH vertegenwoordigd waren circa 100.000 gulden op.²⁷⁰

Groot was dan ook de verontwaardiging toen bij een tentoonstelling over de Nederlandse inspanning voor de vluchtelingen, die ter ere van het tienjarig jubileum van de VN op het Binnenhof werd georganiseerd, de opbrengst van de FVVH nergens werd genoemd. De tentoonstelling werd financieel gesteund door de NFV, de pas opgerichte federatie die de Nationale Commissie voor Vluchtelingenhulp verving. De FVVH was niet alleen lid van de NFV, maar zat ook in het dagelijks bestuur daarvan.²⁷¹ FVVH-voorzitster Goossens besloot dan ook om haar onvrede kenbaar te maken in een brief aan het NFV-bestuur:

Zoudt U mij per omgaande kunnen mededelen, wie voor deze onvolledige opsomming aansprakelijk is. Waar uit de Federatie Vluchtelingenhulp Fl. 200.- is beschikbaar gesteld voor het opzetten van deze "voorlichting", meen ik wel te mogen aannemen, dat Uw bureau ook wel de nodige gegevens zal hebben verstrekt. Het is ons Bestuur dan ook zeer onaangenaam, te moeten merken, dat de werkelijk grootscheepse inspanning van de Nederlandse vrouwen totaal is genegeerd.²⁷²

In dezelfde periode speelden er ook een aantal conflicten rondom de Sleutelactie, die in het najaar van 1955 door de NFV werd georganiseerd.. De publiciteitscommissie van de NFV wilde in het kader van de actie een voorlichtingsreis organiseren voor enkele journalisten, maar stuitte daarbij op weerstand van de FVVH. Volgens haar was het duidelijk dat de journalisten weinig interesse hadden en kon de publiciteitscommissie haar onderzoek naar de reis dus beter staken. Bovendien waren de kosten van een dergelijke reis te groot, aldus de FVVH, en ging de NFV ten onrechte uit van een 'uitzonderlijk hoge opbrengst' bij de Sleutelactie:

Naar mijn mening is deze instelling totaal fout. Zelfs al zou het Nederlandse volk als geheel zijn volle interesse aan de a.s. collecte geven, dan nog ben ik er zeker van dat de opbrengst hiervan ver beneden het Millioen zal komen te liggen. Ik heb dit kunnen toetsen aan organisaties die al door vele jaren heen bij de Nederlandse

²⁷⁰ Atria, archief FVVH, 181 Plakboek met knipsels, Bericht uit Geldersch-Overijsselse Courant, 19-11-1954.

²⁷¹ Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp, *Eén miljoen vluchtelingen in Nederland ...?*, Den Haag 1955.

²⁷² Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van S.H. Goossens-Steelink aan het Centraal Bureau van de NFV, 23-10-1955.

bevolking burgerrecht hebben verkregen.²⁷³

Bovendien had de FVVH zelf ook eens een ANP-medewerkster meegenomen naar Oostenrijk, maar dat had geresulteerd in slechts één 'artikeltje van iets meer dan de normale berichten-lengte' in een provinciaal blad.²⁷⁴ In Goossens' ervaring had een persreis dus niet zo veel nut. Ten slotte vond zij het bedrag van 15.000 gulden dat voor de reis zou worden uitgetrokken veel te hoog, aangezien zij zelf bij een tiendaags bezoek aan Oostenrijk per persoon nooit meer dan 500 gulden kwijt was. 'Bent U er ook niet een beetje huiverig voor, dat de good-will, die het werk voor vluchtelingen in ons land tot nu toe heeft ondervonden, een gevoelige knak zal krijgen, indien bekend wordt, dat er al weer mensen voor op reis moesten?'²⁷⁵ Goossens stuurde de brief niet alleen naar de NFV, maar ook als afschrift naar alle leden van het dagelijks bestuur. Het gewenste effect bleef echter uit. Het dagelijks bestuur behandelde de brief niet, reden voor Goossens om nogmaals schriftelijk haar 'grote bevreemding' uit te spreken.²⁷⁶

De Sleutelactie leidde tot meer controverse. Onderdeel van die actie was een prijsvraag, waarbij aanvankelijk was besloten om als hoofdprijs één jaar gratis wonen aan te bieden. Zonder met de FVVH overlegd te hebben bleek de NFV die termijn echter te hebben uitgebreid naar drie jaar, en daarnaast nog een tweede en derde prijs in het leven te hebben geroepen. Dat gebrek aan overleg werd door de FVVH niet gewaardeerd, maar er was iets dat haar nog meer tegen de borst stuitte. De eerste prijs was namelijk met nog een clausule uitgebreid: 'een gratis rondreis langs de vluchtelingenkampen in Oostenrijk.'²⁷⁷ Zoals eerder gezegd was de FVVH een tegenstander van deze prijs, omdat zij die als een 'soort sightseeing' beschouwde, wat niet strookte met de ernstige situatie in de vluchtelingenkampen:

Het komt ons Bestuur voor, dat de nood in de vluchtelingenkampen niet gebruikt mag worden voor een soort sightseeing. Deze geste van de Federatie voor Vluchtelingenhulp ziet het Bestuur van de Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening en haar Commissie voor Vluchtelingenhulp dan ook niet in overeenstemming met een waardige, werkelijke hulp aan vluchtelingen.²⁷⁸

²⁷³ Goossens in Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van S.H. Goossens-Steelink aan het Centraal Bureau van de NFV, 8-8-1955, p. 1.

²⁷⁴ Ibid., p. 2.

²⁷⁵ Ibid.

²⁷⁶ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan de NFV, 24-9-1955.

²⁷⁷ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan de NFV, 29-9-1955.

²⁷⁸ Atria, archief FVVH, 76 Correspondentie met het NVC, Brief van de FVVH aan de NFV, 29-9-1955.

Binnen de FVVH werd de reis 'in strijd met de waardigheid' van de NFV genoemd, en ook het NVC stoorde zich aan de prijs. Wel vroegen haar medebestuurders zich af waarom Goossens niet duidelijker geprotesteerd had in de vergaderingen van de NFV. Die verweerde zich door te stellen 'dat zij steeds in oppositie is, doch dat dit geen effect oplevert.'²⁷⁹ De invloed van de FVVH in de NFV was dus gering.

De FVVH en het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk

In november 1956 maakte Nederland zich klaar voor de opvang van Hongaarse vluchtelingen. Zo ook de FVVH, die inmiddels al enkele jaren ervaring had met de vluchtelinghulp. Kort na de Opstand diende binnen de NFV de taak zich aan om enkele woningen te controleren op geschiktheid voor de huisvesting van vluchtelingen. Goossens ging hiermee akkoord, en offerde samen met een delegatie haar vrije zaterdagmiddag ervoor op.²⁸⁰ Bij een vergadering over de inspectie verzuimde de NFV echter om ook Goossens uit te nodigen. Nadat die telefonisch om uitleg had verzocht, werd ze alsnog uitgenodigd. Goossens was echter dermate beledigd dat ze de uitnodiging alsnog weigerde, zo zei ze in eigen kring.²⁸¹

Goossens' wrok is begrijpelijk, gezien het feit dat haar federatie enkele dagen eerder ook al niet voor het nieuwe Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk (CHHV) werd gevraagd.²⁸² Het lijkt erop dat de FVVH van tevoren niet over dit nieuwe comité was ingelicht. Op 6 november, dezelfde dag als de oprichting van het CHHV, schreef Goossens namelijk een brief aan de NFV, waarin zij de hulp van haar federatie aanbood voor de Hongaarse vluchtelingen. In de brief noemde ze het Comité niet.²⁸³ Tot groot ongenoegen van de FVVH bleek vervolgens de UVV wél bij de oprichting van het Comité aanwezig te zijn geweest. Op 9 november verzocht de FVVH alsnog om een plek in het Comité, waarbij zij benadrukte zo'n 500.000 Nederlandse vrouwen in haar bereik te hebben. Ook werd in de brief kort de hulpverlening in Spittal uiteengezet. De FVVH 'kan dus bogen op ervaring op dit gebied aan de ene kant en aan de andere kant representeert zij een zeer groot deel van de Nederlandse vrouwen.'²⁸⁴

De volgende dag mocht Goossens al deelnemen aan de bestuursvergadering van het

²⁷⁹ Atria, archief FVVH, 3 Notulen, Bestuursvergadering 3-11-1955, p. 4.

²⁸⁰ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-11-1956, p. 4.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', *Verslag van de officiële oprichtingsvergadering van het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk gehouden op 6 november 1956 te Utrecht.*

²⁸³ Atria, archief FVVH, 118 Ingekomen verslagen met bijlagen van bestuursvergaderingen van en correspondentie met het CHHV en correspondentie betreffende Hongaarse vluchtelingen, Brief van S.H. Goossens-Steelink aan het Bestuur van de NFV, 6-11-1956.

²⁸⁴ Ibid., Brief van de FVVH aan de Voorzitter van het CHHV, 9-11-1956.

CHHV. Daar kwam even ter sprake dat de Nederlandse vrouwenorganisaties er nog niet over uit waren wie hen precies zou vertegenwoordigen.²⁸⁵ Uiteindelijk nam de FVVH zitting in het algemeen bestuur.²⁸⁶ In het dagelijks bestuur was echter geen enkele vrouwenorganisatie vertegenwoordigd, tot ongenoegen van het FVVH-bestuur.²⁸⁷ Het NFV was in het dagelijks bestuur echter wel vertegenwoordigd. In theorie kon de FVVH dus ook via die federatie invloed uitoefenen op het CHHV. Echter blijkt de NFV nauwelijks met de FVVH overlegd te hebben over de plannen die werden aangedragen in het Comité.

Aanvankelijk leken de FVVH en de NFV beide dezelfde ideeën te hebben over een juiste hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen. Zo benadrukte de FVVH in de eerste dagen na de Opstand dat de 'oude' vluchtelingen niet vergeten mochten worden. Door haar aanwezigheid in het kamp Spittal was de FVVH zich er bewust van dat de nieuwe toestroom van Hongaarse vluchtelingen een tegenslag betekende voor de Oostenrijkse pogingen om het vluchtelingenprobleem daar op te lossen.²⁸⁸ Wat dit betreft vond de FVVH een medestander in NFV-voorzitter Reinalda, die daags na de Opstand ook 'herinnert aan de ruim 10.000 vluchtelingen uit de tweede wereldoorlog, die nog altijd in kampen moeten leven.'²⁸⁹

Reinalda noemde ook een regionaal plan voor Karinthië in Zuid-Oostenrijk waar de NFV al langer aan werkte, met onder andere als doel het in Nederland onderbrengen 'van een groot aantal moeilijke gevallen onder de vluchtelingen'.²⁹⁰ Omdat de regio Karinthië nu extra werd getroffen door de Hongaarse Opstand, bracht de NFV dit 'streekplan' onder bij het CHHV. Hoewel de FVVH op dat moment al twee jaar actief was in Karinthië, werd zij niet bij het plan betrokken. Tot verbijstering van de FVVH werd in een vergadering van het CHHV op 10 december aangekondigd dat in opdracht van de NFV onderzoek werd gedaan naar de mogelijkheid een houten school te bouwen in één van de kampen, bedoeld voor vluchtelingenjongens.²⁹¹ De FVVH was daar niet van op de hoogte, zo blijkt uit een intern document:

Volgens de van die vergadering bestaande notulen zou het onderzoek hierover verricht zijn in opdracht van de Ned.Fed. voor Vluchtelingenhulp. Dit nu is

²⁸⁵ Atria, archief FVVH, 118 Ingekomen verslagen met bijlagen van bestuursvergaderingen van en correspondentie met het CHHV en correspondentie betreffende Hongaarse vluchtelingen, Verslag van bestuursvergadering CHHV, gehouden op 10-11-1956, p. 1.

²⁸⁶ Ibid., Stichtingsakte CHHV, 22-11-1956, p. 1.

²⁸⁷ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957, p. 7.

²⁸⁸ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-11-1956, p. 3.

²⁸⁹ M.A. Reinalda in Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', *Verslag van de officiële oprichtingsvergadering van het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk gehouden op 6 november 1956 te Utrecht*, p. 2.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 15-1-1957, p. 7.

absoluut niet waar. Het is door de Heer Reinalda alleen gespeeld met enige lieden in Oostenrijk.²⁹²

De FVVH had binnen de NFV niet de kans gekregen om advies te geven over het plan. Op de vergadering in het CHHV werd het plan bovendien slechts kort toegelicht. Het FVVH-bestuur schreef het CHHV dan ook dat het haar niet duidelijk was, 'waarom het project, waarvoor een bijzonder groot bedrag nodig is, niet eerst volledig aan de Bestuursleden is toegezonden.'²⁹³ Over de communicatie met Reinalda werd door de FVVH intern nog het volgende geschreven:

Ondanks herhaalde vragen hierover weigert de Heer Reinalda in te zien dat hier een grote fout is gemaakt, aangezien hij eerder heeft betoogd, dat de gelden uit het Comité Kupers alleen uitgegeven zullen worden nadat de Ned. Fed. v. Vluchtelingen hulp hierover zijn zienswijze heeft uitgebracht.²⁹⁴

Op vragen over de gang van zaken in het dagelijks bestuur van de NFV antwoordde Reinalda dat 'hij dit ge-entameerd heeft opdat Nederland een grote daad zou doen in Oostenrijk.' Reinalda probeerde het plan vervolgens bij een aparte stichting in Oostenrijk onder te brengen, 'wat dus geheel buiten het domein van de Ned.Fed. voor Vluchtelingen hulp ligt. Wij hebben er ons dus niet mee te bemoeien!' aldus de FVVH.²⁹⁵

Het 'schoolplan' werd eerst verworpen, maar dook daarna opnieuw op in het CHHV, dit keer als plan om een hotel te kopen en daar een school voor Hongaarse vluchtelingen te vestigen, met Hongaarse leraren. De FVVH schreef het CHHV-bestuur dat zij het plan geldverspilling vond, en bovendien 'niet in het minst urgent'.²⁹⁶ Zij meende dat het scholenplan ook niet in het belang van Oostenrijk was, daar er maar een zeer klein deel van de vluchtelingen mee geholpen zou zijn. In plaats daarvan adviseerde zij om het bedrag van 650.000 gulden dat voor de bouw van de school werd uitgetrokken, te gebruiken om meer Hongaren naar Nederland te laten komen. Wederom wees de FVVH op haar expertise op het gebied van vluchtelingen hulp 'door haar reeds ruim 2-jarige activiteit in Oostenrijk ten bate van deze "oude" vluchtelingen'.²⁹⁷

Volgens het CHHV-bestuur was het plan echter wel degelijk in het belang van Oostenrijk en werd het onderschreven door experts van de UNHCR. De bouw van de

²⁹² Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag door Goossens van een vergadering van het CHHV, z.d. 1957.

²⁹³ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief van de FVVH aan het CHHV, 25-1-1957, p. 1.

²⁹⁴ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over rol van de FVVH in het CHHV, p. 4.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief van de FVVH aan het CHHV, 25-1-1957, p. 1.

²⁹⁷ Ibid., p. 2.

middelbare school zou 'het meest urgent' zijn. Er zouden bovendien niet slechts 200 kinderen mee worden geholpen, maar een veelvoud daarvan, 'afhankelijk van de doorstroming en de duur van het bestaan der school'.²⁹⁸ De FVVH was nog niet overtuigd. Er werd nog een aantal keer binnen het algemeen bestuur van het CHHV vergaderd over het Schoolplan. Goossens verwachtte weinig van die vergaderingen, zo blijkt uit een persoonlijk, haastig geschreven briefje aan NVC-voorzitter Johanna Franssen, waarin ze haar bezwaren uiteen zette:

30 januari is dus vergadering van het Bestuur van het Nationale Comité. Daar krijgen we weer eens een exposé van het "plan" daar de secretaris de Heer Viersma intussen daarvoor naar Oostenrijk is gegaan. Bovendien komt er voor over de zuster van Marga Klompé, naar ik meen een religieuze uit een Oostenrijkse orde. Die heeft naar mij door Reinalda werd meegedeeld één en ander verder in Oostenrijk behandeld, nadat de Heer Kaan weer aan zijn gewone werk is gegaan. Je begrijpt dat er zo langzamerhand al heel wat onderzoekskosten voor dit project zijn uitgegeven. Het erge ervan vind ik dat dit alles gebeurd is onder het masker van de Fed. Vluchtelingen hulp. terwijl het bij ons totaal van tevoren niet is bekend. De Heer Reinalda, heeft, zoals reeds eerder gezegd, één en ander zuiver uit privé initiatief gedaan. Ik vind het een ware warwinkel worden, en bepaald onaangenaam.²⁹⁹

In de vergadering op 30 januari kreeg de FVVH onder andere bijval van de notaris van het Comité, E. Spier, die het plan te duur vond. Goossens' bijdrage aan de vergadering betrof de ideële bezwaren van de FVVH, waarbij zij een punt noemt dat nog door geen enkele partij ter sprake was gebracht. Volgens haar:

is het bepaald verkeerd om deze jonge mensen weer van bovenaf vol te gaan gieten met democratische ideologiën. Ze hebben al 12 jaar verplicht een ideologie moeten slikken. Het lijkt haar veel reëler, dat men deze jonge mensen de gelegenheid geeft om in de Oostenrijkse samenleving de democratie in werkelijkheid te ondergaan.³⁰⁰

Haar eigen ervaringen in Karinthië hadden haar geleerd dat 'samensmelting' moet worden bevorderd, een mening die volgens haar door de plaatselijke bestuurders werd gedeeld. Dat de school enkel voor vluchtelingen was bedoeld, was volgens Goossens dus niet in overeenstemming met het Oostenrijkse beleid. Zij stelde voor om de Hongaarse jongeren

²⁹⁸ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief van het CHHV naar aanleiding van de brief van de FVVH d.d. 25-1-1957.

²⁹⁹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Brief van S.H. Goossens-Steelink aan Johanna Franssen, 27 januari 1957.

³⁰⁰ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag door Goossens van een vergadering van het CHHV, z.d. 1957, p. 2.

beurzen te verlenen waarmee zij ter plaatse naar school zouden kunnen gaan. 'Daar doen zij veel gezondere begrippen op dan in een school met hun eigen leraren, waarvan men ook niet moet vergeten, dat deze ook reeds vele jaren de communistische invloed hebben ondergaan.'³⁰¹ Op de vraag of Goossens niet bang was dat de kinderen dan hun Hongaarse achtergrond zouden vergeten, antwoordde zij dat er altijd een mogelijkheid van onderling contact blijft bestaan, 'indien zij het wensen.'³⁰² Vervolgens wees Goossens nog op het volgens haar belangrijke punt dat de jongeren in gezinsverband onder moesten worden gebracht, maar volgens Klompé (de zus van de minister) waren de Oostenrijkse woningen daar niet geschikt voor.³⁰³

Uiteindelijk liet ook UNHCR-vertegenwoordiger Brouwer blijken dat er binnen zijn bureau geen duidelijk draagvlak was voor het plan. Bovendien twijfelde hij aan de financiële haalbaarheid ervan, zelfs als de school in een bestaand gebouw zou worden gehuisvest.³⁰⁴ Desondanks werd het plan aangenomen. Dat gebeurde in een stemming waarop door Goossens was aangedrongen, omdat 'zij wel inziet dat verdere oppositie niet zal helpen, maar dat zij toch wenst opgenomen te zien in de notulen, dat zij in opdracht van de Ned. Fed. V.V.H. [FVVH] dit project zowel wat zijn financiële opzet als de ideële instelling niet kan aanvaarden.'³⁰⁵ Direct daarna merkte zij nog op het niet op prijs te stellen dat haar Federatie besluiten van het CHHV doorgaans via de krant moest vernemen.³⁰⁶

Na deze vergadering werd Goossens opgevolgd als voorzitter van de FVVH en als vertegenwoordiger in het CHHV door Pauline Walma van der Molen. Die schreef eveneens een brief aan Franssen:

Naar mijn mening is f650.000 te veel voor de koop van dit hotel. We kunnen er niet achter komen, waarom zovelen voor dit spectaculaire? plan voelen. 't Zou het beste zijn als een kamerlid namens het N.V.C. in 't Hongarije comité zitting nam. Jij of Hilde Verwey.³⁰⁷

Binnen het FVVH werd gehoopt dat het CHHV uiteindelijk te weinig fondsen zou kunnen vinden om het schoolplan daadwerkelijk te kunnen uitvoeren. Dat was een realistische gedachte, aangezien de looptijd van de school bij elke vergadering weer korter werd

³⁰¹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag door Goossens van een vergadering van het CHHV, z.d. 1957, p. 2.

³⁰² Ibid., p. 2.

³⁰³ Ibid., p. 6.

³⁰⁴ Ibid., p. 3.

³⁰⁵ Ibid., p. 6.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Briefje van Pauline (Walma van der Molen) aan Jo (Johanna Franssen), 1-2-1957.

ingeschat.³⁰⁸ De FVVH meende bovendien dat het CHHV een te rooskleurig beeld schetste van het geld dat het tot zijn beschikking zou hebben voor de hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen. De donaties die de FVVH had binnengekregen voor deze vluchtelingen waren in veel gevallen immers weer teruggevraagd, en het was maar de vraag of ook het CHHV hier rekening mee hield:

Het Comité Kupers beschikt dan ook lang niet over alle in den lande gecollecteerde bedragen, aangezien ook in andere gevallen het geld stedelijk of provinciaal is vastgehouden. [...] Hoe zal dan de stand van de kas zijn, als er voor totaal geen urgente zaken (zoals die school) zoveel geld wordt uitgegeven?³⁰⁹

Voor zover de FVVH er in slaagde om invloed uit te oefenen op het Schoolplan, werd dat in maart 1957 teniet gedaan. Toen werd er van de kant van het CHHV gemeld dat er al afspraken waren gemaakt in Oostenrijk, en dat er dus niets meer kon worden aangepast.³¹⁰ Hierna kwam het Schoolplan niet meer te spraken in de vergaderingen van het CHHV. De school was bij een Oostenrijkse stichting ondergebracht, die op 27 april 1957 in Iselsberg de Königin-Juliana-Schule opende.³¹¹ In mei 1957 werd aangekondigd dat het CHHV zou worden opgeheven en dat de resterende fondsen naar de NFV zouden gaan.³¹² Vervolgens droeg die de hulpverlening weer over aan de levensbeschouwelijke organisaties.³¹³ Daarmee eindigde dus het overleg tussen de NFV en de FVVH over de hulpverlening aan Hongaren, en richtten beide partijen zich op hulpverlening aan vluchtelingen in het algemeen. De FVVH bleef zelf nog jaren actief in Spittal, via Frau Moser en Dr Zojer, waar zij zowel Hongaren als 'oude' vluchtelingen hielp.

Conclusie

In dit laatste hoofdstuk werd de positie van de FVVH in het Comité Hulpverlening Hongaarse Volk onderzocht. Uit de relatie met de UVV bleek al dat de FVVH er waarde aan hechtte om binnen de vrijwilligerswereld als de belangrijkste vertegenwoordiger van de Nederlandse vrouwen te worden beschouwd. Bij de NFV leek dat te zijn gelukt, doordat zij daar lid was van het dagelijks bestuur. In de praktijk was haar invloed in de NFV echter gering. Die federatie verzuimde herhaaldelijk om de FVVH op de hoogte te stellen over nieuwe plannen,

³⁰⁸ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over de rol van de FVVH in het CHHV, p. 4.

³⁰⁹ Atria, archief NVC, 164 Dossier 'Hongarije', Verslag over de rol van de FVVH in het CHHV, p. 6.

³¹⁰ Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 21-3-1957, p. 1.

³¹¹ Alföldi 2014, pp. 178-185.

³¹² Atria, archief FVVH, 4 Notulen, Bestuursvergadering 16-5-1957.

³¹³ IISG, archief Stichting Vluchteling, 1 Notulen van vergaderingen en correspondentie van het Bestuur van de NFV, Interne mededeling over opvang Hongaren, 1958.

waar bovendien niet met haar over werd overlegd. Schriftelijk bezwaar bracht daar geen verandering in.

Ook toen na de Hongaarse Opstand het CHHV werd opgericht, was de FVVH in eerste instantie niet uitgenodigd. Dat de UVV wel bij de oprichting van het comité aanwezig was, maakte dit des te schrijnender. In het comité botst de FVVH wederom met de NFV. Waar die laatste vooral oog had voor prestigieuze persreizen en bouwprojecten, vestigde de FVVH juist de aandacht op het belang van integratie en het verlichten van de noden ter plaatse. Wanneer de NFV het 'Schoolplan' voorstelt, wordt de FVVH niet ingelicht en haar kritiek niet in overweging genomen. De FVVH probeerde toch inspraak te krijgen, door zich op haar ervaring en expertise te beroepen. Ze werd echter buitenspel gezet, doordat het 'Schoolplan' bij een aparte stichting werd ondergebracht, buiten de directe invloedssfeer van de NFV en dus ook de FVVH.

Uit de archiefstukken valt niet met zekerheid te zeggen of de FVVH, toen zij op 6 november 1956 de NFV haar steun aanbood bij de hulp aan de Hongaarse vluchtelingen, naast humanitaire ook strategische overwegingen liet meespelen. Wel is duidelijk dat zij, als zij deze rol aan zich voorbij had laten gaan, de belangen van de vluchtelingen in Spittal niet zou hebben kunnen behartigen en bovendien haar concurrentiepositie niet zou hebben verdedigd. De felle en betrokken houding die de FVVH in het comité aannam, kan bovendien worden verklaard door de frustratie over de marginalisering die haar ten deel viel. Op verschillende manieren poogde zij haar invloed te vergroten - schriftelijk, in vergaderingen, door een stemming aan te vragen en uiteindelijk door invloedrijke contacten te laten bemiddelen. Desondanks slaagde de FVVH er niet in om daadwerkelijk inspraak te krijgen bij hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen.

Conclusie

Het doel van deze scriptie was om te achterhalen waarom de Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening dermate betrokken was bij de hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen dat zij als enige vrouwenorganisatie deelnam aan het bestuur van het Nationaal Comité Hulpverlening Hongaarse Volk. Daarbij moet worden opgemerkt dat de invloed van de FVVH in het CHHV gering was, ondanks haar plaats in het bestuur.

Bij het onderzoek naar de redenen voor de betrokkenheid van de FVVH aan de vluchtelingenhulp vanaf eind 1956, werd ten eerste onderzocht of de FVVH zich voor de vluchtelingen inzette uit solidariteit met de Hongaarse slachtoffers van de Opstand. Daarnaast werd gekeken of de vluchtelingenhulp die door de FVVH werd uitgevoerd uit 'vrouwelijke' taken bestond en om die reden een logisch werkterrein was voor de FVVH. Ten derde werd de vraag behandeld of de FVVH gesteund werd door de overheid, zowel na de Hongaarse Opstand als in eerdere jaren. Ten slotte werd onderzocht of de relatie van de FVVH tot andere particuliere organisaties invloed had op haar betrokkenheid na de Hongaarse Opstand.

De FVVH was ook vóór de Opstand al actief in de vluchtelingenhulp. Haar activiteiten na de Hongaarse Opstand moeten dan ook vooral als een voortzetting van eerdere hulpactiviteiten worden gezien, temeer daar de hulp van het CHHV zich op het zelfde gebied in Oostenrijk richtte als waar de FVVH al sinds 1954 een vluchtelingenkamp ondersteunde. In dat verband kan er gesproken worden van humanitaire overwegingen van de FVVH voor de hulp aan vluchtelingen in het algemeen. De politieke achtergrond van de Hongaarse Opstand vormde daarentegen geen duidelijke reden voor de FVVH om zich voor hen in te zetten. De FVVH herinnerde immers herhaaldelijk aan het lot van de 'oude' vluchtelingen, die minder snel dan de Hongaren werden geholpen, en liet in het CHHV blijken weinig op te hebben met politiek gemotiveerde initiatieven om de Hongaren met haast kennis te laten maken met democratische beginselen. Wat religieuze solidariteit betreft, werd zoals verwacht geen aanwijzing gevonden dat dit voor de landelijke FVVH een belangrijke rol speelde. Het moment dat de zorg voor Hongaarse vluchtelingen over werd genomen door levensbeschouwelijke organisaties, vormde zelfs het einde van de betrokkenheid van de FVVH bij deze groep vluchtelingen. Of er ook culturele solidariteit in het spel was, namelijk door Hongaars-Nederlandse vrouwen die extra gemotiveerd waren om zich als vrijwilliger voor de vluchtelingen in te zetten, is echter niet duidelijk geworden. Dat de FVVH haar leden opriep om in contact gebracht te worden met tolken Hongaarse taal, is een aanwijzing dat zij

zich bewust was van de aanwezigheid van deze groep vrouwen. Maar zolang het onbekend is of aan de oproep gehoor werd gegeven, kan niet met zekerheid worden gezegd dat culturele solidariteit een belangrijke rol speelde voor de bijdrage van de FVVH. Verder onderzoek naar een lager bestuursniveau van de FVVH, namelijk in de archieven van provinciale of plaatselijke afdelingen, zou opheldering kunnen geven over de motieven van individuele vrijwilligers voor hun inzet voor de Hongaarse vluchtelingen. Daaruit zou duidelijk kunnen worden of de leden van de FVVH zelf een sterke solidariteit voelden met de vluchtelingen, of zich juist voor hen inspanden omdat hun federatie dat van hen vroeg.

Bij de oprichting van de FVVH bestonden er duidelijke ideeën over welke taken 'vrouwelijk' waren en welke niet. Ook de werkzaamheden van het Comité VUHO bevonden zich op het vrouwelijk domein. Deze werkzaamheden werden aangemoedigd door de UNHCR, die de hulp nodig had van particuliere organisaties en een taak zocht voor vrouwenorganisaties in het bijzonder. Toen de FVVH de vluchtelingenhulp op zich nam, werd de 'vrouwelijke' werkwijze dan ook aanvankelijk voortgezet. Al snel breidde de doelgroep van de hulpverlening zich echter uit, en begon ook de hulp zelf steeds meer trekjes aan te nemen van een 'koel en nuchter financieringsproject', waar de achterban van de FVVH zich eerst juist tegen had verzet. Hoewel de FVVH ook na de Opstand nog regelmatig taken uitvoerde die als 'vrouwelijk' werden gezien, betekent het feit dat zij ook hulp verleende die niet beperkt was tot het 'vrouwelijk domein', dat de tweedeling tussen mannelijke en vrouwelijke hulp niet als een directe verklaring kan worden gezien voor de betrokkenheid van de FVVH in het CHHV. Wel vormden ideeën over 'vrouwelijke' hulp een belangrijke reden voor de aanvaarding van de vluchtelingenhulp door de FVVH in 1954.

Ten derde werd onderzocht of de FVVH bij de hulpverlening na de Opstand actief werd aangemoedigd door de overheid. Bij de oprichting van de FVVH speelde staatssteun inderdaad een belangrijke rol. De overheid had vrouwelijke vrijwilligers nodig voor de Dienst Bescherming Bevolking, en in ruil daarvoor kon de FVVH van het begin af aan rekenen op subsidie. Toen de FVVH haar takenpakket echter wilde uitbreiden, waren de ministers van Maatschappelijk Werk en van Binnenlandse Zaken terughoudend met het verlenen van subsidie. Bestuursleden van de FVVH probeerden via het persoonlijk netwerk toch subsidie rond te krijgen, maar dit was aanvankelijk zonder succes. Pas toen de FVVH na de oprichting van haar Commissie Vluchtelingenhulp in geldnood verkeerde, ging het Ministerie van Maatschappelijk Werk over tot het subsidiëren van haar werkzaamheden in Oostenrijk. Overheidssteun kan dus worden gezien als een belangrijke reden voor het feit dat de FVVH na haar oprichting verder kon groeien en haar werkzaamheden in Oostenrijk kon voortzetten.

Echter was er van actieve aanmoediging van de hulp aan Hongaarse vluchtelingen geen sprake.

Pressie uitoefenen op de regering, zoals ook het Nederlandse Vrouwen Comité regelmatig deed, gebeurde door de FVVH alleen in het verband van subsidie. Belangrijker was de interactie met andere organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk en vluchtelingenhelp. Daarom werd tot slot gekeken in hoeverre de betrokkenheid van de FVVH bij de hulpverlening na de Hongaarse Opstand beïnvloed werd door haar verhouding tot andere particuliere organisaties. Allereerst werd duidelijk dat niet alleen de FVVH door lidmaatschap van de NFV en het CHHV extra inkomsten binnenkreeg, maar dat deze organisaties andersom ook gebaat waren bij een goede relatie met de FVVH, doordat collecteren over het algemeen een vrouwentaak was. De FVVH was zich bewust van haar meerwaarde maar zette haar collectewerk niet in om extra invloed te verkrijgen in de NFV of het CHHV. Dat is opvallend, omdat de FVVH zich wel op andere manieren tegen uitsluiting door de federatie en het comité verzette. Om haar concurrentiepositie te beschermen en om de belangen van de vluchtelingen in Spittal te behartigen, eiste de FVVH immers zelf een plaats in het bestuur van het CHHV. Daarbij beriep zij zich op haar expertise op het gebied van de vluchtelingenhelp en op haar grote achterban. Toen bleek dat de NFV haar geen inspraak had gegund in het uitdenken van een plan voor het CHHV, probeerde de FVVH op alle mogelijke manieren het zogenaamde 'Schoolplan' te blokkeren. Ze schreef brieven naar bestuursleden, droeg verschillende argumenten aan in vergaderingen, beriep zich op haar autoriteit en vroeg uit principe een stemming aan. Toen dat allemaal niet bleek te werken, schakelde de voorzitter van de FVVH politieke contacten in om haar belangen te behartigen. Hoewel de daadwerkelijke invloed van de FVVH op de Nederlandse hulpverlening aan Hongaren dus gering was, toonde de FVVH zich nauw betrokken in het CHHV, uit verzet tegen de uitsluiting die haar daar ten deel viel.

Concluderend kan worden gesteld dat de bijdrage van de FVVH aan de hulpverlening aan Hongaarse vluchtelingen voortkwam uit eerdere hulpactiviteiten van haar Commissie Vluchtelingenhelp. Bij het instellen van deze commissie in 1954 speelden ideeën over vrouwelijk hulpverleningswerk een rol, zowel bij de FVVH als bij de UNHCR die voor zijn werk de hulp van vrouwenorganisaties nodig had. In latere jaren toonde de FVVH zich bij inzamelingsacties en in de hulp aan vluchtelingen in Oostenrijk zeer inventief en liet zij het 'vrouwelijk domein' steeds verder los. De FVVH dwong zelf haar positie af in het CHHV om de belangen van de vluchtelingen in Spittal te behartigen, om een betere concurrentiepositie af te dwingen en om haar expertise te doen gelden. Ondanks de bestuursfunctie was de invloed

van de FVVH in dat comité echter gering. Zij probeerde daar verandering in te brengen, onder andere door te lobbyen, maar dit leverde niet het gewenste resultaat op. De inventiviteit en de zelfverzekerdheid waarmee de FVVH haar invloed probeerde te vergroten, haar werkveld uit te breiden en zich tegen uitsluiting te verzetten, laten echter zien dat vrouwelijke vrijwilligers anno 1956 niet langer genoeg namen met het breien van wollen kleding als hun belangrijkste taak in de vluchtelingen hulp.

Bibliografie

Atria, Archief Nederlandse Federatie voor Vrouwelijke Vrijwillige Hulpverlening; Archief Nederlandse Vrouwen Comité.

Beeld en Geluid, Wervingsfilm Dienst Bescherming Bevolking, 1948.

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Archief Stichting Vluchteling; Archief Vrouwenbond NVV - Federatie Amsterdam.

Het Vrije Volk: democratisch-socialistisch dagblad

Utrechts Nieuwsblad

Afbeelding op omslag: *Bild 27: Errichtung von Flüchtlingswohnungen im Lager Spittal an der Drau*, www.dpcamps.org, gedownload op 31 augustus 2016.

Alföldi, László M., *Ungarische Flüchtlingschulen in Österreich 1945-1963*, Norderstedt 2014.

Boer, J., *Maatschappelijk opbouwwerk. Verkenningen op het gebied van 'Community Organization' in Nederlandse verhoudingen*, Arnhem 1960.

Bosch, Mineke, 'Manus, Rosette Susanna', <http://hdl.handle.net/10622/7104A835-C5AA-43EB-ADFF-6155D96450FF>, geraadpleegd op 30 augustus 2016.

Boyle, Peter G., 'The Hungarian Revolution and the Suez Crisis', *History*, nr. 300 (2005), pp. 550-565.

Brandsen, Taco en Pape, Ulla, 'The Netherlands: The Paradox of Government-Nonprofit Partnerships', *Voluntas* (2015), pp. 2267-2282.

Bronkhorst, Daan, *Een tijd van komen: de geschiedenis van vluchtelingen in Nederland*, Utrecht 1990.

Bruijn, Jan de, *Helpende Handen: VU-plan 1937 en Vrouwen VU-Hulp in de jaren 1932-1997*, Zoetermeer 1999.

Crampton, R.J., *Eastern Europe in the Twentieth Century - and After*, Londen 1994.

Dekker, Jeroen J.H., 'Vrouw en opvoeding sinds de late negentiende eeuw. Het bijzondere van de Nederlandse casus', *Low Countries Historical Review*, nr. 2 (2015), pp. 70-91.

Doesschate, Jan Willem ten, *Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen (1956-1957)*, Nijmegen 1985.

Douwes, Maria, *Hongaren in Nederland, Nederlanders in Hongarije: vijftig jaar na 1956*, Zaltbommel 2006.

- Eijl, Corrie van, *Maandag tolereren we niets meer: vrouwen, arbeid en vakbeweging 1945-1990*, Amsterdam 1997.
- Esbenshade, Richard S., *Hungary*, New York 2005.
- Heerma van Voss, Lex en Leeuwen, Marco H.D. van, 'Charity in the Dutch Republic: an introduction', *Continuity and Change*, nr. 2 (2012), pp. 175-197.
- Heijden, Chris van der, *Grijs verleden: Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 2008.
- Hellema, Duco, *1956: de Nederlandse houding ten aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis*, Amsterdam 1990.
- Hinton, James, 'Voluntarism and the Welfare/Warfare State. Women's Voluntary Services in the 1940s', *Twentieth Century British History*, nr. 2 (1998), pp. 274-305.
- Holloway, Gerry, *Women and work in Britain since 1840*, Londen 2005.
- Hueting, Ernest, *Vrijwillig: een halve eeuw UVV*, Zutphen 1995.
- Jungschleger, Ineke, *Marga Klompé: een gedreven politica haar tijd vooruit*, Utrecht 1990.
- Kecskés, Gusztáv D., 'Collecting money at a global level. The UN fundraising campaign for the 1956 Hungarian refugees', *Eastern Journal of European Studies*, nr. 2 (2014), pp. 33-60.
- Koven, Seth en Michel, Sonya, 'Womanly Duties: Maternalist Politics and the Origins of Welfare States in France, Germany, and the United States, 1880-1920', *The American Historical Review*, nr. 4 (1990), pp. 1076-1108.
- Kramer, Ralph M., 'Voluntary Agencies in the Welfare State: An Analysis of the Vanguard Role', *Journal of Social Policy*, nr. 4 (1979), pp. 473-488.
- Linders, Anneke, 'Vier Fronten, één strijd, Mr N.S. Corry Tendeloo in het spanningsveld van continuïteit en verandering 1945-1956' in Paul Luykx en Pim Slot eds., *Een Stille Revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum, 1997, pp. 109-129.
- McCarthy, Kathleen D., 'Women and Philanthropy', *Voluntas*, nr. 4 (1994), pp. 331-335.
- Ministerie van Binnenlandse Zaken, *De Bescherming Bevolking*, Den Haag 1967.
- Neij, R. en Hueting, E.V., *Nederlands Volksherstel 1944-1947: een omstreden hulporganisatie in herrijzend Nederland*, Culemborg 1988.
- Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp, 'De vluchteling wacht op uw sleutel!', *Vluchtelingen hulp pers- en informatiedienst*, nr. 7 (14-11-1955).
- Nederlandse Federatie voor Vluchtelingen hulp, *Eén miljoen vluchtelingen in Nederland ...?*, Den Haag 1955.

Nóvé, Béla, 'The Orphans of the Revolution: Hungarian Under-age Refugees of 1956', in Anna Mazurkiewicz ed., *East Central Europe in Exile Volume 1: Transatlantic Migrations*, Newcastle 2013, pp. 65-91.

Olink, Hans, *In strijd met de waarheid: de koude burgeroorlog in Amsterdam*, Amsterdam 2002.

Plempers, Esther, 'Women's strategies in Dutch philanthropy', *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, nr. 4 (1994), pp. 365-382.

Prochaska, F.K., *Women and philanthropy in nineteenth-century England*, New York 1980.

Rijn, Annette van, 'Treinen tussen twee werelden: Hongaarse kinderen en hun pleeggezinnen, 1920-1928', in Gerard van der Harst e.a., *Nieuw in Leiden*, Leiden 1998, pp. 77-92.

Schrover, Marlou en Vermeulen, Floris, 'Immigrant Organisations', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, nr. 5 (2005), pp. 823 - 832.

United States Department of State, *World Refugee Year, July 1959-June 1960: Report on the participation of the United States Government*, Washington 1960.

Vermeij, Roos en Raben, Remco, 'De eigen waarde van de vrouw. Mej. mr Marie Anne Tellegen en het Nederlandse Vrouwen Comité', in Paul Luykx, Pim Slot eds., *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997, pp. 89-108.

Vries, Jacqueline de, 'Women's Voluntary Organizations in World War I', *Women, War & Society, 1914-1918*, www.gale.com/DigitalCollections, geraadpleegd op 31 augustus 2016.

Walaardt, Tycho, *Geruisloos inwilligen. Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure 1945-1994*, Hilversum 2012.

Withuis, Jolande, 'Patchwork politics in the Netherlands, 1946-1950: women, gender and the World War II trauma', *Women's History review*, nr. 3 (1994), pp. 293-313.

Zieck, Marjoleine, 'The 1956 Hungarian refugee emergency, an early and instructive case of resettlement', *Amsterdam Law Forum*, nr. 2 (2013), pp. 45-63.